

Maasika – 'mansikka', 'maasika' vai 'maahanmuuttaja'?

**Koherentin vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen
pohjalta**

Maisterintutkielma

Katja Virtanen

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Katja Virtanen	
Työn nimi – Title <i>Maasika</i> – ’mansikka’, ’maasika’ vai ’maahanmuuttaja’? Koherentin vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year huhtikuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 76 s.
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää sitä, miten ja missä määrin suomea äidinkielenään puhuvat tutkimuksen osallistujat ymmärtävät vironkielistä kirjoitettua tekstiä. Lähtökielen vaikutusta kielennoppimiseen on tutkittu paljon, mutta lisätietoa kaivataan kuitenkin siitä, miten vastaavuuksista voidaan hyötyä ilman systemaattista opetusta ja kokemusta kohdekielestä.</p> <p>Tutkielman tutkimuskysymykset käsittelevät sitä, mitkä tekijät edistävät tai toisaalta estävät vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Tutkimuksessa selvitetään myös osallistujien käyttämiä ymmärtämisen strategioita sekä sitä, missä määrin vironkielistä tekstiä ymmärrettiin. Tutkimuksen kohteina ovat siis reseptiivinen monikielisyys ja ymmärtämisen strategiat.</p> <p>Tutkimuksen aineistona on lyhyt vironkielinen teksti, jota 12 sattumanvaraisesti valittua suomenkielistä osallistujaa yritti ymmärtää suomeksi. Aineistonkeruun menetelmänä on ääneenajattelumenetelmä, jonka periaatteiden mukaisesti osallistujat puhuivat ääneen tai kirjoittivat auki niitä ajatuksiaan, jotka auttoivat heitä tekstin ymmärtämisessä. Kerättyä aineistoa analysoidaan laadullisen sisällönanalyysin keinoin.</p> <p>Tutkimuksessa ilmeni, että sekä vironkielisten sanojen läpinäkyvyys että konteksti ovat määräävimpiä tekijöitä, kun suomenpuhujat yrittävät ymmärtää vironkielistä tekstiä. Riskisanat puolestaan johtavat kääntäjiä hyvin usein harhaan. Tutkimuksen osallistujat eivät juurikaan käyttäneet morfologista samankaltaisuutta tai syntaktista analyysiä apunaan, kun he yrittivät ymmärtää vironkielistä tekstiä. Hyvään käännökseen pääseminen edellytti sekä tekstin antamien vihjeiden tunnistamista että näiden vihjeiden tarkastelemista kontekstin ja maailmantiedon valossa.</p> <p>Tutkimuksen tuloksilla on didaktisia hyödyntämismahdollisuuksia. Suomalaiset vironoppijat hyötyisivät esimerkiksi suomen ja viron välisistä riskisanaluetteloista, jotta riskisanat eivät niin usein johtaisi käännöksiä harhaan. Sanojen läpinäkyvyys ymmärtämistä edistävänä tekijänä oli niin ilmeinen, että oppijoita kannattaa rohkaista tunnistamaan tekstistä tuttuja elementtejä, ja rakentamaan käännöksiään näiden ympärille. Lisäksi vironoppijoille on syytä tähdentää sitä, että omia tulkintojaan vironkielisestä tekstistä kannattaa arvioida oman maailmantiedon tai kontekstin avulla.</p>	
Asiasanat – Keywords reseptiivinen monikielisyys, tekstinymmärtäminen, oppijan strategiat, viron kieli, suomen kieli	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 SUOMEN JA VIRON KIELISTÄ.....	4
2.1 Suomi ja viro itämerensuomalaisina kielinä.....	4
2.2 Suomen ja viron kielen eroavaisuuksia	5
3 TEORIAA JA KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ.....	9
3.1 Reseptiivinen monikielisyys.....	9
3.2 Ymmärtämisen strategiat.....	11
3.2.1 Kielellinen tietoisuus eli metakognitio	12
3.2.2 Toistava, päättelevä ja arvioiva strategia	13
3.2.3 Top-down ja bottom-up -prosessointi	13
3.2.4 Konteksti ja kollokaatiot kielen ymmärtämisessä.....	14
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
4.1 Tutkimuskysymykset.....	15
4.2 Aineiston kuvailua.....	16
4.3 Osallistujat.....	18
4.4 Ääneenajattelu aineistonkeruumenetelmänä	19
4.5 Laadullinen sisällönanalyysi analyysimenetelmänä.....	21
5 AINEISTON ANALYYSI.....	23
5.1 Ymmärtämistä edistävät tekijät	23
5.1.1 Läpinäkyvät sanat	23
5.1.2 Melko läpinäkyvät sanat	25
5.1.3 Melko läpinäkymättömät sanat	27
5.1.4 Vieras kieli apuna, kansainväliset sanat.....	29
5.1.5 Morfologian samankaltaisuus	34
5.1.6 Kollokaatiot apuna	35
5.1.7 Maailmantieto apuna.....	37
5.2 Ymmärtämistä estävät tekijät	39
5.2.1 Täysin läpinäkymättömät sanat.....	39
5.2.2 Samankaltaisuus harhaanjohtavana tekijänä eli riskisanat	40
5.2.3 Maailmantieto harhaanjohtavana tekijänä	43

5.3 Tekstitason ymmärtäminen.....	44
5.3.1 Virkkeen pituuden merkitys ymmärtämisessä	44
5.3.2 Konteksti ja tekstin koherenttius.....	45
5.3.3 Tekstissä vaikeisiin sanoihin taaksepäin palaaminen	46
5.4 Osallistujien näkemykset.....	47
5.4.1 Osallistujien käyttämät ymmärtämisen strategiat	47
5.4.2 Miten kielellinen tietoisuus näkyi ymmärtämisessä	49
5.4.3 Suomen kielen variaation vaikutus	50
5.5 Aineiston kvantifiointia	51
6 TULOKSET	58
7 POHDINTA	64
8 YHTEENVETO	68
8.1 Tutkimuksen onnistumisen ja luotettavuuden arviointi.....	68
8.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet	70
LÄHTEET	71
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämä suomen kielen oppiaineen maisterintutkielma käsittelee sitä, miten ja missä määrin suomea äidinkielenään puhuvat koehenkilöt ymmärtävät vironkielistä kirjoitettua tekstiä oman äidinkielensä pohjalta ilman systemaattista opetusta ja aikaisempaa kokemusta viron kielestä. Testin aineistona on lyhyt vironkielinen teksti, jota 12 suomenkielistä osallistujaa on yrittänyt ymmärtää suomeksi. Teksti on viron kielen taitotasokokeen B1-tason luetunymmärtämistehävä. Testi vastaa suunnilleen Suomen Opetushallituksen järjestämää Yleisen kielitutkinnon koetta eli YKI-testiä. Käytössä on ollut niin sanottu ääneenajattelumenetelmä, jonka perusteella osallistujat ovat joko kirjoittaneet auki tai puhuneet ääneen niitä ajatuksiaan, jotka ovat auttaneet heitä pääsemään hyvään lopputulokseen. Aineisto ei siis koostu pelkistä käännoksistä, vaan mukana on runsaasti osallistujien omia ajatuksia kääntämisprosessistaan. Kerättyä aineistoa on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin.

Päädyin tähän tutkimusaiheeseen pääosin ohjaajani ehdotuksesta. Halusin tutkia jotain S2-alaan liittyvää aihetta, sillä olen toiminut useita vuosia S2-opettajana ja opiskellut kyseistä alaa. Lähisukukielet ovat aina erityisesti kiinnostaneet minua, joten suomen ja viron kielen välisen reseptiivisen monikielisyuden tutkiminen tuntui luontevalta ja kiinnostavalta vaihtoehdolta. Varsinaista viron kielen harrastustaustaa minulla ei kuitenkaan ole keskivertoa suomen kielen opiskelijaa enempää. Olen suorittanut viron perus- ja jatkokurssin Hannu Remksen ohjauksessa Joensuun yliopistossa vuosina 2002 ja 2003. En ole koskaan viettänyt pidempiä aikoja Virossa, mutta olen käynyt siellä usein muutaman päivän pituisilla matkoilla.

Lähtökielen vaikutusta vieraan kielen oppimiseen on tutkittu paljon. Lisätietoa kaivataan kuitenkin siitä, miten mahdollisista vastaavuuksista voitaisiin hyötyä ilman systemaattista opetusta. Esimerkiksi suomalaisten ja virolaisten keskinäisissä arkikeskusteluissa kunkin osallistujan on mahdollista käyttää omaa äidinkieltään, josta keskustelukumppani poimii tuttuja elementtejä. Useimmat suomen kielen puhujat toteavatkin, että viron kieli muistuttaa läheisesti suomen kieltä (Salminen 1993: 26). Kyse on reseptiivisestä monikielisyudesta, joka kytkeytyy myös teksteihin: sukukielten toisiaan muistuttavien sanojen tiedetään auttavan luetun ymmärtämistä. Reseptiivinen monikielisyys on erityinen monikielinen kommunikaation tapa, joka pohjautuu kielten samankaltaisuuteen (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72).

Viron ja suomen kielen välistä reseptiivistä monikielisyyttä on toistaiseksi tutkittu varsin vähän. REMU-verkostossa on toteutettu pilottitutkimus, joka on keskittynyt ensin sano-

jen ymmärtämiseen ilman tekstiyhteyttä, toiseksi irrallisissa lauseissa ja kolmanneksi koheren-
tissa tekstissä. REMU-verkosto (*Reseptiivinen monikielisyys: suomen ja viron keskinäinen ym-
märrettävyys*) on Itä-Suomen, Jyväskylän, Tallinnan, Helsingin ja Åbo Akademin yliopistojen
yhteishankkeena toteutettu tutkimus, johon kuuluu tutkijoita kaikista näistä yliopistoista.
(Muikku-Werner 2013: 211–212.)

Vaikka reseptiivisen monikielisyiden tutkimus Suomessa on vielä vähäistä, on
reseptiivisen monikielisyiden tutkimisella maailmalla pitkät perinteet. 1950-luvulla tutkittiin
Amerikan intiaanikielten keskinäistä ymmärrettävyyttä (kts. Hickerton, Turner & Hickerton
1952; Pierce 1952; Wolff 1959). Myöhemmin kielentutkijoiden huomio kiinnittyi skandinaa-
vien keskinäiseen kommunikaatioon ja sen ymmärrettävyyteen (kts. Haugen 1966; Maurud
1976; Bø 1978; Börestam Uhlmann 1994; Zeevaert 2004). 1980-luvulla tutkittiin espanjan ja
portugalin kielten välistä keskinäistä ymmärrettävyyttä (kts. Jensen 1989) sekä tsekin ja slova-
kian kielten välistä ymmärrettävyyttä (kts. Budovičová 1987). Van Bezooijen & Van den Berg
(kts. 1999a; 1999b) ovat tutkineet sitä, kuinka hollanninpuhujat ymmärtävät puhuttua friisin
kieltä, kun taas van Bezooijen & Gooskens (2007) ovat tutkineet kirjoitetun friisin ja afrikaan-
sin välistä ymmärrettävyyttä. (van Bezooijen & Gooskens 2007: 250.)

Reseptiivisen monikielisyiden tutkimusalan juurtumista on edistänyt Hampurin
yliopiston vuonna 1999 perustama tutkimuskeskus *Research Center on Multilingualism*, joka
julkaisee monikielisyiden keskittyvää julkaisusarjaa *Hamburg Studies on Multilingualism*
(Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70; Paajanen 2012: 14).

Oman tutkimukseni tavoitteena on tutkia sitä, kuinka suomea äidinkielenään pu-
huvat ymmärtävät vironkielistä kirjoitettua tekstiä. Minua kiinnostaa erityisesti temaattisesti
yhtenäisen kokonaisuuden vaikutus viestin ymmärtämiseen sekä ne ymmärtämisen strategiat,
joihin testin osanottajat tukeutuivat yrittäessään ymmärtää vironkielistä tekstiä.

Sanaston samankaltaisuus ei yksinään selitä tekstin ymmärtämistä. Muikku-Wer-
ner (2013: 224) on havainnut, että suomea äidinkielenään puhuvat pääsevät oikeaan käännök-
seen silloinkin, kun vironkielistä sanaa ei enää voi ulkoasunsa puolesta tunnistaa sukulaissa-
naksi tai kun sukulaisuutta ei ole. Tällöin ehkä edetään kokonaisuuksien varassa, ja outo sana
prosessoidaan kotekstin avulla. Kiinnostava kysymys on myös se, onko mahdollista, että suo-
menkielinen puhuja siirtää suomen kielen vierussanaodotuksensa myös viroon, mikä auttaisi
esimerkiksi sanan tyypillisten kollokaattien tunnistamista.

Tässä tutkielmassa esittelen aluksi suomen ja viron kieliä läheisinä sukukielinä ja
selvittelen sitä, mitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia näillä kahdella lähisukukielellä on. Tar-
koitukseni on kiinnittää erityistä huomiota niihin kieltenvälisiin eroavaisuuksiin, jotka saattavat

vaikeuttaa vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Tämän jälkeen esittelen tutkimukseni keskeisiä käsitteitä. Kaksi keskeisintä tutkimukseni käsitettä ovat reseptiivinen monikielisyys sekä ymmärtämisen strategiat. Tukeudun erityisesti Holopaisen (2003) sekä Vaurion (1998) väitöstudiumuksiin näitä kahta käsitettä selvitellessäni.

Taustoituksen ja teoriaosuuden jälkeen analysoin aineistoa luvussa 4. Aluksi keskityn niihin tekijöihin, jotka edistävät vironkielisen tekstin ymmärtämistä, jonka jälkeen analysoin niitä tekijöitä, jotka estävät vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Kolmanneksi keskityn tekstitason ymmärtämiseen, minkä jälkeen erittelen vielä niitä ymmärtämisen strategioita, joita osallistujat käyttivät vironkielistä tekstiä ymmärtäessään. Analyysiluvun lopuksi analysoin aineistoa määrällisesti ja vertaan näitä lukuja aiempaan tutkimukseen.

Aineiston analyysin jälkeen esittelen saamiani tuloksia luvussa 6. Luvussa 7 puolestaan pohdin sitä, mitä merkitystä tutkimustuloksillani on, ja suhteutan niitä aiempaan tutkimukseen ja teoriaan. Graduni viimeisessä luvussa arvioin tutkimukseni onnistumista ja luotettavuutta sekä pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 SUOMEN JA VIRON KIELISTÄ

Tässä luvussa luodaan ensin katsaus suomen ja viron kieliin läheisinä sukukielinä. Sen jälkeen keskitytään niihin eroavaisuuksiin, joihin suomalaiset usein törmäävät, kun he yrittävät ymmärtää viron kieltä. Esittelen kielten eroavaisuuksia siis yksinomaan suomalaisten suunnasta, en virolaisten. Tässä tutkimuksessa suomalaiset yrittävät ymmärtää viron kieltä, joten tämä on myös se suunta, jota tässä tutkimuksessa on käytetty.

2.1 Suomi ja viro itämerensuomalaisina kielinä

Suomi ja viro kuuluvat uralilaisen kielikunnan itämerensuomalaisiin kieliin. Ne ovat lähisukukieliä, joita yhdistävät monet leksikaaliset, fonologiset, morfologiset, ja syntaktiset piirteet (Lehtinen 2008: 249). Suomen ja viron lisäksi itämerensuomalaisiksi kieliksi lasketaan karjala, vepsä, vatja sekä liivi. Erillisiksi itämerensuomalaisiksi kieliksi lasketaan usein myös lyydiläismurteet eli lyydi sekä inkeröismurteet eli inkeröinen. Suomi ja viro ovat puhujamäärältään suurimmat itämerensuomalaiset kielet, ja ne ovat myös ainoat itämerensuomalaiset kielet, joilla on vakiintunut kirjakieli. Suomea puhuu äidinkielenään noin 5 miljoonaa suomalaista. Suomen kielen yhteyteen luetaan usein myös Ruotsin Tornionjokilaaksossa puhuttava meän kieli sekä Pohjois-Norjan rannikon kveeni, vaikka ne maissaan kielipoliittisesti tunnustetaankin itsenäisiksi kieliksi. Viroa puolestaan puhuu runsaat 900 000 ihmistä Viron tasavallassa. Kirjakielenä viron kieli on suurin piirtein yhtä vanha kuin suomen kieli, sillä sen ensimmäiset säilyneet teokset ovat 1500-luvulta. (Lehtinen 2008: 234–235.)

Itämerensuomalaiset kielet ovat hyvin lähellä toisiaan, ja vaikka virolainen ja suomalainen eivät ihan ongelmitta toisiaan ymmärräkään, tunnistavat he toistensa kielestä paljon enemmän tuttuja sanoja kuin vaikka suomalainen saamen kielestä. Samankaltaisuus johtuu siitä, että itämerensuomalaiset kielet polveutuvat yhteisestä kantakielestä, kantasuomesta. Itämerensuomalaiset kielet ovat saaneet myös paljon yhteisiä vaikutteita naapurikielistä. Sanastoa on lainautunut paljon erityisesti keskeisiltä elämänalueilta, mutta myös itämerensuomalaisten kielten rakenteessa on sellaisia kieliopillisia piirteitä, joita voidaan pitää vanhana balttilaisten tai germaanisten kielimuotojen vaikutuksena. Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi sanajärjestys subjekti-objekti-verbi (etäisimmissä sukukielissämme sanottaisiin *minä housut ostan*), adjek-

tiiviattribuutin kongruenssi (unkariksi sanottaisiin *punainen talossa*), sekä liittotempukset perfekti ja pluskvamperfekti, jotka puuttuvat kaukaisimmista sukukielistämme. (Laakso 1991: 49–52.)

2.2 Suomen ja viron kielen eroavaisuuksia

Läheisiä sukukieliä on mahdollista tutkia ja vertailla kielen kaikilla eri tasoilla. Kun vertailun kohteina ovat esimerkiksi suomi ja jokin indoeurooppalainen kieli, on morfologisten seikkojen rinnastus usein erityyppistä kuin läheisten sukukielten vertaileminen keskenään. Suomen morfologisilla kategorioilla ei indoeurooppalaisissa kielissä ole vastineena tiettyä muotoa, vaan vertailu on tehtävä funktion, merkityksen tai kielijärjestelmissä esiintyvien jakautumien perusteella. Läheisissä sukukielissä, kuten esimerkiksi itämerensuomalaisissa kielissä, on paljon yhteistä ainesta, joten vertailulla on sekä käytännöllistä että teoreettista merkitystä. Lisäksi on tärkeää saada selville, miksi sukukielet ovat kehityksessään edenneet eri teitä ja mitkä tekijät tähän ovat vaikuttaneet. Sekä diakronista että synkronista tietoa voidaan käyttää hyväksi kieltenopetuksessa. (Remes 2009: 36.)

Näyttää ilmeiseltä, että on helpointa oppia kieltä, joka poikkeaa lähdekielestä kohtuullisesti. Ei liikaa eikä liian vähän. Suomalaisten ja virolaisten välisessä kanssakäymisessä johtuneen paljolti motivaatiotekijöiden vaikutuksesta se, että virolaiset pyrkivät opiskelemaan ja käyttämään keskimäärin enemmän suomea kuin suomalaiset viroa. (Remes 2009: 36–37.)

Suomalainen vironoppija ja virolainen suomenoppija osaavat valmiiksi jo monia asioita oman äidinkiellensä pohjalta. Opittava kieli tuntuu heistä tutulta ja ehkä jopa helpolta. Opiskelija ei kuitenkaan pysty hyödyntämään tehokkaasti äidinkiellensä tarjoamaa apua, sillä hänen on vaikea tietää, mikä kohdekielellä todella on yhteistä lähdekielen kanssa ja mikä vain tuntuu siltä. (Remes 2009: 37.)

Suomen ja viron välisten kielivertailujen yhteydessä on usein kiinnitetty huomiota sellaisiin sanoihin, jotka ovat kirjoitus- ja äänneasuiltaan läheisiä, mutta merkitykseltään erilaisia. Esimerkiksi sanat *halpa* – *halb* ’huono’, *piimä* – *piim* ’maito’ ja *hallitus* – *hallitus* ’home’ tuottavat usein ongelmia (kts. luku 5.2.2). Riskisanojen lisäksi petollisia ystäviä voi olla myös morfologian tasolla, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

yks. partitiivi	<i>jumalad</i>	(vrt. sm. mon. nominatiivi)
kvotatiivi	<i>lugevad</i>	(vrt. sm. indikat. mon. 3. pers.)

impf. mon. 3. pers.	<i>tulid, jäid</i>	(vrt. sm. impf. yks. 2. pers.)
imperfekti	<i>istusid</i>	(vrt. sm. konditionaali)
passiivin preesens	<i>tullakse</i>	(vrt. sm. 1. inf. pidempi muoto)
astevaihtelu	<i>paha (: pahk)</i>	(sm. <i>hk</i> ei astevaihtelussa)
	<i>soo (: sugu)</i>	(suppea vokaali ei väljene)
(Remes 2009: 37.)		

Suomen kieleen verrattuna viron kieli on äänteellisesti kuluneempaa. Sananloppuisia ja sanansisäisiä vokaaleja on heittynyt pois: *lipp* 'lippu', *orav* 'orava', *laulma* 'laulamaan', *tütred* 'tyttäret'. Myös sananloppuinen *n* on usein viron kielestä kadonnut: *lippu* 'lipun', *sinine* 'sininen'. Pitkät vokaaliainekset ovat lyhentyneet ensimmäistä tavua kauempana: viron kielen muoto *sig*a vastaa suomen kahta sananmuotoa *sika* ja *sikaa*. (Laakso 1991: 91–92.)

Viron kielen muotorakenteessa kuuluu myös äänteellinen kuluneisuus. Viron taivutusmuodot eivät useinkaan hahmotu niin selvästi vartalosta ja päätteestä koostuviksi kuin suomen kielessä: esimerkiksi suomen sanassa *tuva/n* on selvästi *tupa*-sanan heikko vartalo *tuva*- ja genetiivin päätte *-n*, mutta viron kielen *tuba*-sanan vastaavassa muodossa *toa* ei vartaloa ja päätettä voi enää erottaa toisistaan. (Laakso 1991: 92.)

Sen lisäksi, että viron sanojen jälkitavuuksista on vokaaleja ja konsonanttiaineksia kulunut pois, on myös viron jälkitavujen vokaalijärjestelmä supistunut. Ensimmäistä tavua kauempana esiintyvät viron sanoissa vain vokaalit *a*, *e*, *i* ja *u*. Näin esimerkiksi 'kysymys' on viroksi *küsimus*, 'kevät' on *kevad* ja 'talo' on *tal*u. Myös vokaalisointu puuttuu virosta kokonaan. Vironpuhujat pystyvät käyttämään etu- ja takavokaaleja samassa sanassa ja ääntämään ilman ongelmia esimerkiksi sanat *häd*a 'häätä' ja *kü*la 'kylä'. (Laakso 1991: 93.)

Suomalaisen silmään viron kielessä osuu *b*:llä, *d*:llä ja *g*:llä merkittävien äänneiden runsaus. Ne vastaavat useimmiten suomen *p*:tä, *t*:tä ja *k*:ta soinnillisessa ympäristössä (esimerkiksi *sig*a 'sika' tai *lind* 'lintu'). Äännearvoltaan viron *b*, *d* ja *g* ovat yleensä puolipehmeitä. Viron *p*, *t* ja *k* puolestaan ovat puolipitkiä ja ääntyvät soinnillisessa ympäristössä melkein kuin suomen *pp*, *tt* ja *kk*, niin että esimerkiksi etunimi *Mati* ääntyy melkein kuin suomen kielen nimi *Matti*. (Laakso 1991: 93.)

Suomen puhujan silmään pistää myös viron vokaali *õ*. Se on eteläisille itämerensuomalaisille kielille eli vatjalle, virolle ja liiville tyypillinen keskivokaali. Kielentutkijat puhuvat joskus taka- tai keski-*e*:stä, jolloin keskisyys tarkoittaa karkeasti sitä, että kieli on taaempaa kuin tavallista *e*:tä äännettäessä. Viron *õ* vastaa yleensä suomen *e*-äännettä takavokaalien yhteydessä (esimerkiksi *mõ*la 'mela'), tai suomen *o*:ta ja joissain tapauksissa *a*:ta: *põ*hi 'pohja', *lõ*ng 'lanka'. (Laakso 1991: 94.)

Viron kielessä pitkät *oo*, *ee* ja *öö* ovat säilyneet entisellään, kun ne suomessa ovat diftongiutuneet: *noor töömees* 'nuori työmies'. Viron murteissa pitkien vokaalien diftongiutuminen kuitenkin tavataan, ja yleiskieleenkin on päässyt pari poikkeusta: *pea* 'pää' ja *hea* 'hyvä'. (Laakso 1991: 94.)

Morfologialtaan viron kieli on hyvin suomen kielen kaltainen. Taivutuspäätteissä esiintyy suomeen verraten joitain äänteellisiä ja muita eroja, kuten esimerkiksi loppuheitto on koskenut myös sijapäätteitä: *metsas* 'metsässä', *maalt* 'maalta'. Nominien sijamuodot ja verbien taivutuskategoriat ovat kuitenkin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta samat. (Laakso 1991: 94–95.)

Remes (2009: 47) kirjoittaa, että suomi on taivutusjärjestelmältään selvästi konservatiivisempi kieli kuin viro. Suomen kieli on myös säilyttänyt vanhoja agglutinoivia tyypologisia piirteitä paremmin kuin viro. Viron kielen nykyluonne näkyy esimerkiksi siinä, että sanojen taivutusmuodoissa ei välttämättä esiinny affiksia, vaan sanat eroavat toisistaan vain vartalo- vaihtelujen tai lauseaseman perusteella. Viro on siis omaksunut paljon fleksiokielten piirteitä. Selvimmin tämä näkyy etelävirossa, jossa on paljon suffiksittomiksi kehittyneitä taivutusmuotoja.

Viron sijamuotojärjestelmään kuuluu suomen kielessä tuntematon terminatiivi (rajanto), jonka päätte on *ni*, esimerkiksi *maani* 'maahan saakka'. Viron komitatiivin päätte on *ga*, esimerkiksi *isaga* 'isän kanssa'. Omistusliitteitä viron kielessä ei ole ollenkaan. 'Kirjani' voidaan viroksi sanoa vain *mu raamat* tai *minu raamat*. Verbien taivutukseen kuuluu viron kielessä myös tapaluokka, josta käytetään latinankielistä nimeä *modus obliquus* eli epäsuora kerronta. Se ilmaisee, että kerrottu asia on toisen käden tietoa. Sen tunnuksena on *vat*, esimerkiksi *ta olevat kodus* 'hän on kuulemma kotona'. Lisäksi viron verbitaivutuksessa suomen kielen eroaa se, että kieltosana *ei* ei taivu: *ma ei tule*, *sa ei tule*, *me ei tule* 'minä en tule, sinä et tule, me emme tule'. (Laakso 1991: 95.)

Suomalaisille kenties silmiinpistäväntä ja kiinnostavinta viron kielessä ovat sanastoseikat, etenkin jo edellä puheena olleet petolliset ystävät (kts. myös luku 5.2.2). Joskus kyseessä on alun perin sama sana, jonka merkitys on suomessa ja virossa kehittynyt eri suuntiin, kuten sanoissa *ämm* 'anoppi' ja *halb* 'huono'. Joskus taas vironkielinen sana on kokemiensa äännekehitysten vuoksi ruvennut muistuttamaan aivan toista alkuperää olevaa suomen kielen sanaa. Esimerkiksi *kalju* merkitsee 'kalliota' ja on alun perin ollut asultaan suomen *kallio*-sanan kaltainen. (Laakso 1991: 96.)

Viron ja suomen kieleen on lainattu uusia sanoja eri tahoilta, tai niitä on muodostettu eri tavalla. Ruotsin kieli on ollut suomalaisille tärkein lainasanoja antanut sivistyskieli,

kun taas virolaisille vastaava kieli on ollut saksa. Suomen *leninki*, *läski*, *lääkäri* ja *silkki* ovat ruotsalaista perua, kun viron vastineet *kleit*, *pekk*, *arst* ja *siid* saksalaista. Joskus taas jompi-kumpi kielistä on säilyttänyt vanhan sanan, kun toinen kieli on lainannut uuden: suomeen on lainattu muun muassa *hunaja* ja *maanantai*, kun virolaiset ovat säilyttäneet omaperäisemmät sanat *mesi* ja *esmaspäev*. (Laakso 1991: 96–97.)

Suomen ja viron kieltä on vienyt kauemmas toisistaan myös 1800-luvulla kansallisen heräämisen yhteydessä käynnistynyt uudissanojen kehittäminen. Suomen sanasepot ovat itse muodostaneet tai etsineet suomen murteista sellaisia sivistyskielille tarpeellisia sanoja kuin *tiede*, *taide*, *sähkö* ja *henkilö*, kun taas virolaiset ovat tahollaan löytäneet toisenlaisen omaperäisen sanan (*teadus* 'tiede', *isik* 'henkilö') tai käyttäneet lainasanaa: *kunst* 'taide', *elekter* 'sähkö'. (Laakso 1991: 96–97.)

Viron kirjakielen on lainattu myös suomen kielestä noin 800 sanaa. Tällaisia lainoja ovat esimerkiksi *hetk* 'hetki', *ennustus*, *keskustelu* ja *kummaline*. Virosta suomeen sanoja ei ole kuitenkaan kovin paljoa siirtynyt. Harvoja poikkeuksia ovat esimerkiksi *lavastaja*, joka kuitenkin virossa merkitsee 'ohjaajaa' sekä *lennokki*, viron kielen sanasta *lennuk* 'lentokone'. (Laakso 1991: 99.)

Viron kieli on maailmanlaajuisesti harvinainen kieli siinä mielessä, että käytössä on kymmenittäin täysin tyhjästä seipitettyjä sanavartaloita, kuten *relv* 'ase', *laup* 'otsa' ja *veenda* 'vakuutella, saada vakuuttuneeksi'. 1910- ja 1920-lukujen kielen uudistusliikkeen johtohahmo Johannes Aavik kehitti viroon kymmeniä uusia sanavartaloita pelkästään siltä pohjalta, että niiden äänneasu hänen mielestään sopi kyseessä olevaan merkitykseen. (Laakso 1991: 99; 1999: 87.)

3 TEORIAA JA KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

3.1 Reseptiivinen monikielisyys

Reseptiivisellä monikielisyydellä tarkoitetaan erityistä monikielisen kommunikaation tapaa: vuorovaikutustilanteessa kukin osallistuja käyttää omaa äidinkieltään ja ymmärtää toisen kieltä. Reseptiivinen monikielisyys ei vaadi tietoa toisesta kielestä, useimmiten sukukielestä, sillä tämä tieto on jo olemassa äidinkielen pohjalta. Tavallisesti kyse on kuuntelijan käyttämistä monenlaisista kielenkäyttöstrategioista, joiden perusteella kuulija esimerkiksi selvittää sellaisen sanan merkityksen, joka on ollut hänelle aiemmin tuntematon. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 69.)

Reseptiivinen monikielisyys perustuu kielten samankaltaisuuteen. Esimerkiksi viro ja suomi ovat läheiset sukukielet, jotka muistuttavat toisiaan sekä leksikaalisesti, funktionaalisesti että rakenteellisesti. Kieltenvälinen vaikutus on siis vironkielisten suomenoppijoiden ja suomenkielisten vironoppijoiden oppimisprosessissa huomattavasti enemmän mukana kuin opiskeltaessa etäisempiä kieliä. Kaivapalu & Muikku-Werner (2010: 72) puhuvat **siirtovaikutuksesta**, kun he tarkoittavat kielen rakenteellisten elementtien siirtämistä kielestä toiseen. **Kieltenvälisellä vaikutuksella** ja **lähdekielen vaikutuksella** he puolestaan tarkoittavat sitä, että kieltenvälisen yhteydet nähdään laajempina ja kompleksisimpina, myös kognitiivisessa, psykolingvistisessä ja sosiokulttuurisessa kontekstissa.

Läheisissä sukukielissä, kuten suomessa ja virossa, on sellaisia asioita, jotka oppijat osaavat jo valmiiksi lähdekielensä perusteella. Näitä yhtäläisyyksiä hyödynnetään erityisesti kielen ymmärtämisessä ja vastaanottamisessa. Oppijan on kuitenkin vaikeaa tietää, mikä kielille on todella yhteistä, ja mikä vain tuntuu yhteiseltä. Lähde- ja kohdekielen järjestelmien läheisyys saattaa aiheuttaa sekä positiivista että negatiivista lähdekielen vaikutusta sen mukaan, divergoivatko vai konvergoivatko lähdekielen ilmiöt keskenään. Lähdekielen vaikutus voi siis olla kohdekielen kannalta joko myönteistä tai kielteistä. Lähdekielen negatiivinen vaikutus on läpinäkyvä, mutta se on kuitenkin sekundaarista verrattuna lähdekielen positiiviseen vaikutukseen. Opiskellessaan uutta kieltä oppija joko tietoisesti tai tiedostamattaan hyödyntää sitä tietoa ja taitoa, mikä hänellä on äidinkielestään ja/tai muista jo tuntemistaan kielistä. Kielten samankaltaisuus helpottaa siis oppimista. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72–73; Kaivapalu 2005: 30.)

Lähde- ja kohdekielen välinen **todellinen samanlaisuus** on teoreettisen vertailun pohjalta selvästi määriteltävissä. Mikäli lähde- ja kohdekielen välinen todellinen samankaltaisuus on olemassa, on se symmetristä. Havaittu ja oletettu samankaltaisuus puolestaan heijastavat oppimisprosessia. **Havaitun samanlaisuuden** ei välttämättä tarvitse olla symmetristä: esimerkiksi viron puhujille saattaa suomen ymmärtäminen olla helpompaa kuin suomen puhujille viron ymmärtäminen, tai päinvastoin. Havaittu samankaltaisuus on todellista samanlaisuutta huomattavasti laajempi ja enemmän variaatiota sisältävä psykolingvistinen käsite. Se on lisäksi paljon vaikeammin määriteltävissä kuin todellinen samanlaisuus, sillä se riippuu paljolti oppijoiden henkilökohtaisista ominaisuuksista, kuten tarkkaavaisuudesta ja analyysikyvystä sekä myös heidän kielenoppimiskokemuksistaan. Havaitulla samankaltaisuudella on erityisen suuri rooli läheisten sukukielten ymmärtämisprosessissa. Samanlaisuuden havaitseminen onkin aina potentiaalisesti tietoinen prosessi. Oppijat pystyvät useimmiten kuvaamaan havaitsemisprosessiaan, vaikka eivät aina osaakaan kieliopillista käsitteistöä. **Kieltenvälinen oletettu samankaltaisuus** perustuu usein havaittuun samankaltaisuuteen, ja se on olennaisinta kohdekielen tuottamisprosessissa. Jos oppija ei ymmärrä lähde- ja kohdekielen välistä samankaltaisuutta, hän olettaa, että kohdekieli toimii suurin piirtein samoin kuin lähdekielikin. Jos tämä oletus ei päde, se aiheuttaa virheitä henkilön tuotoksissa. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 74–75; Kaivapalu 2009: 388–389; Ringbom 2007: 7, 24.)

Ringbom (2007: 26) puhuu **transferista**, millä hän tarkoittaa kommunikaatioprosessia, jossa hyödynnetään kieltenvälistä oletettua ja havaittua samankaltaisuutta kohdekielen ymmärtämisessä ja tuottamisessa. Odlinin (1989: 27) määritelmä transferista on pitkälti samankaltainen: ”transfer on aiemmin (kenties epätäydellisesti) omaksuttujen kielten ja kohdekielen yhteneväisyyksistä ja eroista johtuva vaikutus”. Kaivapalu (2005: 27) puhuu samasta ilmiöstä *siirtovaikutuksena*, kun taas Sajavaara (1999: 80) käyttää nimitystä *transferenssi*. Siirtovaikutus, nimensä mukaisesti, viittaa oppijan lähdekielestään siirtämiin kielenpiirteisiin, jotka vaikuttavat kohdekielen ymmärtämiseen ja tuottamiseen. (Paajanen 2012: 21.)

Kielenopetuksessa kielisukulaisuus on hyödynnettävissä varsinkin sanaston osalta. Yksittäiset sanat muistuttavat toisiaan, ja lisäksi vironkielisten johdosten ja yhdyssanojen tunnistaminen on suomenkieliselle yksinkertaista. On kuitenkin muistettava, että mikä yhdelle on läpinäkyvää, ei välttämättä ole sitä toiselle. Mahdollisten erojen, kuten sen, että viron soinnillinen konsonantti vastaa suomen soinnitonta, hahmottaminen auttaa sanojen vastaavuuksien ymmärtämistä. Läheisten sukukielten sanastossa on kuitenkin aina olemassa niin sanottujen petollisten ystävien vaara. Viron ja suomen välisistä riskisanoista on laadittu paljon sana-

kirjoja, ja useimmat viron- ja suomenoppijat ovatkin niistä varmasti tietoisia. Kontekstin tarkkaileminen voi ehkäistä petollisista ystävistä johtuvia väärinkäsityksiä, samoin kuin suurtaajuisten todellisten ystävien listaamisesta voi olla hyötyä kielenoppijalle. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 85–86.) Petollisten ystävien osuus kielessä on kuitenkin aika marginaalista, vaikka ne pistävätkin silmiin.

Reseptiivinen monikielisyys edellyttää ymmärtämis- ja tietoaukkojen sietämistä. Ensilukemalla tekstistä voi jäädä paljon ymmärtämättä, mutta toisella lukukerralla tekstikokonaisuus auttaa paikkaamaan ymmärtämättä jääneitä kohtia. Tieto tekstilajista ohjaa kokonaisuuden hahmottamista, ja konteksti pohjustaa merkitysten etsimistä. Lisäksi tekstin ymmärtämistä edistävät topiikin tuntemus ja sisältöön perustuva aiempi tieto, maailmantieto tai skeematieto. Yksittäisen sanan funktion erottamista lauseessa puolestaan edistävät morfologia ja sanajärjestys. Läheisten sukukielten rakenteellinen samankaltaisuus on tekstin ymmärtämisessä yhtä olennaista kuin sanaston samanlaisuus. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 86–87.)

3.2 Ymmärtämisen strategiat

Kielellinen ymmärtäminen pohjautuu kirjoitetun tai puhutun kielen mielekkääseen vastaanottoon. Sana- ja lausetasoinen prosessointi on erilaista verrattuna tekstitason prosessointiin, mutta toisaalta on huomattava, että koherentin tekstin ymmärtäminen edellyttää myös sana- ja lausetasoista prosessointia. Kaksi tärkeintä komponenttia tekstin ymmärtämisessä ovat kielellinen ymmärtämisprosessi sekä tekstin persoonallinen tulkinta ja käsittely. Nykyisen käsityksen mukaan tekstin ymmärtäminen on ennen kaikkea tulkintaa, joka syntyy kun teksti ja yksilö kohtaavat. Tämän niin sanotun **transaktioteorian** avaintekijöitä ovat kulttuuri, historiallis-yhteiskunnallinen konteksti, kokemustausta sekä lukijan tilanteeseen tuoma lukemishistoria. Transaktionäkemyks korostaa erityisesti ymmärtäjän aktiivista osuutta tekstin tulkinnassa. Lukijan aktiiviseen osuuteen ymmärtämisprosessissa liittyvät myös motivaatio- ja tunnetekijöiden merkitys. (Holopainen 2003: 19, 27–28.)

Luetun tekstin ymmärtäminen on monitasoinen, interaktiivinen ja hypoteesipohjainen prosessi, ja hyvä tekstin ymmärtämisen taso voidaan saavuttaa käyttämällä hyvinkin erilaisia strategioita ja taktiikoita. Ymmärtämisessä tarvitaan kielellisten perustaitojen lisäksi myös odotusten ja päätelmien tekemistä koskevien sääntöjen tasoa. Interaktiivisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että ymmärtäminen etenee hierarkkisesti sekä alhaalta ylös (bottom-up) että yl-

häältä alas (top-down). Ymmärtäminen siis perustuu toisaalta ennakkokäsityksiin (theory-driven, knowledge-based, top-down) tai tekstin ominaisuuksiin (data-driven, text-based, bottom-up). Hypoteesipohjaisuus taas merkitsee sitä, että henkilöllä täytyy olla mekanismi, jolla hän kokoaa näyttöä tekstin erilaisille tulkinnoille. Tekstin merkitystä rakennettaessa nämä tulkinnat joko hylätään tai hyväksytään. (Holopainen 2003: 20.)

Holopaisen (2003: 47) mukaan heikkojen tekstin ymmärtäjien käyttämät strategiat poikkeavat selvästi hyvien lukijoiden strategioista. Hyvien lukijoiden strateginen toiminta on selvästi joustavampaa ja strategioiden valinta spontaanimpaa verrattuna heikkoihin tekstin ymmärtäjiin. Myös tekstin antamien vihjeiden hyödyntäminen on hyvillä lukijoilla selvästi tehokkaampaa. Valittuja strategioita pidetäänkin erittäin olennaisina tekijöinä, kun selitetään yksilöiden välisiä eroja tekstin ymmärtämisessä. Heikoilla ymmärtäjillä on strategiaongelmia erityisesti relevantin aiemman tiedon käytössä. Heillä ymmärtämistä vaikeuttavat lisäksi sanantunnistukseen liittyvät puutteelliset taidot.

Bernardini (2001: 258) on listannut erilaisia vieraan kielen ymmärtämisessä käytettyjä strategioita, joihin kuuluvat muun muassa sanakirjojen käyttö, kollokaatioiden etsiminen, vaikeiden sanojen välttäminen, kontekstin ja maailmantiedon huomioiminen sekä syntaksin, kieliopin tai leksikon analysointi. Muikku-Werner & Paajanen (2012: 237) listasivat niitä strategioita, joita heidän testinsä osanottajat käyttivät yrittäessään ymmärtää kokonaisia virkeitä virosta suomeksi. Näitä olivat muun muassa sanajärjestys, vanhaan suomen kieleen vertaaminen, muihin kieliin vertaaminen, pitkien vokaalien muuttaminen diftongeiksi ja ääneen lukeminen.

3.2.1 Kielellinen tietoisuus eli metakognitio

Holopainen (2003) on väitöstutkimuksessaan tutkinut kuullun ja luetun tekstin ymmärtämisstrategioita peruskoulun kolmannella ja yhdeksännellä luokalla. Hän kirjoittaa kielellisestä tietoisuudesta eli metakognitiosta, jolla tarkoitetaan kykyä arvioida omaa informaationkäsittelyä ja viestintää. Metalingvistinen tietoisuus omaksutaan äidinkielen ja sen opiskelun avulla. Äidinkielellä opetellaan ne keskeiset kieliopin käsitteet ja termistö, jotka auttavat kielen kuvaamisessa ja hahmottamisessa. (Kaivapalu 2009: 394.) Metakognitio sisältää sekä tietoisuuden siitä, mitä taitoja, valmiuksia ja strategioita tarvitaan tehokkaaseen ajatteluun sekä kyvyn käyttää itsesäätelymekanismeja tehokkaasti. Metalingvistikäsitteistä käytetään nimeä lingvistinen tietoisuus, jolla puolestaan ymmärretään kykyä tarkastella ja arvioida kommunikaatiotilan-

teessa sanoman sisältöön liittyviä kielen eri aspektoja. Huomiota voidaan kiinnittää myös ajatteluun liittyviin operaatioihin, kuten kykyyn arvioida, millaista on oma luetun ymmärtäminen. Mikäli henkilön kielellinen tietoisuus toimii oikein, henkilö kykenee esimerkiksi korjaamaan kielellisiä virheitään omaehtoisesti, osaa kielellisiä leikkejä ja riimittelyjä sekä pystyy analysoimaan kieltä. Kielellinen tietoisuus voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen, jolloin morfologisella tietoisuudella tarkoitetaan kielen sanaston ja sanojen muodon tajuamista, syntaktisella tietoisuudella lauseenmuodostukseen liittyvien sääntöjen ymmärtämistä ja pragmaattisella tietoisuudella kykyä oivaltaa tekstin käyttötarkoitus. (Holopainen 2003: 16–18.)

3.2.2 Toistava, päättelevä ja arvioiva strategia

Holopainen (2003: 31) päätyi omassa väitöstutkimuksessaan kolmeen eritasoiseen strategiaan, jolla tekstin sisältämää tietoa prosessoitiin. Ensimmäinen näistä on tietoa toistava strategia, jolloin tekstin lukija pystyy löytämään tekstistä asiantietoa, tallettamaan sitä muistiinsa ja käyttämään sitä sellaisenaan. Päättelevää strategiaa käyttämällä lukija pystyy arvioimaan tekstin sisältämien asioiden välisiä suhteita tekemään niistä päätelmiä. Kolmatta, arvioivaa strategiaa käyttävä lukija ymmärtää tekstin syvällisesti. Hän pystyy muodostamaan tekstin sekä omien tietojensa pohjalta mielipiteitä sekä perustelemaan niitä. Lukija voi käyttää näitä kolmea strategiaa samaa tekstiä lukiessaan, mutta korkeamman tason strategian käyttö edellyttää alemman tason strategian hallintaa. Ymmärtääkseen tekstiä monipuolisesti, lukijan on käytettävä erilaisia strategioita joustavasti.

3.2.3 Top-down ja bottom-up -prosessointi

Vaurio (1998) on väitöstutkimuksessaan tutkinut lukiolaisten sanapäättelyä englanninkielistä tekstiä luettaessa. Sanapäättelyn avulla lukija vierasta kieltä lukiessaan päättelee tuntemattoman sanan merkityksen tekstiyhteyden, kielen sisäisten vihjeiden, muiden osaamiensa kielten tai yleistietonsa perusteella. Vaurion tutkimuksessa ilmeni, että mikäli osallistuja ei osannut päätellä tuntemattoman sanan merkitystä oikein, syynä saattoi olla esimerkiksi se, että hän luuli sanaa joksikin toiseksi. Joskus osallistujat kiinnittivät huomiota vain niihin sanoihin ja lauseisiin, jotka olivat tuttuja, ja jättivät muun kielen huomiotta. Toisinaan osallistujat luottivat myös pelkkään ensivaikutelmaan tai arvasivat summittaisesti.

Vaurion (1998: 23) mukaan vieraan kielen lukeminen eroaa äidinkielen tekstin lukemisesta siinä, että vieraan kielen lukemisessa tukeudutaan usein lähes täysin joko tekstiperustaiseen tai tietoperustaiseen prosessointiin. Äidinkielisessä lukemisessa puolestaan sekä tekstin kielelliset vihjeet (bottom-up processing) että maailmantieto (top-down processing) ovat tasapainossa keskenään. Jommankumman strategian dominointiin saattavat johtaa joko heikot kielelliset taidot, sopivan skeeman puuttuminen tai erilaiset kognitiiviset tyyli. Esimerkiksi impulsiivinen lukija saattaa päätyä ennenaikaiseen tulkintaan tekstistä. Mikäli bottom-up ja top-down -prosessointi eivät ole minkäänlaisessa vuorovaikutuksessa keskenään, saattaa se johtaa pelkän pintarakenteen tulkintaan tekstistä. Tähän saattavat johtaa myös heikko lukutaito, motivaation puute tai huono tehtävänanto.

3.2.4 Konteksti ja kollokaatiot kielen ymmärtämisessä

Sanat eivät ole kontekstistaan irrallisia, vaan niillä on usein hyvin tarkat implisiittiset käyttösäännöt, tai ainakin vahvoja preferenssejä, esiintyä juuri tietynlaisessa ympäristössä. Natiivit kielenkäyttäjät hallitsevat nämä säännöt opittuaan ne kielenomaksumisprosessinsa aikana, mutta vieraan kielen oppijalle ne tuottavat paljon päänvaivaa. Kielenoppijalta vaaditaan melkoista kykyä arvata oikein, kun hän joutuu kokeilemaan, sopisiko hänen juuri löytämänsä tai oppimansa sana tiettyyn rakenteeseen tai toisten sanojen yhteyteen. (Jantunen 2009: 356.)

Kollokaatiolla tarkoitetaan kahden sanan muodostamaa kiinteää suhdetta eli leksikaalista myötäesiintymää. Yleensä kollokaatio määritellään tilastollisesti merkitseväksi, toistuvaksi ja ulottuvuudeltaan rajatuksi syntagmaattiseksi suhteeksi. Kollokaatio voi motivoitua kielenulkoisesta maailmasta (kuten kollokaatti *kana kotkottaa*, joka on äänneellisesti motivoitu), mutta usein suhteelle ei ole tämänkaltaista syytä. (Jantunen 2009: 358.)

Muikku-Werner (2014: 100) on analysoinut sitä, miten viroa osaamattoman suomalaisen käännösratkaisuihin konteksti eli lähiteksti vaikuttaa. Hänen tarkastelemiensa esimerkkien perusteella vaikuttaa siltä, että mahdollisten kollokaattien tai kersanojen niukkuus johtaa oikeaan lopputulokseen myös silloin, kun alkuperäinen vironkielinen ilmaus ei muistuta suomenkielistä vastinetta. Vierussanan odotuksenvastainen muoto sen sijaan saattaa aiheuttaa tunnistamisvaikeuksia. Näin ollen Muikku-Wernerin aineistosta esimerkki *instituuti asutati aastal 1993* 'instituutti perustettiin vuonna 1993' käännettiin useimmin oikein kuin esimerkki *kaarsilda on kasutatud instituudi logol* 'kaarisilta on käytetty myös instituutin logossa', jossa viron ulkopaikallissijaa vastaa suomen sisäpaikallissija (mts. 106, 112).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa keskitytään tutkimuksen toteuttamisen kuvaamiseen. Ensin luodaan katsaus tutkimuskysymyksiin sekä tutkimusaineistoon. Tämän jälkeen perehdytään ääneenajatteluun aineistonkeruumenetelmänä sekä laadulliseen sisällönanalyysiin analyysimenetelmänä.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni keskittyvät kolmeen osa-alueeseen. Ensinnäkin olen kiinnostunut niistä seikoista, jotka joko edistävät tai estävät vironkielisen koherentin tekstikokonaisuuden ymmärtämistä. Hypoteesini on, että ymmärtämistä edistäviä tekijöitä voisivat olla esimerkiksi sanojen tuttuus, lauseiden lyhyys, lauserakenteen tunnistaminen, morfologian samankaltaisuus, konteksti, konteksti sekä kollokaatiot. Äidinkielen ja muiden tuttujen kielten lisäksi ymmärtämistä voivat edesauttaa sellaiset kansainväliset sanat, jotka esiintyvät monessa eri kielessä. Kiinnostavaa on myös se, mitkä asiat toimivat poissulkevinä tekijöinä, kun viestin merkitystä yritetään ymmärtää. Koska olen ensisijaisesti kiinnostunut koherentin tekstin ymmärtämisestä, on mielenkiintoista nähdä, mitkä seikat edesauttavat tekstitason ymmärtämistä. Palataanko tekstissä ehkä taaksepäin vaikeisiin sanoihin?

Toisaalta olen kiinnostunut metalingvistisestä tietoisuudesta eli siitä, miten kielellinen tietoisuus näkyy tekstin ymmärtämisessä. Holopainen (2003) on tutkinut väitöstutkimuksessaan erilaisia tekstin ymmärtämisen strategioita, ja todennut niitä olevan kolmenlaisia: toistava, päättelevä ja arvioiva strategia. Vaurio (1998) puolestaan on omassa väitöstutkimuksessaan havainnut, että tekstin ymmärtämistä auttavat muun muassa top-down -prosessointi eli aikaisempien tietojen pohjalta prosessointi, lauserakenteen tunnistaminen sekä konteksti. Kolmanneksi tarkoitukseni on kvantifioida aineistoa ja laskea oikein ymmärrettyjä sanoja sekä niitä lauseita, joissa merkitys säilyy samana kuin vironkielisessä tekstissä. Näitä tuloksia aion verrata Muikku-Wernerin (2013) tutkimustuloksiin.

Täsmällisesti määriteltyinä tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

1. Millaiset seikat edistävät kokonaisuuden ymmärtämistä? Millaiset seikat puolestaan estävät ymmärtämistä?
2. Miten kielellinen tietoisuus näkyy ymmärtämisessä? Mitä keinoja ja ymmärtämisen strategioita on käytetty?

3. Missä määrin vironkielistä tekstiä oli ylipäättään ymmärretty?

4.2 Aineiston kuvailua

Tutkimukseni aineistona on lyhyt vironkielinen B1-tason kielikokeessa käytetty teksti, jota suomea äidinkielenään puhuneet testin osanottajat ovat yrittäneet ymmärtää suomeksi (kts. Eurooppalainen viitekehys; liitteet 1 & 2). Teksti on valtakunnallisen viron kielen taitotasokokeen B1-tason luetunymmärtämistehtävä. Testi vastaa suunnilleen Suomen Opetushallituksen järjestämää Yleisen kielitutkinnon koetta eli YKI-testiä, sillä B1-tason viron kielen taitoa edellytetään niiltä henkilöiltä, jotka hakevat Viron kansalaisuutta. (Innove 2015.)

Tutkimukseni testi on toteutettu siten, että osallistujat ovat yrittäneet ymmärtää tekstiä rauhassa omaan tahtiinsa Word-dokumentille kirjoittaen tai nauhalle puhuen. Aineistotani neljä testiä on kerätty siten, että osallistujat ovat kääntäneet tekstiä Word-dokumentille kirjoittaen. Nämä ääneenajattelutekstit olen saanut ohjaajaltani, enkä ole siis itse osallistunut niiden keräämiseen. Loput aineistosta olen itse kerännyt siten, että olen nauhoittanut osallistujien ääneenajattelua ja jälkikäteen litteroinut tekstit. Aineisto on kerätty syyskuun ja joulukuun 2014 välisenä aikana. Kun osallistujat ovat kääntäneet tekstiä Word-dokumentille kirjoittaen, on heillä kulunut tehtävään aikaa puolesta tunnista reiluun tuntiin. Nauhalle puhutut ääneenajattelut puolestaan ovat kestoltaan viidestä minuutista viiteentoista minuuttiin. Litteroituna tekstinä nämä nauhoitetut ääneenajattelut ovat kukin olleet noin yhden sivun mittaisia.

Käytössä on ollut niin sanottu ääneenajattelumenetelmä (Think Aloud Protocol = TAP), jonka mukaan osallistuja ”ajattelee ääneen”, eli kirjoittaa muistiin tai puhuu ääneen niitä ajatuksiaan, jotka auttavat häntä tekstin merkityksen hahmottamisessa (Boren & Ramey 2000: 261). Aineisto ei siis koostu pelkistä suomenkielisistä tuotoksista, vaan mukana on runsaasti osallistujien omia ajatuksia siitä, miten he ovat käännökseensä päätyneet. Ääneenajattelumenetelmä on käyttökelpoinen menetelmä silloin, kun yritetään ymmärtää niitä päänsisäisiä prosesseja, joita testin osanottajat käyttävät, kun he yrittävät saada selkoa tekstistä. Pelkän valmiin tuotoksen analysointi ei riitä, sillä se ei paljasta niitä onnistuneita strategioita tai vaikeita ongelmakohtia, joihin osanottajat törmäävät.

Käytössäni on 12 ääneenajattelua. Aineistoa sanotaan olevan riittävästi silloin kun se kylläntyy, eli kun aineistosta ei enää nouse uusia asioita esiin. Vaikka aineistoni on suhteel-

lisen pieni, sanoisin sen kuitenkin olevan riittävä, sillä viimeisimmät keräämäni tuotokset lähinnä kertasivat ja tukivat jo aiemmin havaitsemiani seikkoja, eikä uusia asioita enää noussut esiin.

Aineiston haasteena ja rikkautena näyttäisi olevan sen epätasaisuus. Yksi osallistujista on käyttänyt apunaan sanakirjaa, jolloin tuotos on oletettavasti parempi kuin silloin, jos sanakirjaa ei olisi käytetty. Tämä on kuitenkin vain yksi strategia, jota käytetään, kun yritetään ymmärtää vieraskielistä tekstiä.

Epätasaisuutta aineistoon luovat myös osallistujien motivaatio sekä vireystila. Noin puolet aineistoni ääneenajatteluista on hyvinkin yksityiskohtaisesti käännettyjä, ja niistä huomaa osallistujan paneutuneen aiheeseen ja miettineen pitkään jopa yksittäisten sanojen merkityksiä. Mikäli osallistuja taas ei juurikaan ole ollut tekemisissä vieraiden kielten kanssa, ovat ääneenajattelut ylimalkaisempia. Osallistuja ei ole jaksanut paneutua yksittäisiin sanoihin, vaan on kääntänyt lauseita ja jopa kappaleita kokonaisuuksina. Mikäli käytössä ollut teksti on tuntunut liian vaikealta tai pitkältä, on osallistujien kesken eroja myös siinä, kuinka helposti hän on luovuttanut kääntämisen. Osa on hyvinkin seikkaperäisesti paneutunut tekstiin ja yrittänyt tuttuja kohtia etsimällä selvittää lauseiden merkitystä, osa taas on paljon herkemmin luovuttanut vaikealta tuntuvan lauseen edessä. Osa osallistujista palaa tekstissä taaksepäin vaikeisiin sanoihin ja he korjaavat myöhemmin havaitsemiaan virheitä, osa osallistujista taas tuntuu ajattelevan, että ”sen käänsin, minkä käänsin” ja pitää tiukasti kiinni jo tekemistään tulkinnoista. Tämän tutkimuksen liitteenä (liite 3) on kaksi aineistoni ääneenajattelua, joissa ensimmäisessä osallistuja on onnistunut ymmärtämään jokaisen lauseen ääneenajattelutestissä. Toinen ääneenajattelu taas on paljon ylimalkaisempi. Siinä osallistuja on ymmärtänyt vain joitain läpinäkyviä sanoja ääneenajattelutestistä. Nämä aineistoesimerkit havainnollistavat sitä, miten heterogeenisestä aineistosta on kyse, ja miten eripituisia ja -tasoisia käännöstuotoksia aineistossani on.

Olen itse nauhoittanut kahdeksan aineistoni ääneenajatteluista ja myöhemmin litteroinut tekstit. Koska olen itse ollut läsnä nauhoitustilanteessa, ovat tutkimuksen osallistujat voineet kysyä minulta neuvoja tutkimuksen kuluessa. Kukaan osallistujista ei kuitenkaan tukeutunut tutkijaan nauhoitustilanteessa eikä esimerkiksi etsinyt tutkijalta tukea tekemilleen tulkinnoille, vaan kaikki osallistujat luottivat omaan käännökseensä ja käänsivät itsenäisesti. Mikäli osallistuja kuitenkin jumiutui johonkin kohtaan tekstissä, oli ainut tutkijan antama ohje se, että vaikean kohdan yli saa hypätä. Mitään muuta ohjetta tutkija ei tutkimustilanteen aikana antanut.

4.3 Osallistujat

Tutkimuksen osallistujat on valittu sattumanvaraisesti. Ainoana kriteerinä tutkimushenkilöiden valinnassa on käytetty sitä, että osallistujan on puhuttava äidinkielenään suomea. Tutkimukseen osallistuneilta ei siis ole vaadittu minkäänlaista kielitieteellistä etukäteistietoa tai viron kielen osaamista, vaan tavoitteena on ollut tutkia sitä, miten kuka tahansa suomenpuhuja ymmärtää kirjoitettua vironkielistä tekstiä.

Esittelen tutkimukseni osallistujat taulukossa 1. Ensimmäisen sarakkeen koodi tarkoittaa osallistujan sukupuolta ja ikää. Näin ollen osallistuja N66 on 66-vuotias nainen ja osallistuja M36 on 36-vuotias mies. Analyysivaiheessa esittelen osallistujien ääneenajatteluita käyttäen näitä koodeja. Taulukon muissa sarakkeissa esittelen osallistujien koulutustaustaa, mahdollisia kytköksiä viron kieleen sekä sitä, mitä muita kieliä osallistujat osaavat. Taulukon toiseksi viimeisessä sarakkeessa esittelen sitä, miten osallistuja on ääneenajattelutestiin osallistunut. Merkintä ”kirjoittaen” tarkoittaa sitä, että osallistuja on kääntänyt tekstiä Word-dokumentille kirjoittaen. Merkintä ”puhuen” puolestaan tarkoittaa sitä, että osallistuja on puhunut ääneenajattelunsa ääninauhalle, minkä tutkija on jälkikäteen litteroinut. Taulukon viimeisessä sarakkeessa otan kantaa siihen, ovatko osallistujat käyttäneet sanakirjoja ääneenajattelutestiin osallistuessaan.

Taulukko 1. Osallistujat.

Koodi	Koulutus	Suhde viron kieleen	Muiden kielten osaaminen	Testiin osallistuminen	Sanakirjan käyttö testissä
N66	korkea-aste	opiskellut viroa kauan sitten, käynyt Virossa usein, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	osaa useita kieliä	kirjoittaen	ei
M36	korkea-aste	ei ole opiskellut viroa, käynyt Virossa pari kertaa lyhyesti lapsena	kaksikielinen suomi-englanti, ei osaa muita kieliä	kirjoittaen	ei
N64	korkea-aste	hieman viron opintoja kauan sitten, käynyt Virossa usein, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	osaa useita kieliä	kirjoittaen	ei
M31	korkea-aste (hieman kesken)	ei ole opiskellut viroa, käynyt kerran Tallinnassa	osaa hyvin englantia sekä hieman ruotsia ja ranskaa	kirjoittaen	kyllä
N30	korkea-aste	ei osaa viroa, ei ole käynyt Virossa	osaa suomea sekä jonkin verran englantia ja venäjää	puhuen	ei

Koodi	Koulutus	Suhde viron kie- leen	Muiden kielten osaaminen	Testiin osal- listuminen	Sanakirjan käyttö testissä
N65	ammattikoulu	ei ole opiskellut vi- roa, käynyt Vi- rossa usein, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	osaa jonkin verran englantia ja hyvin vähän saksaa	puhuen	ei
N45	korkea-aste	ei ole opiskellut vi- roa, käynyt Vi- rossa usein, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	osaa hyvin englan- tia sekä jonkin ver- ran ruotsia ja sak- saa	puhuen	ei
M75	ammattikoulu	ei ole opiskellut vi- roa, käynyt Vi- rossa usein, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	ei osaa muita kieliä kuin suomea	puhuen	ei
M35	korkea-aste	ei ole opiskellut vi- roa, on käynyt muutaman kerran Virossa lyhyillä matkoilla.	osaa sujuvasti eng- lantia sekä jonkin verran ruotsia	puhuen	ei
M39	opistoaste	ei ole opiskellut vi- roa, ei ole koskaan käynyt Virossa	osaa hyvin englan- tia	puhuen	ei
N60	opistoaste	ei ole opiskellut vi- roa, on käynyt use- asti Virossa, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	osaa vähän englan- tia, lisäksi on opis- kellut nuorena lati- naa.	puhuen	ei
M55	ammattikoulu	ei ole opiskellut vi- roa, on käynyt use- asti Virossa, mutta vain lyhyitä aikoja kerrallaan	ei osaa muita kieliä kuin suomea	puhuen	ei

Kuten taulukosta 1 huomataan, yksi osallistujista on käyttänyt ääneenajattelutestissä sanakirjaa. Osallistujista kahdella oli takanaan jonkin verran viron opintoja. Osallistujista suurin osa osasi edes vähän englantia, mutta kaksi ei osannut ollenkaan muita kieliä kuin suomea. Useimmat osallistujista olivat vierailleet Virossa usein, tosin vain lyhyitä aikoja kerrallaan. Kaksi osallistujaa ei ollut koskaan käynyt Virossa. Yksikään osallistujista ei ollut viettänyt pitkiä ajanjaksoja Virossa.

4.4 Ääneenajattelu aineistonkeruumenetelmänä

Ääneenajattelumenetelmällä kerätään aineistoa siten, että koehenkilöä pyydetään ajattelemaan ääneen jonkin tehtäväprosessin aikana. Menetelmä on kehitetty kognitiotieteen piirissä, jotta voitaisiin tutkia sellaisia ihmisen järkeilyn ja ongelmanratkaisun prosesseja, joihin ei muuten

päästäisi käsiksi. Menetelmä perustuu siihen olettamukseen, että vasta hankittu informaatio pysyy lyhytkestoisessa työmuistissa ja että se voidaan välittömästi verbalisoida. Perusmuodossaan menetelmässä pyydetään koehenkilöä ajattelemaan ääneen, mitä hän tekee. Tarkoituksena ei ole perustella sitä, miksi hän tekee niin kuin tekee. Koehenkilöä voidaan kokeen jälkeen pyytää kertomaan, miksi hän toimi kuten toimi, mutta tällöin kyseessä on retrospektio. Kognitiotieteellinen versio perustuu siihen oletukseen, että ihminen on koetilanteessa yksin ja puhuu vain itselleen. Todellisuudessa kuitenkin kokeen johtaja on läsnä kuuntelemassa ja nauhoittamassa puhetta. Nauhoitettu puhe litteroidaan sanatarkasti, jonka jälkeen sisältöä voidaan analysoida sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin sisällönanalyysin menetelmin. (Ilves 2005.)

Ääneenajattelutestiä suunnitellessa on tärkeää ottaa huomioon, että kyseessä ei ole sosiaalinen keskustelutilanne. Ääneenajattelut ovat monologeja, joihin tutkija ei ota millään tavalla osaa. Keskustelutilanteessa osallistujat usein muokkaavat ajatuksiaan siten, että ne sopivat sosiaalisesti hyväksytyihin normeihin. Tällainen ajatusten muokkaaminen kuitenkin vääristää ääneenajattelutestin tuloksia. (Bernardini 2001: 243.)

Ääneenajattelumenetelmän vahvuuksiin kuuluu se, että tehtävän suorittamisen kanssa tapahtuvalla samanaikaisella ajatusten verbalisoinnilla saadaan tietoa suorittajan pääsisäisistä ajatteluprosesseista. Kun koetilanteessa ei ole mitään keskeytyksiä, sosiaalista vuorovaikutusta tai ohjeita kuinka ajatuksia tulisi analysoida, saadaan ääneenajattelumenetelmällä luotettavaa tietoa koehenkilön mentaalisista prosesseista. Näihin prosesseihin olisi muilla menetelmillä hyvin vaikeaa päästä käsiksi. (Bernardini 2001: 244.)

Ääneenajattelumenetelmällä on kuitenkin todettu olevan myös heikkouksia. Menetelmä on kärsinyt vakiintuneen tutkimusparadigman puutteesta, minkä johdosta erilaisilla metodologisilla ratkaisuilla, kuten tutkimussuunnitelmilta, analyyseiltä sekä tutkimusraporteilta on puuttunut teoreettinen perusta. Menetelmällä saatujen tutkimustulosten yleistettävyyden tai luotettavuuden arviointi on siten ollut hankalaa. Ääneenajattelumenetelmällä toteutettuja tutkimuksia on tehty kontrolloimattomissa tilanteissa, joissa tutkija ei ole ottanut huomioon ympäristön mahdollisia häiriötekijöitä tai muita taustamuuttujia. Ääneenajattelumenetelmää on kritisoitu myös siitä, ettei se ole ottanut riittävällä tavalla huomioon yksilöiden välisiä eroja siinä, kuinka hyvin he pystyvät verbalisoimaan ajatteluprosessejaan tai kuinka sitoutuneita he ovat tehtävän suorittamiseen. Esimerkiksi käännostutkimuksen piirissä tehtyjen ääneenajattelututkimusten parissa on havaittu, että ei-ammattilaisten ja ammattilaisten välillä on eroja siinä, kuinka hyvin he pystyvät sanallistamaan ajatteluprosessejaan. Tutkijat ovat havainneet, että ammattilaisten ajatteluprosessit ovat usein automatisoituneita, eivätkä he verbalisoi ääneen yhtä paljon kuin ei-ammattilaiset käännöstehtävää suorittavat koehenkilöt. (Bernardini 2001:

244–245, 251–252.) Ääneenajattelumenetelmä perustuu nimensä mukaisesti ääneen ajatteluun. Mikäli koehenkilö pitää tehtävän suorittamisen aikana paljon pitkiä taukoja, heikentää se menetelmän luotettavuutta, sillä tauot eivät tarjoa tietoa päänsisäisistä ajatteluprosesseista. (Ilves 2005).

4.5 Laadullinen sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Analysoin kirjoitettuja tekstejä sekä suullisten tekstien litterointeja laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan aineiston tarkastelua eritellen ja tiivistäen. Aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja, sekä luodaan niille yläkäsitteitä. Sisällönanalyysi auttaa luomaan tutkittavasta ilmiöstä tiiviin kuvauksen, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan väljää teoreettista kehystä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin tai yksittäistä tutkimuksen metodia, joka voi olla teorialähtöinen, teoriaohjaava tai aineistolähtöinen. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 93–94.)

Tutkimukseni analyysimenetelmäksi muotoutui aineistolähtöinen ja teoriaohjaava metodi, sillä liitin aineiston teoreettisiin käsitteisiin vasta aineiston keruun ja luokittelun jälkeen. Toisaalta aiempi teoria ja tutkimus ohjasivat luokittelun muodostamista. Analyysin päättelyprosessi oli sekä induktiivinen että deduktiivinen. Käyttämäni menetelmän ero teorialähtöiseen menetelmään on se, että teorialähtöisessä analyysissä aikaisempi tutkimus vaikuttaa täydellisesti myös aineistonkeruuseen ja analyysissä testataan abduktiivisesti aikaisempaa hypoteesia tai teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 95, 97, 102–105.)

Aineiston luokitteluvaiheessa olen ensin tutustunut aiempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Muikku-Werner luokitteli artikkelissaan (2013) vironkielisen koherentin tekstin ymmärtämisestä oikein ymmärrettyjä sanoja ja laski sitä, kuinka usein ne on ymmärretty oikein. Toisena luokitteluperusteena hän käytti ko- ja kontekstin vaikutusta sanojen ymmärtämisessä, ja viimeisenä hän eritteli osallistujien näkemyksiä ymmärtämisestä. Muikku-Werner & Paajanen (2012: 243) puolestaan luokittelivat testinsä osallistujien kääntämiä lauseita kahteen pääryhmään, joissa toisessa lausemerkitys syntyy, toisessa sitä ei synny. Kun lausemerkitys syntyi, kyseessä oli joko oikea merkitys, osittain oikea merkitys tai täysin erilainen merkitys. Kun lausemerkitystä ei syntynyt, kyseessä oli joko vajaa tai katkonainen käännös, tai lausetta ei ymmärretty ollenkaan. Muikku-Werner & Heinonen (2012) puolestaan antoivat artikkelissaan esimerkin siitä, kuinka yksittäisiä sanoja voisi luokitella (läpinäkyvät, melko läpinäkymättömät,

täysin läpinäkymättömät sanat, samankaltaisuus harhaanjohtavana tekijänä, lähimerkityksiset sanat, vieras kieli apuna). Vertasin näitä luokitteluja omaan tutkimusaineistooni, ja poimin näistä luokitteluista sellaisia kategorioita, joita pystyin käyttämään myös oman aineistoni luokittelussa. Aiemman tutkimuksen lisäksi käytin luokittelun laatimisessa hyväksi omia tutkimuskysymyksiäni ja muodostin erityisesti tekstitason ymmärtämistä käsitteleviä kategorioita niiden perusteella.

Aineiston ensimmäisellä analyysikerroksella vertasin aiempaa tutkimusta omaan aineistooni, ja valitsin aiemmasta tutkimuksesta sellaisia kategorioita, joihin löytyi käännostarjokkaita myös omasta aineistostani. Tämän jälkeen omia tutkimuskysymyksiäni apuna käyttäen sekä aineistoani läpikäyden muotoilin sellaisia kategorioita, joita ei aiemmassa tutkimuksessa juuri oltu käsitelty, mutta joihin kuitenkin löytyi jäseniä omasta aineistostani. Tällaisia kategorioita olivat esimerkiksi tekstissä vaikeisiin sanoihin taaksepäin palaaminen, virkkeen pituuden merkitys ymmärtämisessä sekä suomen kielen variaation vaikutus. Näin syntyi lopullinen luokitteluni ymmärtämistä edistäviin tai estäviin tekijöihin, kielellisen tietoisuuden näkymiseen ymmärtämisessä sekä tekstitason ymmärtämiseen.

Toisella analyysikerroksella kävin aineiston läpi kategoria kategorialta. Etsin aineistosta jokaista kategoriaa vastaavat esiintymät, ja analysoin niitä eritellen ja tiivistäen, yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia etsien.

5 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa analysoidaan kerättyä aineistoa. Aluksi keskitytään aineistosta havaittuihin ymmärtämistä edistäviin tekijöihin. Tämän jälkeen analysoidaan ja luokitellaan ymmärtämistä estäviä tekijöitä. Tässä luvussa perehdytään myös osallistujien käyttämiin ymmärtämisen strategioihin ja tekstitason ymmärtämiseen. Viimeisenä haetaan vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen, joka käsitteli sitä, missä määrin vironkielistä tekstiä oli ymmärretty.

5.1 Ymmärtämistä edistävät tekijät

Van Bezooijen & Gooskens (2007: 256; Muikku-Werner & Heinonen 2012: 162–163) ovat luokitelleet sukukielten sanoja sen mukaan, kuinka samanlaisia ne ovat. Ne on jaettavissa neljään ryhmään läpinäkyvyytensä perusteella seuraavasti: a) **selvästi läpinäkyvät**, jolloin erilaisesta kirjoitusasusta huolimatta sanojen välillä ei ole ääntämiseroa, b) **melko läpinäkyvät** (eroa yhden kirjaimen verran), c) **melko läpinäkymättömät** (eroa muutaman kirjaimen verran) sekä d) **täysin läpinäkymättömät** (suurin osa kirjaimista on erilaisia). Samanlaista luokittelua käytän myös omassa tutkimuksessani. Selvästi läpinäkyvien sanojen kohdalla on kuitenkin huomattava, että viron ja suomen välillä voi samasta kirjoitusasusta huolimatta olla ääntämiseroja (esim. *linna* ’linna’).

Tässä alaluvussa keskityn läpinäkyviin, melko läpinäkyviin sekä melko läpinäkymättömiin sanoihin, kun taas alaluvussa 5.2 käsittelen täysin läpinäkymättömiä sanoja.

5.1.1 Läpinäkyvät sanat

Kaivapalu & Martin (2014) ovat tutkineet sitä, miten todellista kieltenvälistä morfologista samankaltaisuutta havaitaan. Heidän tuloksistaan kävi ilmi, että ne sanat, joiden välinen samankaltaisuus on todellista, myös havaitaan useimmiten samankaltaisina. Järjestyskorrelaatio todellisen ja havaitun samankaltaisuuden perusteella järjestettyjen sanalistojen välillä oli siis korkea. Vaikka heidän tutkimuksensa osallistujia pyydettiin vain vertaamaan sanamuotoja keskenään, he havaitsivat yhtäläisyyksiä myös kielen rakenteessa. Todellisen samankaltaisuuden havaitsemista koskevassa tutkimuksessaan Kaivapalu & Martin (2014) huomasivat, että hyvin pienetkin eroavaisuudet, jotka muuttavat sanan asua, häiritsevät havaittua samankaltaisuutta.

Toisaalta kuitenkin, mikäli sanavartalo oli pidempi, oli myös havaittu samankaltaisuus suurempaa. Yhteinen jaettu materiaali vaikutti siis havaitun samankaltaisuuden määrään. Muoto ja funktio eivät myöskään vaikuttaneet olevan erillisiä: viron lyhyet partitiivimuodot hämmensivät suomalaisia, koska niissä ei nähty partitiivifunktion ilmaisinta.

Van Bezooijen & Gooskensin (2007: 256) luokittelun mukaan selvästi läpinäkyviin kuuluvat ne sanat, joiden välillä ei ole ääntämiseroa erilaisesta kirjoitusasusta huolimatta. Oma testini kohdistui viron ja suomen kieleen, jolloin esimerkiksi viron *d:n* ja suomen *t:n* tai viron *g:n* ja suomen *k:n* lähes samankaltainen ääntämys ei käy testattavalle mitenkään ilmi. Muikku-Werner & Heinonen (2012: 163) ovat kuitenkin päätyneet siihen ratkaisuun, että pitävät esimerkiksi viron *tädi* 'täti' -sanaa selvästi läpinäkyvien sanojen edustajana. Samaan ratkaisuun olen päätenyt myös oman aineistoni analyysissä.

Omassa aineistossani selvästi läpinäkyviin sanoihin kuuluvat *firma*, *jaganud*, *tulla* ja *hinnad*. Lisäksi lyhyet *ei* ja *on* ovat selvästi läpinäkyviä sanoja aineistossani. Nämä sanat on poikkeuksetta ymmärretty oikein, vaikka viron *jaganud* poikkeakin kirjoitusasultaan kahden kirjaimen verran suomen *jakanut*-vastineesta (esimerkit 1, 2 ja 3).

Varem on Sille ainult paar päeva tänaval restoranide reklaamlehti *jaganud* – –
[normikäännös: Aikaisemmin Sille on *jakanut* vain muutaman päivän kadulla ravintoloiden esitteitä – –]

- (1) Aikaisemmin Sille on ollut vain pari päivää kadulla *jakamassa* ravintoloiden mainoslehtiä – – (N64)
- (2) Sille on aikaisemmin *jakanut* mainoksia – – (M31)
- (3) ”reklaamlehti *jaganud*” on varmaankin mainosten *jakamista*. (M36)

Esimerkistä 4 on kuitenkin vaikea päätellä sitä, onko osallistuja tunnistanut viron *jaganud*-sanan sen läpinäkyvyyden perusteella, vai onko sana tunnistettu kontekstin avulla:

- (4) Jotain lehtiä se on *jakanut*, koska reklaami on lehti. (N45)

tulla- ja *hinnad*-sanojen ymmärtäminen ei myöskään tuottanut osallistujille mitään vaikeuksia. Useimmissa tapauksissa nämä selvästi läpinäkyvät sanat auttoivat myös koko lauseen merkityksen avaamisessa (esimerkit 5, 6, 7 ja 8).

Sille soovitab ostjatel juulis tagasi *tulla*, sest siis *hinnad* langevad.
[normikäännös: Sille suosittelee että ostajat tulevat takaisin heinäkuussa, koska silloin hinnat laskevat.]

- (5) Sille ehdottaa asiakkaille, että *tulevat* uudestaan heinäkuussa, kun *hinnat* ovat laskeneet. (M36)
- (6) Sille sopii asiakkaiden kanssa, että *tulevat* heinäkuussa, kun *hinnat* laskevat. (M31)
- (7) Sille suosittelee ostajille *tulla* heinäkuussa takaisin, silloin *hinnat* lankeavat eli laskevat. (N30)
- (8) Ostajat *tulevat* takaisin ostamaan uudestaan, kun *hinnat* ovat halvempia. (N45)

Kaksi osallistujaa ei ole hahmottanut kokonaisen lauseen merkitystä, vaikka läpinäkyvät sanat on lauseista tunnistettukin (esimerkit 9 ja 10):

- (9) Sille sovitaan *hintaa*. (M39)
- (10) Ostajalle sovitaan *hinnat*. (N60)

Näissä tapauksissa viron *soovitab* 'suositella' -verbi on johtanut käännöstä harhaan. Petollisen ystävän *soovitab* ja läpinäkyvän sanan *hinnad* perusteella on päätelty merkitys, joka myös sopii kontekstiin.

Omat havaintoni ovat yhdensuuntaisia Kaivapalun & Martinin (2014) tulosten kanssa. Viron ja suomen välinen todellinen samankaltaisuus myös havaittiin samankaltaisuutena. Viron *hinnad* ja *tulla* tunnistettiin tekstistä useammin kuin viron sana *jaganud*, jossa kahden kirjaimen eroavaisuus muuttaa jonkin verran sanan asua. Toisaalta taas sana on melko pitkä, jonka voi olettaa auttavan sanan oikeassa tunnistamisessa, sillä yhteistä materiaalia suomen *jakanut*-sanan kanssa on usean kirjaimen verran.

5.1.2 Melko läpinäkyvät sanat

Melko läpinäkyviin sanoihin kuuluvat van Bezooijen & Gooskensin (2007: 256) luokittelun mukaan ne sanat, joiden välillä on yhden kirjaimen ero. Muikku-Wernerin & Heinosen (2012: 163–164) mukaan suomen ja viron välisiin läpinäkyviin sanoihin voidaan luokitella esimerkiksi sana *kurssi* 'kurssi', jossa *i*-kirjaimen lisääminen loppuheittoiseen sanaan saa aikaan suomen vastineen *kurssi*. Muikku-Wernerin & Heinosen (mp.) mukaan melko läpinäkyviä suomen ja viron välisiä sanoja ovat lisäksi sellaiset verbit kuin *tunnustada* 'tunnustaa' ja *paljastada* 'paljastaa', joissa *d*-kirjaimen poistaminen saa aikaan suomen vastaavan sanan.

Viron *ü*-kirjain tuottaa suomalaisille jossain määrin hankaluuksia, sillä suomessa vastaavaa äännettä merkitään *y*-kirjaimella. Muikku-Werner & Heinonen (2012: 164) ovat havainneet, että suomenpuhujat kääntävät esimerkiksi viron *küps* 'kypsä' -sanana useimmiten suomen sanalla *kuppi*. Vain harva Muikku-Wernerin & Heinosen (mp.) informanteista osasi kääntää sanan oikein. Tämän vuoksi tein oman aineistoni kohdalla sen ratkaisun, että en luokittele viron *müüja* 'myyjä' -sanaa melko läpinäkyviin sanoihin, vaan pidän sitä melko läpinäkymättömänä sanana.

Omassa aineistossani melko läpinäkyviin sanoihin kuuluvat *maasikad* 'mansikat' ja *kallid* 'kalliit'. Olen käyttänyt lihavoitua osoittamaan sitä yhden kirjaimen eroa, joka sanoilla on verrattuna suomen- tai vironkieliseen vastineeseen. Viron *kallid* on ymmärretty aineistossani poikkeuksetta oikein, mutta *maasikad*-sana on tuottanut kahdenlaisia käännöstarjokkaita.

Eesti *maasikad* on magusad, kuid ostjate arvates hirmus *kallid*.

[normikäännös: Viron mansikat ovat makeita, mutta ostavat ajattelevat että hirveän kalliita.]

Kolmelle osallistujalle lauseen ymmärtäminen ei tuota suurempia vaikeuksia, ja vironkielisen lauseen sisältö välittyi oikein (esimerkit 11, 12 ja 13):

- (11) Eestiläiset *mansikat* ovat maukkaita, mutta ostajien mielestä hirmuisen *kalliita*. (N66)
- (12) Eestin *mansikat* ovat maukkaita (vai makeita?), mutta ostajien mielestä hirveän *kalliita*. (N64)
- (13) Virolaiset *mansikat* ovat makoisia ja asiakkaat tietävät niiden olevan hirmu *kalliita*. (M31)

Melko läpinäkyvät sanat auttavat hieman ymmärtämisessä, vaikka koko lauseen ajatus ei aukeaisikaan, kuten esimerkeistä 14 ja 15 käy ilmi:

- (14) *Hirmu kalliita* ovat. Ostajista ja hinnoista tässä puhutaan. (N45)
- (15) Joku on hirveän *kallista*. (N65)

Esimerkin *kuid* 'mutta' -konjunktio lähes johtaa yhtä osallistujaa harhaan, mutta osallistuja osaa kuitenkin korjata erheensä melko läpinäkyvien sanojen antamien vihjeiden perusteella (esimerkki 16):

- (16) Eestin *mansikat* ovat makeita, kuin... mutta ostettaessa hirmuisen *kalliita*. (N60)

Viron *maasikad* on hankalampi tapaus kuin *kallid*. Se on niin lähellä suomen *maasika*-sanaa, että se voitaisiin luokitella jopa petolliseksi ystäväksi. Toisaalta taas ääneenajattelutestin teksti kertoi nuoresta mansikanmyyjästä, *noor maasikamüüja*. Mikäli testin osallistuja on jo aiemmin tehnyt sen tulkinnan, että viron *maasika* tarkoittaa suomen *maasikaa*, voi hänen olla vaikeaa myöhemmin tekstissä vaihtaa tulkintaansa kokonaan toiseksi sanaksi. Tämä edellyttäisi koko tekstin käymistä läpi uudelleen alusta. Vaikka yksi osallistuja on näin tehnytkin, että hän virheen huomattuaan palasi uudestaan alkuun ja aloitti kääntämisen alusta, pitää kaksi osallistujaa tiukasti kiinni jo tekstin alussa tekemästään tulkinnasta *maasika* 'maasika' (esimerkit 17 ja 18):

- (17) Eestiläinen *maasika* on makuista, mutta kuten arvaatte, hirveän kallis. (M39)
 (18) Eestiläinen *maasika* on makoista, mutta arvatenkin hirmu kallista. (M39)

maasikad on kuitenkin aineistossani käännetty useimmin oikein kuin väärin. Tutkimukseni alussa tein hypoteesin siitä, että sanojen tuttuus toimisi apuna käännettäessä tekstiä virosta suomeen. Tämä ei kuitenkaan aineistossani aivan toteudu. Tekstin koherenttiuden merkitys näkyy siinä, että edellä tehdystä tulkinnasta pidetään kiinni, vaikka ehkä tiedettäisiinkin se virheelliseksi. Toisaalta taas mikäli lause on kovin pitkä ja siinä on paljon sellaisia sanoja, mitä kääntäjä ei ymmärrä, saattaa koko lauseen ajatus jäädä ymmärtämättä. Lauseesta joko ymmärretään vain tutuilta näyttävät sanat (*Ostajista ja hinnoista tässä puhutaan* [N45]), tai kääntäjä toteaa tehtävän mahdottomaksi ja luovuttaa.

5.1.3 Melko läpinäkymättömät sanat

Van Bezooijen & Gooskensin (2007: 256) luokittelun mukaan melko läpinäkymättömiä sanoja ovat sellaiset sukukielten sanat, joiden välillä on muutaman kirjaimen ero. Aineistossani tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *lõpetanud* 'lopettanut' ja *langevad* 'laskevat'. Melko läpinäkymättömien sanojen ymmärtäminen ei tuottanut suuria vaikeuksia ääneenajattelutestin osanottajille. Viron *langevad*-verbi oli tunnistettu erityisesti suomen *langeta*-verbin avulla (esimerkit 19 ja 20):

Sille soovitab ostjatel juulis tagasi tulla, sest siis hinnad langevad.
 [normikäännös: Sille suosittelee että ostajat palaavat heinäkuussa, koska silloin hinnat laskevat.]

- (19) Sille sopii asiakkaiden kanssa, että tulevat heinäkuussa, kun hinnat laskevat ”hinnad langevad”=hinnat laskevat, ”langevad”, langeta kautta (M31)
- (20) Sille suosittelee ostajille tulla heinäkuussa takaisin, silloin hinnat lankeavat eli laskevat. (N30)

Lauseen läpinäkyvät tai lähes läpinäkyvät sanat *tagasi*, *tulla*, *hinnad* ja *langevad* auttavat lauseen merkityksen hahmottamisessa. Vaikka kaikkea ei ymmärtäisikään, muutama avainsana auttaa ajatuksen ymmärtämisessä (esimerkit 21 ja 22):

- (21) Ostajat tulevat kuitenkin takaisin, koska hinnat ovat alhaisia. (N65)
- (22) Ostajat tulevat takaisin ostamaan, kun hinnat ovat halvempia. (N45)

Hintojen yhteydessä joko hintojen laskusta tai noususta puhuminen on niin odotuksenmukaista, ettei *langevad*-verbin ymmärtäminen tässä lauseyhteydessä tuota osallistujille juuri mitään vaikeuksia. Voitaneen ehkä puhua jopa kollokaatiosta. Vaikka osallistuja ei muuta lauseesta ymmärtäisikään, tämä kollokaatio kyllä hahmotetaan (esimerkki 23):

- (23) Hinnat laskevat. (M35)

Melko läpinäkymätön *lõpetanud*-verbi ei sekään aiheuttanut osallistujille suurempia hankaluuksia. Lauseyhteys on tässäkin tapauksessa melko odotuksenmukainen, sillä ääneenajattelutestin tekstissä puhutaan peruskoulun lopettamisesta:

Kevadel põhikooli lõpetanud Sille on see elu esimene töökoht.
[normikäännös: Keväällä peruskoulunsa lopettanut Sille on elämänsä ensimmäisessä työpaikassa.]

Tässä tapauksessa lauseyhteys ei kuitenkaan juuri edesauta ymmärtämisessä, vaan *lõpetanud*-verbi tunnistetaan ilman lauseyhteyttäkin (esimerkit 24 ja 25):

- (24) Keväällä ”pohikooli” (jonkun koulun?) lopettaneelle Sillelle se on ensimmäinen työpaikka. (N30)
- (25) Keväällä... mitäköhän tuo põhikooli on... lopettanut Sille... en oikein saa muuta selkoa siitä lauseesta. (M35)

Yksi osallistuja tunnistaa lauseesta vain melko läpinäkymättömät sanat *kevadel* ja *löpetanud*, mikä vahvistaa sitä olettamusta, että melko läpinäkymättömät sanat voidaan tunnistaa ilman lauseyhteyttäkin (esimerkki 26):

(26) Nuoret myyjät keväällä ovat lopettaneet jotain, mutta en tiedä mitä. (N45)

Aineistoni perusteella näyttää siis siltä, että jopa melko läpinäkymättömät vironkieliset sanat voidaan tunnistaa suomen kielen pohjalta, usein jopa ilman odotuksenmukaista kollokaatiota tai lauseyhteyttä. Tämä taas on osoitus siitä, että todellinen samankaltaisuus, eli tässä tapauksessa läpinäkymättömyys, ei välttämättä korreloi oppijoiden havaitseman samankaltaisuuden kanssa.

5.1.4 Vieras kieli apuna, kansainväliset sanat

Aineistossa esiintyy seitsemän vironkielistä sanaa, jotka on mahdollista tunnistaa joko englannin tai ruotsin kielen perusteella. Näistä kaksi ensimmäistä, *Internetist* ja *veebilehel* (engl. web page, suom. verkkosivu ~ verkkolehti), esiintyvät samassa lauseessa:

Sellise toreda suvetöö leidis ta *Internetist*: nimelt kuulutas firma oma *veebilehel*, et otsib suveks töökaid abilisi.

[normikäänös: Tällaisen kivan kesätyön hän löysi *Internetistä*: nimittäin yhtiö ilmoitti *verkkosivuillaan*, että etsii ahkeria auttajia kesäksi.]

Kaksi osallistujaa on osannut kääntää lauseen täysin oikein (esimerkit 27 ja 28), ja yhden osallistujan käännöstarjokkaassa lauseen merkitys säilyy lähes samana (esimerkki 29):

(27) Tällaisen hienon/kelpo kesätyön hän löysi Internetistä: nimittäin firma ilmoitti omalla verkkosivullaan että etsii kesäksi apulaisia. (N66)

(28) Tällaisen kivan kesätyön hän löysi Internetistä: yhtiön omalla verkkosivulla nimittäin etsittiin kesäksi ahkeria apulaisia. (N64)

(29) Sellaisia kesätöitä löytyy internetistä: yritykset ilmoittavat omalla nettisivullaan, että kesäksi on tarjolla työtä. (M31)

Vaikka kaikkea lauseesta ei ymmärtäisikään, kansainväliset sanat sekä melko läpinäkyvä *suve-töö* ('suvityö' ~ kesätyö) auttavat lauseen sisällön referoinnissa (esimerkki 30):

(30) Kesätyö löytyi internetistä, yrityksen www-sivuilta. (M36)

Joskus taas edes kansainvälisten sanojen ymmärtäminen ei auta kokonaisen lauseen merkityksen hahmottamisessa, vaan ne jäävät lähes ainoaksi sisällöksi käännostarjokkaassa (esimerkit 31 ja 33):

- (31) Tuo sellise löytyy jostain internetistä. Jotain sieltä löytyy ja nimeltä. Löytyy jotain firmoja, missä voisi jotain työpaikkojakin olla. (N65)
 (32) Seuraavaksi puhutaan jotain internetistä. (N45)

Aineiston kaksi seuraavaa kansainvälistä sanaa, *restoranide* 'ravintoloiden' sekä *reklaamlehti* 'esitteitä', löytyvät myös samasta lauseesta. *restoranide* on monikon genetiivimuoto viron sanasta *restoran*, ja se on helppo tunnistaa joko englannin *restaurant*- tai ruotsin *restaurang*-sanojen perusteella. *reklaamlehti* puolestaan muistuttaa esimerkiksi ruotsin *reklam* 'mainos' -sanaa.

Varem on Sille ainult paar päeva tänaval restoranide reklaamlehti jaganud – –
 [normikäännös: Aikaisemmin Sille on jakanut vain muutaman päivän kadulla ravintoloiden esitteitä – –]

Lause osoittautui vaikeammaksi kääntää kuin edellinen, jossa viron *Internetist* ja *veebilehel* auttoivat osallistujia. Osallistujista neljä kuitenkin onnistui kääntämään lauseen ajatuksellisesti oikein: näistä kaksi täydellisemmin (esimerkit 33 ja 34) ja kaksi referoiden (esimerkit 35 ja 36):

- (33) Aiemmin Sille oli vain jakanut pari päivää viikossa ravintoloiden mainoslehtisiä (esitteitä) – – (N66)
 (34) Aikaisemmin Sille on ollut vain pari päivää kadulla jakamassa ravintoloiden mainoslehtisiä – – (N64)
 (35) Aiemmin Sille on hankkinut taskurahaa jakamalla mainoksia. (M36)
 (36) Sille on aikaisemmin jakanut mainoksia – – (M31)

Kaksi osallistujaa puolestaan tunnisti lauseesta vain kansainväliset sanat, eikä lauseen kääntäminen kokonaisuudessaan onnistunut (esimerkit 37 ja 38):

- (37) Restaurant on varmaan ravintola, ja reklaami on joku lehti. (N65)
 (38) Jotain lehtiä se on jakanut, koska reklaami on lehti. Sitten puhutaan ravintolasta, eli kyse on varmaan ravintolan ilmoituksista, eli mainoksista. (N45)

Yksi osallistuja ei osannut tunnistaa *reklaamlehti*-sanaa esitteeksi tai mainokseksi, vaikka yhdistikin sen kaupallisiin käyttötarkoituksiin (esimerkki 39):

- (39) Reklaamlehti on joku kauppalehti – – (M39)

Viides kansainvälinen sana aineistossa on kuukauden nimi *juulis* 'heinäkuussa' (vrt. engl. *July*, ruots. *Juli*)

Sille soovitab ostjatel juulis tagasi tulla, sest siis hinnad langevad.
[normikäännös: Sille suosittelee että ostajat palaavat heinäkuussa, koska silloin hinnat laskevat.]

Osallistujista suurin osa käänsi lauseen oikein, vaikka viron *soovitab* 'suositella' -verbi tuotti-kin jonkin verran hankaluuksia ja kirjavaa edustusta käännostarjokkaissa (esimerkit 40–44):

- (40) Sille *toivottaa* ostajat takaisin heinäkuussa, jolloin hinnat laskevat. (N66)
- (41) Sille *ehdottaa* asiakkaille, että tulevat uudestaan heinäkuussa, kun hinnat ovat laskeneet. (M36)
- (42) Sille *toivottaa* ostajat tervetulleiksi takaisin heinäkuussa, silloin hinnat putoavat. (N64)
- (43) Sille *sopii* asiakkaiden kanssa, että tulevat heinäkuussa, kun hinnat laskevat. (M31)
- (44) Sille *suosittelee* ostajille tulla heinäkuussa takaisin, silloin hinnat lankeavat eli laskevat. (N30)

Kiinnostavaa on, että lainasana *juulis* jäi välillä kokonaan kääntämättä, vaikka loput lauseesta ymmärrettiin ainakin suurin piirtein (esimerkit 45 ja 46). Toisaalta *juulis*-sanan ymmärtäminen edellyttää vieraiden kielten, esimerkiksi ruotsin tai englannin ymmärtämistä, eivätkä kaikki aineistoni osanottajat osanneet vieraita kieliä.

- (45) Ostajat tulevat kuitenkin takaisin, koska hinnat ovat alhaisia. (N65)
- (46) Ostajat tulevat takaisin ostamaan uudestaan, kun hinnat ovat halvempia. (N45)

Testin kuudes kansainvälinen sana, *Hispaania*, oli roomalaisten nimitys Iberian niemimaalle eli nykyiselle Espanjalle (Liberati: 2004, 205):

Hispaania marju Sille heameelega ostjatale ei paku – –
[normikäännös: Espanjan marjoja Sille ei ostajille mielellään tarjoa” – –]

Hispania-nimi on suomalaisille tuttu, sillä käännostarjokkaissa se on käännetty aina oikein (esimerkit 47, 48 ja 49):

- (47) Espanjalaisia marjoja Sille ei mielellään tarjoa ostajille – – (N66)
- (48) Espanjalaisia mansikoita Sille ei mielellään tarjoa ostajille – – (N64)
- (49) Espanjalaisia marjoja Sille ei myy – – (M31)

Vaikka osallistujia ei olisi muuta lauseesta ymmärtänytkään, ääneenajattelutestin kaikki osallistujat ymmärsivät *Hispaania marju* –lausekkeen (esimerkit 50, 51 ja 52). *Hispania* onkin useille suomalaisille tuttu nimi populaarikirjallisuudesta. Se esiintyy esimerkiksi *Asterix Hispaniassa* -kirjan nimessä.

- (50) Jotain espanjalaisista mansikoista. (M36)
- (51) Espanjan marjoista puhutaan kyllä, mutta en tiedä että mitä. (M70)
- (52) Espanjalaiset marjat... Mikä tuo Sille on? Se on isolla kirjoitettu, että voisikohan se olla joku nimi. (N45)

Aineiston järjestyksessään viimeinen kansainvälinen sana on yhdyssana *maasikafestivali* 'mansikkafestivaali'.

Sille saadeti ka Maasikafestivalile marju müüma.
[normikäännös: Sille lähetettiin myös Mansikkafestivaaleille myymään marjoja.]

Maasikafestivali on tunnistettu poikkeuksetta oikein. Sana on auttanut myös muun lauseen merkityksen hahmottamisessa, vaikka erityisesti viron *saadeti* 'lähetettiin' -verbi aiheuttikin hämmennystä ja kirjavaa edustusta käännöstarjokkaissa (esimerkit 53–58):

- (53) Sille lähetettiin myös Mansikkafestivaaleille myyjäksi. (M36)
- (54) Sille lähetettiin myös Mansikkafestivaaleille myymään marjoja. ((N64)
- (55) Sille oli Mansikkafestivaaleilla marjoja myymässä. (M31)
- (56) Sille saatettiin myymään marjoja Mansikkafestivaalille. (N30)
- (57) Sitten niillä on mansikkafestivaalit, jossa he myyvät marjoja. (N45)
- (58) Mansikkafestivaaleilla jotkut myyvät marjoja. (N65)

Kaksi osallistujaa pitää kiinni aiemmista tulkinnoistaan, joiden mukaan he ovat kääntäneet viron *maasika*-sanan tarkoittamaan joko 'maasikaa' tai 'maahanmuuttajaa' (esimerkit 59 ja 60):

- (59) Sitten saadaan maasikafestivaalit. (M35)
- (60) Sitten on jotkin maahanmuuttofestivaalit. (N65)

Maasikafestivalile-sana osoittautui sanaksi, joka tekstistä tunnistettiin, vaikkei tekstin muu merkitys avautunut ollenkaan (esimerkki 61):

- (61) Mansikkafestivaali-sanan tunnistan ja marjoista puhutaan, mutta muuten on tosi vaikeaa. (M70)

Osallistujat turvautuivat lähes poikkeuksetta joko englannin tai ruotsin kieleen hakiessaan merkityksiä vieraista kielistä tutuille sanoille. Mielenkiintoinen poikkeus on kuitenkin esimerkki 62, jossa osallistuja hakee apua saksan kielestä viron hankalaa verbiä kääntäessään:

Paljudel inimestel on raske aru saada, et tema ise maasikaid ei korja ega mõtle hindu välja.

[normikäännös: Monien ihmisten on vaikea ymmärtää, että hän ei itse poimi mansikoita tai päätä hintoja.]

- (62) Monien ihmisten on vaikea ymmärtää, ettei hän (=myyjä) itse poimi marjoja eikä määrää hintoja. Muut sanat tiesin (kai); mõtle välja ajattelin saksan pohjalta aussagen joka voisi olla säädellä, määrätä, julistaa. (N66)

Tällainen analyysi edellyttää jo melko pitkälle menevää kielellistä tietoisuutta. Saksan ja viron verbien vertaaminen edellyttää sen ymmärtämistä, miten saksan *sagen* 'sanoa' sekä *aussagen* 'päättää' ja toisaalta viron *mõtle* 'ajatella' sekä *mõtle välja* 'harkita perusteellisesti' noudattavat samoja lainalaisuuksia.

Huomionarvoista on, että aina vieraan kielen osaaminen ei edistä vironkielisen tekstin ymmärtämistä, vaan joskus vieras kieli saattaa johtaa jopa harhaan. Aineistossani kaksi osallistujaa on tulkinut, että viron kielen *peaks* 'pitäisi' -verbi tarkoittaa 'mäenhuippua' (vrt. engl. *peaks* 'mäenhuiput') (esimerkit 63 ja 64):

Äkki peaks keskkooli asemel hoopis põllumajanduskooli minema?

[normikäännös: Ehkä pitäisi mennä lukion sijasta maatalouskouluun?]

- (63) Äkkiä... peaks... onko se niin kuin mäenhuiput? (M39)

- (64) Äkkiä huippu – – (M35)

Aineiston pohjalta näyttää siltä, että vieraiden kielten osaaminen sekä kansainvälisten sanojen tunnistaminen auttaa vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Vieraiden kielten osaamisen perusteella tekstistä tunnistetaan sellaisia sanoja, joiden merkityksen ymmärtäminen auttaa avaamaan muutakin tekstiä. Mikäli lukija tunnistaa tekstistä muutaman avainsanan, voi jäljelle jääneitä hankalia kohtia päätellä tai arvata. Joskus nämä arvaukset osuvat oikeaan, joskus eivät. Vieraiden kielten apuna käyttäminen edellyttää tietysti sitä, että henkilö osaa vieraita kieliä. Mikäli henkilö ei ole koskaan oppinut muita kieliä kuin äidinkieltään, on luotettava vain sellaisiin kansainvälisiin sanoihin, joita taajaan käytetään äidinkielessäkin.

5.1.5 Morfologian samankaltaisuus

Edellytys sille, että lähdekielestä on apua vieraan kielen ymmärtämisessä, on lähde- ja kohdekielten morfologisten järjestelmien kosketuspinta. Tämä pätee erityisesti silloin, kun kyseessä on kaksi morfologisesti rikasta kieltä. Molemmissa kielissä on siis oltava jotain, joka henkilön mielestä on siirrettävissä. (Martin 2006; kts. Kaivapalu 2005: 35.) Ringbomin (1999) mukaan lähdekielen vaikutuksen edut ovat erityisen suuria kohdekielen ymmärtämisessä. Kun vieraan sanan merkitystä päätellään morfologisten tekijöiden avulla, saattaa esimerkiksi sanaluokan tunnistamisesta olla apua sanan semanttisen merkityksen ymmärtämisessä. Lisäksi taivutusuffiksit saattavat auttaa, kun yritetään ymmärtää läheistä sukukieltä. (Muikku-Werner 2013: 228.)

Oman aineistoni osallistujat eivät suurimmaksi osaksi osaa eksplisiittisesti tuoda ilmi morfologian vaikutusta siihen, kuinka he ymmärtävät vironkielistä tekstiä. He eivät myöskään ole ottaneet mitään kantaa siihen, onko viron ja suomen kielten välinen morfologinen samankaltaisuus auttanut heitä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Voi olla, että osallistujat tunnistavat esimerkiksi sijapäätteitä tekstistä, mutta he eivät syystä tai toisesta pue tätä sanoiksi. Voi olla, että morfologiseen samankaltaisuuteen ei edes osata kiinnittää huomiota. Morfologinen samankaltaisuus on ehkä jotain sellaista, joka ehkä alitajuisesti tiedostetaan, mutta sitä ei osata sanallistaa. Suurin osa osallistujistani tulee kielentutkimuksen kentän ulkopuolelta, eikä heillä välttämättä ole joko valmiuksia kiinnittää huomiota morfologiaan, tai eivät osaa sanallistaa sitä.

Aineistoni osallistujista vain yksi pukee morfologiaan liittyviä ajatuksiaan sanoiksi (esimerkki 65):

Ta tahab maasikakasvatamisest rohkem teada saada.
[normikäännös: Hän haluaa tietää enemmän mansikanviljelystä.]

(65) Hän haluaa saada tietää enemmän mansikan kasvattamisesta. Suomeksi sanoisi mansikoiden kasvattamisesta mutta oletan tuon yksikön genetiiviksi.

Tässäkään esimerkissä morfologiaan tarttuminen ei varsinaisesti auta vironkielisen tekstin semanttisen merkityksen hahmottamisessa, vaan osallistujan tarkoituksena on lähinnä hioa omaa suomenkielistä käännostarjokastaan yleiskielen normien mukaiseksi.

5.1.6 Kollokaatiot apuna

Kollokaatiolla tarkoitetaan kahden sanan muodostamaa kiinteää, tilastollisesti merkitsevää suhdetta (Jantunen 2009: 358). Muikku-Werner (2014: 100) on artikkelissaan analysoinut sitä, miten viroa osaamattoman suomalaisen käännösratkaisuihin konteksti eli lähiteksti vaikuttaa. Hänen tarkastelemiensa esimerkkien perusteella vaikuttaa siltä, että mahdollisten kollokaattien tai kerasanojen niukkuus johtaa oikeaan lopputulokseen myös silloin, kun alkuperäinen vironkielinen ilmaus ei muistuta suomenkielistä vastinetta. Vierussanan odotuksenvastainen muoto sen sijaan saattaa aiheuttaa tunnistamisvaikeuksia.

Aineistossani kollokaatteja ovat esimerkiksi *päeva lõpuks* 'päivän päätteeksi', *liiga palju* 'liian paljon' ja *kogu aeg* 'koko ajan'. Näistä ensimmäinen on ymmärretty poikkeuksetta oikein.

Päeva lõpuks on kõige rohkem müüdüd Poola maasikaid, – –
[normikäännös: Päivän päätteeksi ovat kaikkein eniten myyneet Puolan mansikat, – –]

Viisi testin osanottajaa on ymmärtänyt koko lauseen täysin oikein. Viiden täysin oikean käännöksen lisäksi ovat kaikki testin osanottajat ymmärtäneen kollokaatin *päeva lõpuks*, vaikka riskisanat *rohkem* 'enemmän' ja *maasika* 'mansikka' ovatkin johtaneet loppuosaa lauseesta hie-
man harhaan (esimerkit 66–69):

- (66) Päivän lopuksi rohkeimmat Puolan maahanmuuttajat näkevät jotain. (N65)
- (67) Päivän lopuksi myyjät tekevät jotain, en ymmärrä mitä. (N45)
- (68) Päivän lopuksi rohkein puolalainen syö maasikaa, – – (M35)
- (69) Päivän lopuksi päivän rohkeimmat saavat puolalaista maasikaa. (M39)

Yksi osallistuja ei ymmärrä koko tekstistä juuri muuta kuin kollokaatin *päeva lõpuks* (esimerkki 70):

- (70) Päivän lopuksi... ei, kyllä tämä on tosi vaikea kieli. (M70)

Kollokaatti *liiga palju* 'liian paljon' on myös ymmärretty lähes poikkeuksetta oikein. Äänenajattelutestin tekstissä se kuitenkin esiintyy sellaisessa lauseessa, joka sisältää paljon läpinäkymättömiä sanoja:

Hispaania marju Sille heameelega ostjatele ei paku, sest seal väetatakse maasikataimi liiga palju.

[normikäännös: Espanjan marjoja Sille ei mielellään ostajille tarjoa, koska siellä lannoitetaan mansikantaimia liian paljon.]

Kiinnostavaa on, että vaikka osallistuja on osannut tunnistaa kollokaatin oikein, päätyy hän silti käyttämään toisenlaista ratkaisua käännostarjokkaassaan (esimerkki 71):

(71) ”liiga” = liian, ”palju” = paljon. Espanjalaisia marjoja Sille ei myy, koska sikäläiset taimet ovat *liian kalliita*. (M31)

Kaksi osallistujaa on tunnistanut lauseesta kollokaatin *liiga palju* lisäksi joko lausekkeen *Hispaania marju* tai lähes läpinäkyvän sanan *maasikataimi* ja koko käännostarjokas supistuu näiden kahden lausekkeen ympärille (esimerkit 72 ja 73):

(72) Espanjalaisia marjoja on liian paljon. (N45)

(73) Mansikantaimia on liian paljon. (M39)

Kollokaatti *kogu aeg* on tuottanut ääneenajattelutestin osanottajille paljon enemmän vaikeuksia kuin kaksi edellistä kollokaattia. Kollokaatin *kogu aeg* ensimmäinen jäsen *kogu* on lähes läpinäkymätön sana (eroa suomeen muutaman kirjaimen verran) ja *aeg* täysin läpinäkymätön sana, jonka lähes kaikki kirjaimet ovat erilaisia verrattuna suomen *ajan*-vastineeseen (kts. van Bezooijen & Gooskens 2007: 256). Ääneenajattelutestin tekstissä tämä kollokaatti esiintyy lauseessa, jossa on lisäksi muutama täysin läpinäkymätön sana:

Ostjaid ol kogu aeg palju ning puhata ei saanud üldse.

[normikäännös: Ostajia oli koko ajan paljon ja levätä ei voinut ollenkaan.]

Yksi osallistuja on tarttunut lauseen läpinäkyviin sanoihin, joiden ympärille hän on yrittänyt rakentaa kontekstiin sopivaa käännostarjokasta (esimerkki 74):

(74) Ostajia oli aika paljon. (N45)

Toinen osallistuja puolestaan on kiinnittänyt huomiota kollokaatin *palju*-sanaan, joka on suomen ja viron välinen riskisana ja näin ollen johtanut käännostarjokasta harhaan. Koko kollokaatti *kogu aeg* jää häneltä ymmärtämättä (esimerkki 75):

(75) Paljun on oltava astia, muuta en siitä lauseesta ymmärrä. (M39)

Näyttää siis siltä, että kollokaatin molempien jäsenien on oltava läpinäkyviä tai lähes läpinäkyviä sanoja, jotta kollokaatio auttaisi oikeaan käännökseen pääsemisessä. Mikäli kollokaatin molemmat jäsenet ovat joko lähes tai täysin läpinäkymättömiä sanoja, voi koko kollokaatio jäädä kokonaan huomaamatta. Mikäli kollokaatiota ei tekstistä tunnista, ei pelkkä kollokaation olemassaolo tietystikään auta käännökseen muodostamisessa. Kollokaatiota määräävämpi tekijä oikeaan käännökseen pääsemisessä näyttäisi siis olevan sanojen läpinäkyvyys.

5.1.7 Maailmantieto apuna

Vaurion (1998: 23) mukaan vieraan kielen lukemisessa tukeudutaan usein lähes täysin joko tekstiperustaiseen tai tietoperustaiseen prosessointiin. Äidinkielisessä lukemisessa puolestaan sekä tekstin kielelliset vihjeet (bottom-up processing) että maailmantieto (top-down processing) ovat tasapainossa keskenään. Mikäli bottom-up ja top-down -prosessointi eivät ole minkäänlaisessa vuorovaikutuksessa keskenään, saattaa se johtaa pelkän pintarakenteen tulkintaan tekstistä.

Oman aineistoni osallistujia maailmantieto on auttanut erityisesti tekstin avainsanan, *mansikan*, tunnistamisessa. Viron *maasika* 'mansikka' on riskisana, joka on asultaan identtinen suomen *maasika*-nominin kanssa, mutta eroaa kuitenkin merkitykseltään (kts. Laalo 1992). Testin osallistujista kaksi kuitenkin ymmärsi viron *maasika*-sanana oikein oman maailmantietonsa perusteella (esimerkit 76 ja 77):

(76) tiesin petollisen ystävän maasika, koska olimme aikoinaan ostaneet maasikajöögia ja nauttineet sanojen sekaisimenosta. ((N66)

(77) Olen usein ostanut Tallinnasta metsmaasikalikööriä eli metsämansikkalikööriä. Sen vuoksi tiesin tämän sanan. (N60)

Kolmaskin osallistuja yhdistää *maasika*-termin johonkin tuotteeseen, vaikkei osakaan tarkemmin sanoa että mihin tuotteeseen (esimerkki 78):

(78) ”maasika” kuulostaa tutulta jostain tuotteen etiketistä (M31)

Yksi osallistuja on päätenyt käännöstarjokkaassaan kääntämään viron *maasika*-nominin suomen nominilla *maasika*, vaikka tietääkin, että arvaus todennäköisesti meni pieleen (esimerkki

79). Seuraavan, epäilevän toteamuksensa jälkeen hän kuitenkin päätyy käyttämään *maasika*-suomennosta omassa käännöstarjokkaassaan:

(79) Maasika? Eihän niitä Suomessa edes elä, ettei se voi olla maasika. (M39)

Viron *kurvastada* 'surra' -verbi on tuottanut kahdelle osallistujalle päänvaivaa. Toinen heistä päätyykin lähes oikeaan käännökseen maailmantietonsa perusteella (esimerkki 80):

(80) kurvas tuo mieleen kurvin, joten jos jollakulla on jotenkin naama kurvillinen niin kai se on vähän harmissaan. (N66)

Toinen osallistuja puolestaan pohtii viron *kurvastada*-verbin merkitystä, mutta joko kontekstin tai maailmantietonsa perusteella päätyy hylkäämään kirjaimellisen käännöksen (esimerkki 81):

(81) On hankalaa, kun sanat tuntuvat tutuilta. Esim. *kurvastada* voisi kääntyä kurvi, mutta samalla tiedän, ettei oikea käänнос voi olla sinne päinkään. (M39)

Kulttuurista tietoa käytetään hyväksi, kun osallistuja hakee yleiskielistä vastinetta vironkieliselle sanalle *põhikooli* 'peruskoulu', jonka hän pintarakenteen perusteella tunnistaa *pohjakouluksi* (esimerkki 82):

Kevadel põhikooli lõpetanud Sille on see elu esimene töökoht.
[normikäänнос: Keväällä peruskoulunsa lopettanut Sille on elämänsä ensimmäisessä työpaikassa.]

(82) – – suomen kulttuurista poimin termin peruskoulu (= 'pohjakoulu') (N66)

Aineistosta käy ilmi, että maailmantieto auttaa lähinnä koherentin tekstikokonaisuuden merkityksen ymmärtämisessä. *Maasika*-nomini esiintyy tekstissä taajaan, joten osallistujat pohtivat useaan otteeseen juuri tämän sanan merkitystä. Teksti saakin täysin erilaisen merkityksen, mikäli *maasika*-nominin ymmärtää joko suomen *mansikkana*, *maasikana* tai *maahanmuuttajana*.

5.2 Ymmärtämistä estävät tekijät

5.2.1 Täysin läpinäkymättömät sanat

Van Bezooijen & Gooskensin (2007: 256) luokittelun mukaan täysin läpinäkymättömiä sanoja ovat sellaiset sanat, joissa lähes kaikki kirjaimet ovat erilaisia kuin sukukielen käännösvastineessa. Sanan yhteyttä käännösvastineeseen ei siis pysty hahmottamaan ilman kielihistoriallista tietoa. Oletettavaa on, että yksikään testin vastaajista ei käännä tällaisia sanoja oikein. (Mp.; Muikku-Werner & Heinonen 2012: 166.) Täysin läpinäkymätön sana aineistossani on esimerkiksi viron *väetatakse* 'lannoittaa' -verbi:

Hispaania marju Sille heameelega ostjatele ei paku, sest seal *väetatakse* maasikataimi liiga palju.
[normikäännös: Espanjan marjoja Sille ei mielellään ostajille tarjoa, sillä siellä *lannoitetaan* mansikantaimia liian paljon.]

Oletuksen vastaisesti yksi osallistuja on tunnistanut tämän läpinäkymättömän sanan ja hakee käännösvastinetta viron *vägi* : *väe* 'teho' -taivutusparadigman kautta (esimerkki 83):

(83) hups. *väetatakse*. hm. väittämisen kanssa tällä ei ole mitään tekemistä. *vägi* *väe* väkilannoite. (N66)

Yleisesti ottaen *väetatakse*-verbi on kuitenkin tunnistettu lähinnä kontekstin avulla (esimerkki 84):

(84) Espanjalaisia mansikoita Sille ei mielellään tarjoa ostajille, sillä siellä lannoitetaan/myrkytetään? mansikantaimia liian paljon. (N64)

Vain yksi aineistoni osallistujista on tunnistanut vironkielisen täysin läpinäkymättömän sanan, joten van Bezooijen & Gooskensin (2007: 256) havainto täysin läpinäkymättömien sanojen tunnistamisen haastavuudesta piti paikkansa myös suomen ja viron kielten välisten täysin läpinäkymättömien sanojen osalta.

5.2.2 Samankaltaisuus harhaanjohtavana tekijänä eli riskisanat

Laalo (1992) on tutkinut sellaisia suomessa ja virossa esiintyviä sanoja, jotka ovat asultaan keskenään samanlaisia, tai ainakin lähes samanlaisia, mutta eroavat merkityksiltään. Tällaisia sanoja on kutsuttu suomen ja viron väliseksi sanaston riskiryhmäksi. Riskiryhmäksi niitä kutsutaan sen vuoksi, että ne johtavat helposti harhaan: aiheuttavat väärinkäsityksiä ja ymmärtämisvaikeuksia tai aiheuttavat huvittuneisuutta, joskus jopa loukkaantumisia. Riskisanoja voisi kutsua myös näiden kahden kielen väliseksi homonyymeiksi, mutta yleensä homonyymeistä puhuttaessa käsitellään vain yhden tietyn kielimuodon sisäisiä tapauksia, eikä kielimuotojen välisiä. (Mts. 11–12.)

Suomen ja viron välisiä riskisanoja on syntynyt useilla eri tavoilla, muun muassa merkityksen tai äänneasun muuttumisen tietä. Vaikka monien suomen sanojen tavallisimmat merkitykset näyttävätkin erilaisilta viron vastaavien sanojen merkityksiin verrattuna, voivat vironkielisten homonyymien merkitykset joskus esiintyä myös suomessa, esimerkiksi kiteymissä tai murteissa. Osassa riskisanoista on kyse kokonaisista lekseemeistä, osassa tapauksissa taas vain tiettyjä yksittäisiä muotoja koskevasta sananmuotohomonymiasta, kuten viron substantiivin *saal* 'sali' inessiivistä *saalis* 'salissa'. (Laalo 1992: 12–14.)

Kun vieraista kielistä omaksutaan uutta sanastoa, syntyy usein homonyymejä, kuten esimerkiksi saksan *Schloss* > viron *loss*, joka on samanasuinen suomen sanan *lossi* 'lautta' kanssa. Myös sanojen johtamisen yhteydessä on syntynyt suomen ja viron välistä riskisanastoa usealla eri tavalla. Tunnettu esimerkki erikantaisista homonyymisistä johdoksista on *hallitus*. Suomen *hallitus* on johdettu verbistä *hallita* : *hallitse-*, viron *hallitus* taas on samaa kantaa kuin viron *hall* : *halli* 'harmaa'. (Laalo 1992: 14, 63.) Erimerkityksisiä johdoksia syntyy myös silloin, kun sama johdin liittyy samaan kantaan. Suomen ja viron sanat koostuvat siis samoista aineksista, mutta ovat erimerkityksisiä, koska merkityksen kannalta ratkaisevaa on kantasanan ja johdinaineksen suhde. Esimerkiksi suomen *taso* tarkoittaa tasaista ja suoraa pintaa, kun taas viron *tasu* tarkoittaa maksua, korvausta tai hyvitystä: se on yhteydessä tasoissa olemiseen. (Laalo 1992: 64.)

Aineistossani on runsaasti esimerkkejä siitä, kuinka riskisanat eli niin kutsutut petolliset ystävät johtivat koko käännöstä harhaan. Jo tekstin otsikossa *Noor maasikamüüja* esiintyi riskisana *maasika* 'mansikka'. Mikäli otsikon riskisanaa ei ymmärretty oikein, käännettiin koko teksti niin, että se käsitteli maasikoja. Näin teki kolme ääneenajattelutestin osallistujaa. Heistä yksi kuitenkin päätyi lopulta maailmantiedon avulla oikeaan käännökseen (esimerkki 85):

- (85) Voisiko tuo maasika olla että maahanmuuttaja? Ei se oikein hyvältä kuulosta. –
– Kyllä se sittenkin taitaa olla kyse mansikoista, puhutaan espanjalaisista mansi-
koista. – – Kyllä noita maasikoita kuitenkin kasvatetaan, että taitaa se kuitenkin
olla mansikka. (N65)

Konteksti auttoi yhtä osallistujaa myös seuraavassa käännöstarjokkaassa (esimerkki 86):

Maasikafestivalil hakkas Sillet huvitama, kiudas saab kasvatada häid maasikaid.
[normikäännös: Mansikkafestivaaleilla alkoi Silleä kiinnostaa, kuinka kasvattaa
hyviä mansikoita.]

- (86) Mansikkafestivaaleilla Silleä kiinnosti, kuka hänen mansikoita kasvattaa. (”huvi-
tama” kuulostaa enemmän suomen sanalta huvittaa, mutta jotenkin kontekstista
luulisin että merkitys olisi enemmänkin kiinnostaa) (M31)

Runsaasti sekaannusta tuotti viron adjektiivi *toored* ’raaka’, jonka tulkittiin tarkoittavan tuo-
retta. Yksikään osallistuja ei päätenyt oikeaan käännösvastineeseen. Tämä voi johtua siitä, että
tuore-käännös sopii hyvin kontekstiin, eikä riskisanan petollisuutta osata edes epäillä (esimerkit
87–90):

Sille arvates peab müüja olema sõbralik ega tahi kurvastada, kui ostjale näiteks
hind ei meeldi või marjad on *toored*.
[normikäännös: Sille ajattelee että myyjän pitäisi olla ystävällinen eikä surra, jos
esimerkiksi ostaja ei pidä hinnasta tai marjat ovat *raakoja*.]

- (87) ”toored” -> ”tuoretta” (M36)
(88) Sille ajattelee, että myyjän pitäisi olla ystävällinen eikä pidä suuttua, jos ostajan
mielestä esimerkiksi hinta ei ole sopiva tai marjat tuoreita. (N64)
(89) Ostajat ovat tarkkoja siitä, ovatko marjat tuoreita. (M31)
(90) marjad on toored – marjat on tuoret. (N30)

Mielenkiintoinen on myös viron *kõige rohkem* ’eniten’ -adverbi, joka useassa käännöstarjok-
kaassa sekoittui suomen *rohkea*-adjektiiviin (esimerkit 91–94):

Päeva lõpuks on *kõige rohkem* müüdud Poola maasikaid, ehkki need on hapud.
[nomikäännös: Päivän päätteeksi on *eniten* myynyt mansikat Puolasta, vaikka ne
ovat happamia.]

- (91) Päivän lopuksi rohkeimmat Puolan maahanmuuttajat näkevät jotain. (N65)
(92) Päivän lopuksi rohkein puolalainen syö maasikaa – – (M35)
(93) Päivän lopuksi päivän rohkeimmat saavat puolalaista maasikaa. (M39)

- (94) Päivän loppupuolella hän koitti rohkeammin myydä Puolalaisia mansikoita. (M36)

Viron *kõige rohkem* on kuitenkin osattu kääntää usein myös oikein (esimerkit 95–97):

- (95) Päivän loppupuolella on kaikista eniten myyty puolalaisia (Puolan) mansikoita, vaikka ne ovat happamia. [N66]
 (96) Päivän päätteeksi on kaikkein eniten myyty puolalaista mansikkaa, vaikka ne ovatkin happamia. [N64]
 (97) Päivän lopuksi kaikkein eniten on myyty puolalaisia mansikoita. (M31)

Ääneenajattelutestin osallistujista osa hämmentyi viron *nimelt* 'nimittäin' -partikkelista, ja sekoitti sen suomen *nimi*-nominin paradigmaan (esimerkit 98, 99 ja 100). Kyseessä oli siis sananmuotohomonymia:

Sellise toreda suvetöö leidis ta Internetist: *nimelt kuulutas* firma oma veebilehel, et otsib suveks töökaid abilisi.

[normikäännös: Tällaisen kivan kesätyön hän löysin Internetistä: *nimittäin* yhtiö ilmoitti verkkosivuillaan, että etsii ahkeria auttajia kesäksi.]

- (98) Internetissä firma on *kuuluisa nimen perusteella*. (M70)
 (99) Sellaista keväällä internetistä. *Nimeltä kuultu* firma tai yritys. (M35)
 (100) Internetistä firman *nimen kuultuaan* – – (M39)

Kahta osallistujaa viron *soovitab* 'suositella' -verbi johti harhaan, ja he sekoittivat sen suomen *sovittaa*-verbiin (esimerkit 101 ja 102):

Sille *soovitab* ostjatel juulis tagasi tulla – –

[normikäännös: Sille *suosittelee*, että ostajat palaavat heinäkuussa – –]

- (101) Sille *sovitaan* hinta jotenkin, en saa selvää lopusta. (M39)
 (102) Ostajalle *sovitaan* hinnat. (N60)

Kaksi osallistujaa sekoitti viron *paku* 'tarjoa' -verbin suomen *pakata*-verbiin tai *paketti*-nominin (esimerkit 103 ja 104):

Hispaania marju Sille heameelega ostjatele ei *paku* – –

[normikäännös: Espanjan marjoja Sille ei ostajille mielellään *tarjoa* – –]

- (103) Espanjan marjoja Sille ei *pakkaa* ostajille – – (N30)
 (104) Espanjalaista mansikkaa eivät hienohelmat osta *paketeissa* – – (M39)

Mikäli lause vaikuttaa vaikealta, kiinnittyy vierasta kieltä lukevan huomio sellaisiin elementteihin, jotka lauseessa vaikuttavat tutulta. Näin on tehnyt yksi ääneenajattelutestin osallistuja, joka vaikeaa lausetta kääntäessään on kiinnittänyt huomionsa siihen ainoaan sanaan, joka lauseessa vaikutti ymmärrettävältä. Sana oli kuitenkin suomen ja viron välinen riskisana, jolloin koko lauseen ajatus meni hakoteille (esimerkki 105):

Ta ei olnud kunagi nii palju maasikaid korraga näinud.
[normikäännös: Hän ei ollut koskaan nähnyt niin paljon mansikoita kerrallaan.]

(105) Paljun on oltava astia, muuta en siitä lauseesta ymmärrä. (M39)

Toisaalta taas petollisista ystäväistä oltiin tietoisia. Yksi osallistuja tunnisti viron *hallitatud* 'homeiset' -adjektiivin riskisanaksi (esimerkki 106). Kyseessä onkin yksi tunnetuimmista viron ja suomen välisistä riskisanoista, joka esiintyy useassa riskisanaluettelossa (Laalo 1992: 63).

(106) Viimeinen lause vaati vähän miettimistä, tuo hallitatud etenkin, mutta sitten muistin, että se on riskisana. (N64)

Muikku-Werner & Paajanen (2012: 233) ovat todenneet, että riskisanan näennäismerkitykseen lankeamista näyttäisi ehkäisevän kolme tekijää: näennäismerkityksen ja lausekontekstin yhteensopimattomuuden havaitseminen, maailmantiedon soveltaminen sekä oikean merkityksen löytäminen jostain toisesta virkkeestä. Näistä kaksi ensimmäistä tekijää näkyy omassakin aineistossani. Osallistuja, joka mietti viron verbin *huvitama* 'kiinnostaa' merkitystä (esimerkki 86), päätyi oikeaan käännökseen kontekstin perusteella. Maailmantietoa puolestaan käytti testin osallistuja, joka päätyi riskisanan *maasika* 'mansikka' kohdalla oikeaan käännökseen sen perusteella, että mansikoita kasvatetaan todennäköisemmin kuin maahanmuuttajia.

5.2.3 Maailmantieto harhaanjohtavana tekijänä

Tekstinulkoisen todellisuuden saattaa toimia myös harhaanjohtavana tekijänä vieraskielistä tekstiä tulkittaessa. Vaurion (1998: 23) mukaan vieraan kielen lukemisessa tukeudutaan usein lähes täysin joko tekstiperustaiseen tai tietoperustaiseen prosessointiin. Äidinkielisessä lukemisessa puolestaan sekä tekstin antamat vihjeet että maailmantieto ovat tasapainossa keskenään. Mikäli

tekstin antamat vihjeet ja maailmantieto eivät ole minkäänlaisessa vuorovaikutuksessa keskenään, saattaa se johtaa pelkän pintarakenteen tulkintaan tekstistä.

Toisaalta mikäli teksti ei anna tarpeeksi selviä vihjeitä sen oikeasta merkityksestä, saatetaan tekstiä tulkita lähes pelkän maailmantiedon perusteella. Näin kävi yhdelle ääneenajattelutestin osanottajalle. Osallistuja tiesi, että tutkija opettaa työkseen suomen kieltä maahanmuuttajille. Tähän taustatietoon nojautuen hän tulkitsi ääneenajattelutekstin otsikon *Noor maasikamüüja* tarkoittavan nuorta maahanmuuttajaa, ja käänsi koko tekstin niin, että topiikkina oli maahanmuuttaja mansikoiden sijaan (esimerkki 107).

(107) Tiesin, että teet töitä maahanmuuttajien kanssa, niin sen takia luulin että tämä teksti koskee maahanmuuttajia. (N65)

Mahdollisia jatkotutkimuksia ajatellen olisi perusteltua, että osallistujalla olisi mahdollisimman vähän ennakkotietoa ja oletuksia tekstin, tutkimustilanteen tai tutkijan suhteen. Näin voitaisiin minimoida tekstinulkoisen todellisuuden vaikuttaminen tekstistä tehtyyn tulkintaan. Toisaalta, sekä äidinkielen että vieraskielisen tekstin ymmärtämisessä maailmantieto on aina läsnä (Vaurio 1998: 23), eikä tyhjiössä tapahtuvaan koetilanteeseen voida koskaan päästä.

5.3 Tekstitason ymmärtäminen

Tässä alaluvussa tarkastellaan tekstitason ymmärtämistä. Tekstitason ymmärtäminen sisältää sekä sana- että lausetason ymmärtämisen, joten analysoin myös lauseen pituuden merkitystä ymmärtämisessä sekä sitä, palataanko tekstissä taaksepäin vaikeisiin sanoihin. Päähuomio tässä alaluvussa on kuitenkin koherentin tekstikokonaisuuden ymmärtämisessä.

5.3.1 Virkkeen pituuden merkitys ymmärtämisessä

Kuten luvun 5.5 taulukosta 2 havaitaan, on virkkeen pituudella merkitystä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Ääneenajattelutestin kahta pisintä virkettä ei kukaan osallistujista osannut kääntää täysin oikein. Nämä virkkeet olivat seuraavat:

Varem on Sille ainult paar päeva tänaval restoranide reklaamlehti jaganud ja ajalehti müüinud ning taskuraha eest vanaema juuures peenraid rohinud.

[normikäännös: Aikaisemmin Sille on jakanut vain muutaman päivän kadulla ravintoloiden esitteitä ja myynyt sanomalehtiä ja taskurahan edestä isoäidin luona kitkenyt penkkejä.]

Sille arvates peab müüja olema sõbralik ega tohi kurvastada, kui ostjale näiteks hind ei meeldi või marjad on toored.

[normikäännös: Sille ajattelee että myyjän pitäisi olla ystävällinen eikä surra, esimerkiksi jos ostaja ei pidä hinnasta tai marjat ovat raakoja.]

Neljä osallistujaa oli täysin luovuttanut näistä ensimmäisen virkkeen ymmärtämisen, eikä tarjonnut minkäänlaista käännosehdotusta. Viisi osallistujaa eli lähes puolet testin osallistujista puolestaan oli kokonaan jättänyt kääntämättä jälkimmäisen virkkeen. Jälkimmäinen virke ei tarjoa suomenkieliselle lukijalle kuin yhden läpinäkyvän sanan (*marjad*). Lisäksi virkkeessä esiintyy riskisana *toored* 'raakoja', jota kukaan testin osallistujista ei ollut ymmärtänyt oikein. Näin ollen suuri läpinäkymätön tai lähes läpinäkymätön tekstimassa saattaa kieltä ymmärtämättömälle lukijalle näyttäytyä ylivoimaisena haasteena, ja hän luovuttaa kääntämisen, eikä edes yritä löytää sieltä sellaisia kiinnepisteitä, joiden ympärille käännoestä voisi rakentaa.

Testin lyhyimpiin kuuluva virke *Sille söi seda nii palju, et enam ei taha ta üldse maasikaid süüa* 'Sille söi sitä niin paljon, että hän ei enää halua syödä mansikoita' on ymmärretty huomattavan usein kokonaan oikein. Jopa yhdeksän testin kahdestatoista osallistujasta on päätenyt täysin oikeaan käännoeseen. Samoin viisi osallistujaa on ymmärtänyt täysin oikein virkkeen *Tallinna Viru keskuses müüvad marju noored müüjad* 'Tallinnan Viro-keskuksessa nuoret myyjät myyvät marjoja', ja loput seitsemän osallistujaakin on ymmärtänyt virkkeen osittain oikein. Kummassakin virkkeessä esiintyy runsaasti lähes läpinäkyviä sanoja (*sõi, nii, marju, noored*), jotka oletettavasti auttavat oikeaan käännoeseen päätymistä. Läpinäkymätöntä tekstiä ei kahdessa jälkimmäisessä virkkeessä esiinny juuri ollenkaan, mikä on auttanut oikeaan käännoestarjokkaaseen päätymisessä.

5.3.2 Konteksti ja tekstin koherenttius

Ääneenajattelutestiin osallistuneet ovat usein käyttäneet kontekstia ja tekstin koherenttiusapunaan, kun he ovat yrittäneet ymmärtää vironkielistä tekstiä. Kaksi osallistujaa mainitsi eksplisiittisesti kontekstin käyttämisen ymmärtämisen apuna (esimerkit 108, 109 ja 110):

(108) üldse alkaa y:llä niin kuin yhtään, siksi laitoin sen ja se kävi kontekstiin (N66)

- (109) ”huvitama” kuulostaa enemmän suomen sanalta huvittaa, mutta jotenkin kontekstista luulisin että merkitys olisi enemmänkin: kiinnostaa (M31)
- (110) ehkki sopii kohesiivis-koherenttisesti paremmin vaikka-sanaksi (N66)

Vaikka kontekstia ei eksplisiittisesti mainittukaan, oli kontekstin apuna käyttäminen usean osallistujan käyttämä ymmärtämisen strategia. Kontekstia käytettiin apuna muun muassa silloin, kun osallistuja yritti kääntää tekstiä kokonaisuutena sen sijaan, että olisi takertunut yksittäisiin sanoihin (esimerkki 111):

- (111) Tullaan siihen tulokseen, että pitää koittaa kääntää loppukappale kokonaisuutena eikä virke kerrallaan. (M36)

Konteksti on kuitenkin toiminut myös ymmärtämistä hämärtävänä tekijänä. Mikäli osallistuja on jo ääneenajattelutestin alussa tehnyt sen tulkinnan, että viron *maasika* tarkoittaa suomen kielessä *maasikaa* tai *maahanmuuttajaa*, on hänen myöhemminkään vaikea luopua ensimmäisestä tulkinnastaan, vaikka epäileekin sen oikeellisuutta (esimerkki 112):

- (112) Voisiko tuo maasika olla että maahanmuuttaja? Ei se oikein hyvältä kuulosta. Kyllä se sittenkin taitaa olla kyse mansikoista, puhutaan espanjalaisista mansikoista. – – Kyllä noita maasikoita kuitenkin kasvatetaan, että taitaa se kuitenkin olla mansikka. (N65)

Yksi osallistujista mainitsi sen, että tieto tekstilajista auttoi häntä ymmärtämään vironkielistä tekstiä (esimerkki 113):

- (113) Teksti vaikuttaisi rakenteensa perusteella olevan kielen oppikirjasta tai ainakin kielen opetustarkoitusta varten tehty. (M36)

Muut testin osanottajat eivät pohtineet sitä, mihin tarkoitukseen teksti on kirjoitettu, tai miten tämä tarkoitus saattaisi vaikuttaa tekstin merkitykseen.

5.3.3 Tekstissä vaikeisiin sanoihin taaksepäin palaaminen

Ääneenajattelutestiin osallistuneista vain yksi mainitsee palaavansa tekstissä taaksepäin vaikeisiin sanoihin. Hän takertuu ensimmäisellä lukukerrallaan testin toisessa lauseessa olevaan viron *esimene* ’ensimmäinen’ -numeraaliin. Luettuaan koko tekstin läpi, hän palaa *esimene*-sanaan ja päättyy sanan oikeaan käännökseen (esimerkki 114):

- (114) Hei, ”esimene” onkin varmaan ”ensimmäinen”, kun koko jutun aihe on kesätyö!
(M36)

Muita tekstissä taaksepäin palaamisia aineistossani ei esiinny. Osallistujat ovat päätyneet useimmin siihen ratkaisuun, että pitävät kiinni jo tekstin alussa tekemistään käännösratkaisuista, eivätkä enää palaa korjaamaan niitä, vaikka ehkä myöhemmin huomaisivatkin tehneensä virheen.

5.4 Osallistujien näkemykset

5.4.1 Osallistujien käyttämät ymmärtämisen strategiat

Ääneenajattelutestissä osallistujilta ei erikseen kysytty niistä strategioista, joita käyttämällä he yrittivät ymmärtää vironkielistä tekstiä. Sen sijaan heitä pyydettiin testin aikana puhumaan äänen tai kirjoittamaan niitä ratkaisujaan ja päättelyketjujaan, joiden avulla he yrittivät löytää oikeita käännöksiä vironkieliselle tekstille.

Muikku-Werner & Paajanen (2012) tutkivat artikkelissaan muun muassa ymmärtämisen strategioita. He pyysivät osallistujiaan vastaamaan kolmeen kysymykseen, joiden perusteella he tarkastelivat sitä, mikä lauseissa oli hankalaa tai toisaalta helppoa ymmärtää, ja miten osallistujat yrittivät ratkaista ymmärtämisongelmia (mts. 237). Vastausten perusteella he päätyivät siihen tulokseen, että osallistujat käyttivät joko viron ja suomen kielten välistä samankaltaisuutta tai kontekstia yleisimpinä ymmärtämisstrategianaan. Harvemmin käytettyinä ymmärtämisen strategioina heidän osallistujansa olivat maininneet maailmantiedon hyödyntämisen, kielellisen pohjatiedon soveltamisen, äänen lukemisen, päättelykyvyn ja mielikuvituksen (mts. 240).

Ääneenajattelutestin tuotoksista on havaittavissa niitä ymmärtämisen keinoja, joita tutkimukseni osallistujat ovat käyttäneet, kun he ovat yrittäneet ymmärtää vironkielistä tekstiä. Keskityn tässä luvussa kuitenkin vain niihin ymmärtämisen strategioihin, joita osallistujani ovat ääneenajatteluissaan eksplisiittisesti maininneet.

Vieraan kielen apuna käyttäminen oli yleisin ymmärtämisen strategia, jota ääneenajattelutestiin osallistuneet mainitsivat käyttäneensä. Yleisimmin apuna toimi englannin tai ruotsin kieli (esimerkit 118–122), mutta kaksi osallistujaa turvautui myös saksan kieleen oikeaa käännöstä hakiessaan (esimerkit 115, 116 ja 117).

- (115) mötle välja ajattelin saksan pohjalta aussagen joka voisi olla säädellä, määrätä, julistaa (die Aussage) (N66)
- (116) laatikko saksassa on die Kiste, joten kuvittelen tämän laatikoksi tai rasiaksi [yritäessä kääntää viron kielen sanaa *prügikasti* 'roskalaatikko'] (N66)
- (117) ”Müüja” saksan umlautin kautta suomen kielen sanaan: myyjä (M31)
- (118) Yleisimmin tuntuu, että sanat näyttävät tutuilta suomen kielen kautta, mutta myös ruotsin tai englannin kielen kautta. (M31)
- (119) Internet selkeästi lainasana (M31)
- (120) ”veebilehel” englannin kielen kautta: web page (M31)
- (121) ”reklaamilehti” ruotsin kielestä: en reklam (M31)
- (122) ”juulis” ehkä lainasana ruotsista: juli (M31)

Indoeurooppalaisten kielten lisäksi myös kohteena ollut kieli, viro, antoi osallistujille vihjeitä oikeasta käännöksestä. Kyse ei ollut kuitenkaan suomen ja viron kielten välisestä samankaltaisuudesta, vaan osallistuja oletti tietävänsä joidenkin vironkielisten sanojen merkityksen (esimerkki 123):

- (123) ”arvates” oletan tarkoittavan tietämistä vironkielisen sanan arvuti (tietokone) mukaan (M31)

Toiseksi useimmin mainittu ymmärtämisen strategia oli arvaamiseen tai päätelyyn turvautuminen (esimerkit 124–128):

- (124) Arvataan suurin piirtein (M36)
- (125) Pistetään vielä arvaten jotain kolmannelta kappaleesta. (M36)
- (126) Aika paljon pystyy päättämään tai arvailemaan, mutta aukkojakin jää. (M36)
- (127) Nyt meni arvaamiseksi! (N64)
- (128) Joidenkin sanojen tai sanontojen tarkkaa merkitystä en tiedä, mutta luulen arvanneeni kontekstista aika hyvin. (N64)

Yksi osallistuja mainitsi turvautuneensa tekstin silmäilyyn tai sen kokonaisuutena lukemiseen (esimerkit 129 ja 130). Tämä onkin varsin käyttökelpoinen strategia, kun yritetään ymmärtää lähisukukieltä. Vaikeisiin sanoihin tai lauseisiin keskittymisen sijaan voi tekstistä yrittää poimia sellaisia sanoja, jotka vaikuttavat helpoilta ymmärtää. Näiden sanojen ympärille voi yrittää rakentaa koko tekstikokonaisuutta.

- (129) Tullaan siihen tulokseen, että pitää koittaa kääntää loppukappale kokonaisuutena eikä virke kerrallaan. (M36)
- (130) Silmäilläään lopputeksti läpi, yrittäen tunnistaa mahdollisesti toistuvia erisnimiä. (M36)

Mikäli vironkielinen virke tai pidempi teksti vaikuttaa ylivoimaisen vaikealta, ei osallistujalle jäänyt juuri muita vaihtoehtoja kuin hypätä kyseisen kohdan yli (esimerkit 131, 132 ja 133):

- (131) Joudun hyppäämään loput. (M39)
- (132) Tämä pitää hypätä kokonaan yli, koska en saa siitä mitään selvää. (N45)
- (133) Liian paljon vaikeita sanoja, joten kääntämisestä ei tule mitään. (N65)

Mikäli tekstikatkelmassa oli kuitenkin yksi läpinäkyvä tai lähes läpinäkyvä sana, saattoi osallistuja ymmärtää topiikin, mutta tarkemmat yksityiskohdat jäivät ymmärtämättä (esimerkki 134):

- (134) Viimeisessä kappaleessa puhutaan jotain mansikankasvattamisesta, mutta en osaa tarkemmin sanoa että mistä on kyse. (N45)

Yhden kerran mainittu ymmärtämisen strategia oli ääneen lukeminen (esimerkki 135):

- (135) Huomasin, että lukiessani ääneen ja saman kohdan useampaan kertaan tuntui lauseelle löytyvän helpommin jokin ”suomennos” (M31)

Yksi osallistuja mainitsi käyttäneensä sanakirjaa hankalimpien sanojen merkityksen selvittämisessä (esimerkki 136):

- (136) Kääntäminen oli aluksi hidasta, mutta sanakirjan (google translaten) kanssa oli vähän selkeämpää ja nopeampaa. (M36)

Osallistuja käytti sanakirjaa apuna kuitenkin vain hankalimpien sanojen ymmärtämisessä. Kokonaisia lauseita hän ei sanakirjan avulla kääntänyt.

5.4.2 Miten kielellinen tietoisuus näkyi ymmärtämisessä

Kielellisestä tietoisuudella eli metakognitiolla tarkoitetaan kykyä arvioida omaa informaationkäsittelyä ja viestintää. Metalingvistinen tietoisuus omaksutaan äidinkielen ja sen opiskelun avulla. Äidinkielellä opetellaan ne keskeiset kieliopin käsitteet ja termistö, jotka auttavat kielen kuvaamisessa ja hahmottamisessa. (Kaivapalu 2009: 394.) Huomiota voidaan kiinnittää myös ajatteluun liittyviin operaatioihin, kuten kykyyn arvioida, millaista on oma luetun ymmärtämi-

nen. Mikäli henkilön kielellinen tietoisuus toimii oikein, henkilö kykenee esimerkiksi korjaamaan kielellisiä virheitään omaehtoisesti sekä pystyy analysoimaan kieltä. (Holopainen 2003: 16–18.)

Aineistoni osallistujat käyttivät kielellistä tietoisuuttaan muun muassa erisnimien havaitsemisessa. Vironkielinen nimi *Sille* sekoittui aineistossani erityisesti lauseen alussa ollessaan suomen *se*-pronominin paradigmaan *se : sille*. Kun kaksi osallistujaa huomasi, että sana kirjoitettiin isolla myös silloin kun se sijaitsi keskellä lausetta, alkoivat he epäillä, että kyseessä on erisnimi (esimerkit 137 ja 138):

- (137) Olisiko tuo Sille sitten kuitenkin joku ihminen koska se on isolla kirjoitettu. (N65)
 (138) Mikä tuo Sille on? Se on isolla kirjoitettu, että voisikohan se olla joku nimi. (N45)

Osallistujat käyttivät kielellistä tietoisuuttaan myös silloin, kun he epäilivät tekemänsä käännöksen oikeellisuutta (esimerkit 139, 140 ja 141):

- (139) On hankalaa, kun sanat tuntuvat tutuilta (esim. kurvastada voisi kääntyä kurvi), mutta samalla tiedän, ettei oikea käännös voi olla sinne päinkään. (M39)
 (140) Reklaamlehti on joku kauppalehti, mutta eihän se voi sitä tarkoittaa. (M39)
 (141) Ei se kyllä sitä tarkoita, mutta on tosi vaikeaa saada selkoa. (M70)

Osallistujat pystyivät arvioimaan tekemiensä käännösten oikeellisuutta, joten heidän kielellinen tietoisuutensa toimi oikein. Vaikka oikeaa käännöstä ei aina löytynyt, ottivat testin osallistujat kantaa tekemiinsä käännöksiin ja ilmaisivat sen, mikäli eivät uskoneet päätyneensä oikeaan käännöstarjokkaaseen.

5.4.3 Suomen kielen variaation vaikutus

Suomen kielen variaation vaikutuksella tässä yhteydessä tarkoitan esimerkiksi sitä, että osallistujat on käyttänyt ymmärtämisessä apunaan esimerkiksi sellaisia puhekielisiä tai vanhaan kirjasuomeen kuuluvia sanoja tai sanontoja, joita yleiskielessä ei esiinny.

Viron kieli on äänteellisesti kuluneempaa kuin suomi. Loppuheittoa esiintyy sanavartaloiden lisäksi myös sijapäätteissä, esimerkiksi *metsas* 'metsässä', *maalt* 'maalta'. (Laakso 1991: 91–92, 94–95). Tämän vuoksi on oletusarvoista, että suomen puhekieli saattaa auttaa vironkielisen tekstin ymmärtämisessä, sillä myös suomen puhekielessä erityisesti sijapäätteiden loppuheittoa esiintyy. Yksikään osallistujista ei kuitenkaan mainitse tätä. Sen sijaan

yksi osallistuja mainitsee sen, kuinka jotkut viron sanamuodot kuulostavat vanhahtavilta (esimerkit 142 ja 143):

- (142) ”toored” kuulostaa vanhalta suomelta vrt. noor, nuori (M31)
 (143) ”Noor” kuulostaa vanhalta suomelta (M31)

Osallistujista yksi tunnistaa viron *suvetöö*-nominin kesätyöksi (esimerkki 144). Sanaa *suvi* (vi-roksi *suvi*) käytetäänkin sanan *kesä* synonyyminä erityisesti suomen länsimurteissa. *Suvi* on suomen kielen vanhinta sanastoa. Se on luultavasti esiintynyt jo uralilaisessa kantakielessä, joten sana oletettavasti on samaa kantaa viron ja suomen kielissä. (Häkkinen 2002.)

- (144) Suvetöö on kesätyö, eli olisikohan ne kesätyöissä. (M70)

Yksi osallistuja hakee viron sanalle *hirmus* käännösvastinetta suomen puhekielen kautta (esimerkki 145):

- (145) hirmusen on suomen puhekielessä suurtaajuinen intensifioija joten ehkä kelpaa tässäkin? (N66)

Aineistoni osallistujista yksi mainitsee sen, miten kirjoitettua kieltä on haastavampi ymmärtää kuin puhuttua kieltä (esimerkki 146).

- (146) Jotenkin puheesta on paljon helpompi saada selvää, kun tietää mistä on kyse. (M70)

Puheessa kuuluvat äänenpainot ja ilmeet, mitkä antavat vihjeitä sanottavan laadusta. Kirjoitettussa kielessä nämä ekstralingvistiset seikat jäävät kokonaan puuttumaan.

5.5 Aineiston kvantifiointia

Olen luokitellut aineistoa määrällisesti taulukkoon 2. Taulukon ensimmäisessä sarakkeessa ovat kaikki ääneenajattelutestin virkkeet. Taulukon muihin sarakkeisiin olen laskenut sitä, kuinka monta kertaa kyseinen virke on käännöstarjokkaissa käännetty niin, että lausemerkitys on syntynyt. Nämä käännöstarjokkaat olen edelleen luokitellut niihin virkkeisiin, joissa merkitys pysyi samana kuin alkuperäisessä vironkielisessä tekstissä, niihin käännöstarjokkaisiin,

joissa merkitys oli osittain oikea, ja niihin käännostarjokkaisiin, joissa oli päädytty täysin eri merkitykseen kuin alkuperäisessä tekstissä. Käännostarjokkaan olen luokitellut osittain oikeaksi silloin kun yhden tai kahden sanan virheellinen kääntäminen vaikuttaa siten, ettei virkkeen merkitys täysin vastaa alkuperäistä sisältöä.

Käännostarjokkaat, joissa ääneenajattelutestin vironkielinen virke oli käännetty vain vaillinaisesti tai katkonaisesti, tai ne käännostarjokkaat joissa kyseistä virkettä ei ymmärretty ollenkaan, olen sijoittanut taulukon oikeanpuoleisiin sarakkeisiin. Käännostarjokas on vaillinaisesti tai katkonaisesti käännetty silloin, kun virkkeestä on jätetty kääntämättä yksi tai useampia sanoja. Virkettä ei ymmärretty ollenkaan silloin, kun osallistuja on jättänyt kokonaan vastaamatta tähän kohtaan ääneenajattelutestissä.

Samanlaista luokittelua ovat oman aineistonsa suhteen käyttäneet Muikku-Werner & Paajanen (2012). Muikku-Werner & Paajanen (2012: 246–247) tosin päätyivät siihen ratkaisuun, että he erottivat vaillinaisesti käännetty virkkeet katkonaisesti käännetyistä virkkeistä. Vaillinaisesti käännettyinä virkkeinä he pitivät niitä virkkeitä, joissa vain yksi tai kaksi sanaa oli jäänyt suomentamatta. Katkonaisesti käännettyinä virkkeinä he pitivät niitä virkkeitä, joissa kääntämättä jääneitä sanoja oli enemmän. Itse kuitenkin kategorioiden paljouden vuoksi päädyin siihen ratkaisuun, että luokittelen vaillinaisesti ja katkonaisesti käännetty virkkeet samaan alaluokkaan. Osa virkkeistä oli myös niin lyhyitä, että rajanveto vaillinaisesti tai katkonaisesti käännetyn virkkeen välille oli vaikeaa.

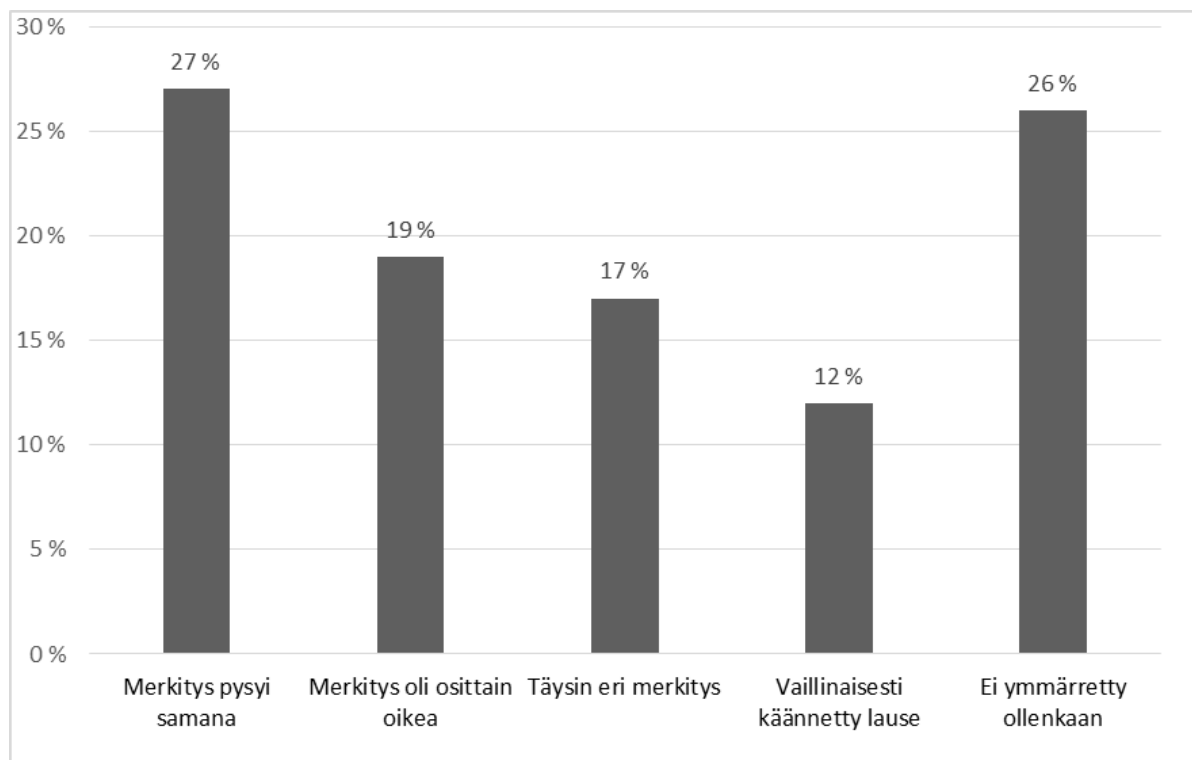
Kuten Muikku-Werner & Paajanen (2012: 247–248) havaitsivat oman aineistonsa suhteen, myös omassa aineistossani on suuria eroja tyhjäksi jätettyjen kohtien määrässä. Osa osallistujista on kääntänyt kaikki testin virkkeet, osa taas on jättänyt jopa puolet testin virkkeistä tyhjiksi (kts. liite 3). Tämä saattaa kertoa paitsi osallistujien asenteesta ja motivaatiosta testiä kohtaan, myös kielellisistä valmiuksista ymmärtää vironkielistä tekstiä. Osa testin osallistujista on korkeasti koulutettuja, ja he osaavat hyvin useita eri kieliä. Osalla on jopa vähän kokemusta viron opiskelusta. Osa puolestaan ei osaa mitään muita kieliä kuin suomea, ja koulutuskin on ammattikoulu.

Toinen taulukosta huomioitava asia on se, että kaksi osallistujaa on jättänyt otsikon *Noor maasikamüüja* 'Nuori mansikanmyyjä' kokonaan kääntämättä. Tämä ei johdu siitä, etteivät he olisi ymmärtäneet otsikkoa. He vain jättivät otsikon huomiotta ja siirtyivät suoraan ääneenajattelutekstin leipätekstiin. Kyse oli siis lukemistottumuksista, ei ymmärtämisestä tai ymmärtämättä jättämisestä.

Taulukko 2. Aineiston määrällistä luokittelua virkkeisiin, joissa lausemerkitys syntyi, ja virkkeisiin, joissa lausemerkitystä ei syntynyt. (n = 12).

	Lausemerkitys syntyi			Lausemerkitystä ei syntynyt	
	Merkitys pysyi samana	Merkitys oli osittain oikea	Täysin eri merkitys	Vaillinaisesti käännetty virke	Ei ymmärretty ollenkaan
Noor maasikamüüja	7	3			2
Tallinna Viru keskuses müüvad marju noored müüjad.	5	7			
Kevadel põhikooli lõpetanud Sille on see elu esimene töökoht.	4	2	1	2	3
Sellise toreda suvetöö leidis ta Internetist:	2	3	3	3	1
nimelt kuulutas firma oma veebilehel, et otsib suveks töökaid abilisi.	2	3	4		3
Varem on Sille ainult paar päeva tänaval restoranide reklaamlehti jaganud ja ajalehti müünud ning taskuraha eest vanaema juures peenraid rohinud.		4	2	2	4
Sille arvates peab müüja olema sõbralik ega tohi kurvastada, kui ostjale näiteks hind ei meeldi või marjad on toored.		2	3	2	5
Paljudel inimestel on raske aru saada, et tema ise maasikaid ei korja ega mõtle hindu välja.	2		2	1	7
Sille korjab ainult hallitanud maasikad kastist välja ja paned prügikasti.	2		3	1	6
Eesti maasikad on magusad, kuid ostjate arvates hirmus kallid.	5	6	1		
Sille soovitab ostjatel juulis tagasi tulla, sest siis hinnad langevad.	3	4	3		2
Päeva lõpuks on kõige rohkem müüdud Poola maasikaid, ehkki need on hapud.	2	2	4	4	
Hispaania marju Sille heameelega ostjatele ei paku, sest seal väetatakse maasikataimi liiga palju.	2		5	5	
Sille saadeti ka Maasikafestivalile marju müüma.	2	5	3	2	
Ta ei olnud kunagi nii palju maasikaid korruga näinud.	5		1	1	5
Ostjaid oli kogu aeg palju ning puhata ei saanud üldse.	3	3	1		5
Lõunaks pakuti müüjatele maitsvat maasikavahtu.	5	1	2	1	3
Sille söi seda nii palju, et enam ei taha ta üldse maasikaid süüa.	9				3
Maasikafestivalil hakkas Sille huvitama, kuidas saab kasvatada häid maasikaid.	2	3	2	3	3
Äkki peaks keskkooli asemel hoopis põllumajanduskooli minema?	2	1	2	1	6
Praegu on Sille otsustanud, et järgmisel suvel läheb ta maasikakasvatustallu tööle.	3	1		2	6
Ta tahab maasikakasvatamisest rohkem teada saada.	3		3	2	4
Yht.	71	50	45	32	68
%-osuus koko aineiston virkkeistä	27 %	19 %	17 %	12 %	26 %

Aineiston kvantifiointi on toteutettu käymällä aineisto läpi virke kerrallaan. Olen luokitellut jokaisen käännostarjokkaan johonkin edellä luetelluista kategoriasta. Lopuksi olen laskenut yhteen kuhunkin kategoriaan kuuluvat käännostarjokkaat, jotta kävisi ilmi, missä määrin osallistujat ovat tuottaneet kunkin käännostyypin suomennoksia. Samanlaisen kvantifioinnin ovat oman aineistonsa suhteen toteuttaneet myös Muikku-Werner & Paajanen (2012). Olen esitelty tulokset kootusti pylväsdiagrammina kuviossa 1.

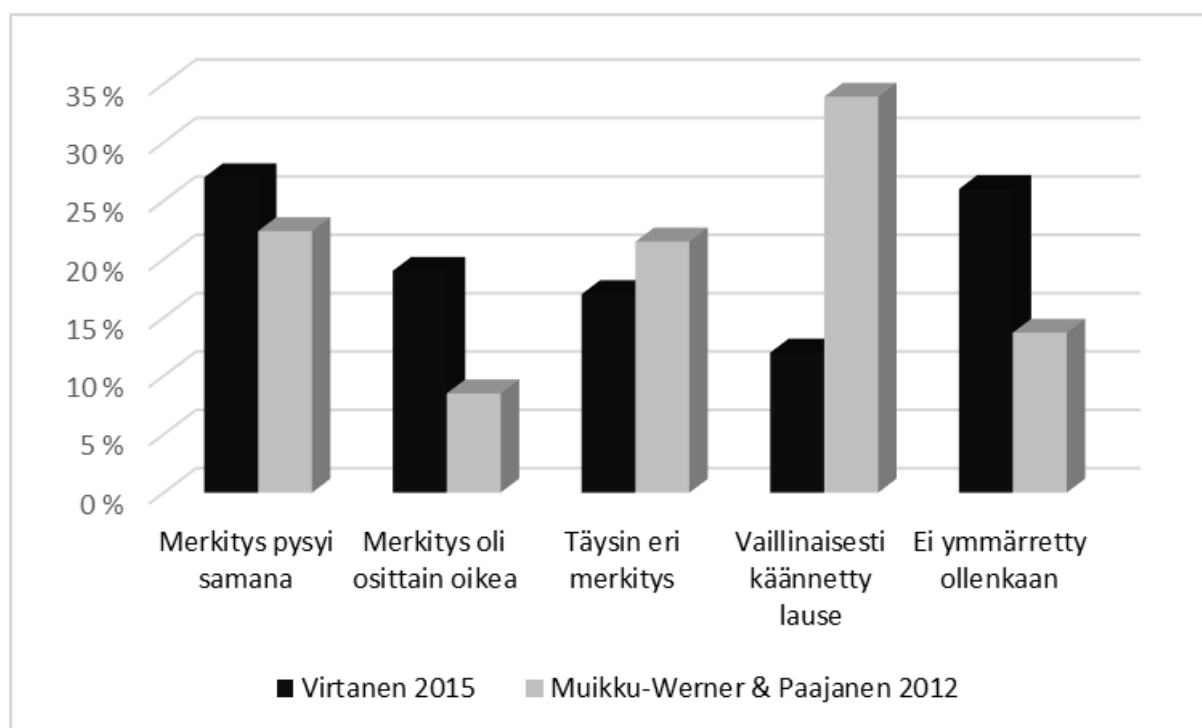

Kuvio 1. Käynnöstyypien määrä prosentteina aineistosta.

Suomennoksia, joissa lausemerkitys pysyi samana kuin alkuperäisessä tekstissä, oli kaikkiaan 70 kpl eli 27 % aineiston virkkeistä. Suomennoksia, joissa merkitys oli osittain oikea, oli 19 % aineiston virkkeistä, ja suomennoksia, joissa oli täysin eri merkitys kuin alkuperäistekstissä, oli 17 % aineiston virkkeistä. Vaillinaisesti käännettyjä virkkeitä oli 12 % aineistosta ja virkkeitä, joita ei oltu käännetty ollenkaan, oli 26 % aineistosta.

Nämä tulokset poikkeavat jonkun verran Muikku-Wernerin & Paajanen (2012: 249) tuloksista. Olen esittänyt vertailun tuloksia kuviossa 2. Niitä käännostarjokkaita, joissa lausemerkitys pysyi samana kuin alkuperäisessä tekstissä, oli sekä omassa että Muikku-Wernerin & Paajanen (2012) aineistossa suunnilleen yhtä paljon. 27 % oman aineistoni virkkeistä ja 22,4 % Muikku-Wernerin & Paajanen aineiston virkkeistä kuului tähän kategoriaan. Samoin oli myös niiden virkkeiden määrä, joissa merkitys oli täysin eri kuin alkuperäistekstissä. Niiden

prosentuaalinen osuus oli suurin piirtein yhtenevä sekä omassa että Muikku-Wernerin & Paajasen aineistossa. Silmiinpistävää kuitenkin on, että omassa aineistossani on paljon vähemmän niitä virkkeitä, jotka olivat joko vaillinaisesti tai katkonaisesti käännettyjä, kuin Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) aineistossa. Omassa aineistossani vaillinaisesti tai katkonaisesti käännettyjä virkkeitä oli 12 % aineistosta, kun taas Muikku-Wernerin & Paajasen aineistossa vaillinaisesti käännettyjä virkkeitä on 16,9 % ja katkonaisesti käännettyjä virkkeitä 17 %, eli lähes 34 % koko aineiston virkkeitä. Lisäksi niitä virkkeitä, joita ei oltu ymmärretty ollenkaan, oli paljon enemmän omassa aineistossani kuin Muikku-Wernerin & Paajasen aineistossa.

Kuvio 2. Virtasen (2015) sekä Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) aineiston vertailua.

Osaltaan tätä eroa saattaa selittää se, että Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) aineiston osallistajat olivat suomen kielen opiskelijoita. Heillä oli jonkun verran kykyä analysoida kieltä ja sen rakenteita. Omassa aineistossani huomattavan suuri osa osallistujista tuli täysin kielitieteen kentän ulkopuolelta. He tuntuivat luovuttaneen kääntämisen paljon useammin kuin sellainen osallistuja, joka läpinäkyvien sanojen lisäksi pystyi analysoimaan ja tunnistamaan esimerkiksi morfologisten rakenteiden samankaltaisuutta. Vaillinaisesti tai katkonaisesti käännettyihin virkkeisiin kuitenkin kuuluvat myös sellaiset virkkeet, joissa on käännetty vain niin sanotut hyvät ystävät eli itsestään selvä aines (Muikku-Werner & Paajanen 2012: 249).

Oman aineistoni osallistujista osa näyttää kuitenkin luovuttaneen tällaisen virkkeen kääntämisen, mikäli virkkeen koko ajatus ei ole heille auennut.

Toinen silmiinpistävä ero on niiden virkkeiden kohdalla, joissa merkitys oli osittain oikea. Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) aineistossa tällaisia virkkeitä oli 8,5 %, kun taas omassa aineistossani niitä oli jopa puolet enemmän, 19 % koko aineiston virkkeistä. Tähän luokkaan kuuluvia ovat sellaiset virkkeet, joissa syntyy järkevä lausemerkitys, joka on lisäksi kohtalaisen lähellä oikeaa. Yhden tai kahden sanan kääntäminen väärin kuitenkin vaikuttaa siten, ettei virkkeen merkitys täysin vastaa alkuperäistä. (Muikku-Werner & Paajanen 2012: 244.) Omassa aineistossani tämän kategorian suuruutta selittää se, että siihen sisältyy paljon sellaisia käännostarjokkaita, joissa esimerkiksi lyhyessä virkkeessä *Eesti maasikad on magusad, kuid ostjate arvates hirmus kallid* [normikäännös: Viron mansikat ovat makeita, mutta ostajat ajattelevat hirveän kalliita] viron verbi *arvates* 'luulla, olettaa' on saanut monenlaisia käännostarjokkaita, kuten *arvata* ja *tietää*.

Kaivapalu & Muikku-Werner (2010) ovat havainneet, että koherentti tekstikokonaisuus auttaa tekstin merkityksen hahmottamisessa. Heidän tutkimuksessaan kävi ilmi, että jokainen heidän testiinsä osallistunut hahmotti koherentin kohdetekstin perusidean. Kun kohdemateriaali sen sijaan koostui irrallisista virkkeistä, lausetason perussisällöt hahmotettiin vain noin 30-prosenttisesti. Oma aineistoni ei kuitenkaan täysin tue tätä tutkimustulosta. Aineistoni kahdestatoista vastaajasta yksi puhui läpi käännostarjokkaansa *maahanmuuttajista*, kaksi vastaajaa taas *maasioista*. Kaikki nämä kolme vastaajaa olivat tehneet virheellisen tulkintansa jo petollisen otsikon *Noor maasikamüüja* [Nuori mansikanmyyjä] perusteella, ja pitivät tulkinnastaan kiinni tekstin loppuun saakka. Kahden vastaajan käännostarjokas puolestaan oli niin vaillinainen, että vain ilmiselvin aines oli käännetty. Käännostarjokas koostui siis vain kolmesta tai neljästä vaillinaisesti käännetystä virkkeestä. Voisi siis sanoa, että jopa viidelle vastaajalle kahdestatoista ei tekstin perusidea hahmottunut.

Aineistoni osallistujat poikkeavat kuitenkin jonkun verran aiemmin tehdyistä vastaavista tutkimuksista. Kun aiemmin on tutkittu suomen kielen opiskelijoiden tai muuten kielen parissa toimineiden kykyä ymmärtää vironkielistä tekstiä, on omassa aineistossani yli puolet sellaisia osallistujia, joilla ei ole minkäänlaista kielitieteellistä osaamista tai kokemusta. Heidän käännostarjokkaansa olivat vaillinaisempia ja lyhempiä kuin sellaisten osallistujien, jotka olivat opiskelleet paljon vieraita kieliä ja joilla oli kielitieteellistä koulutusta takanaan. Kieliä ei-opiskelleet osallistujat olivat myös jättäneet kokonaisia virkkeitä ja jopa kokonaisia kappaleita tyhjiksi. Kieliä opiskelleet osallistujat olivat sen sijaan yrittäneet kääntää jokaisen testin virkkeen, vaikka käänös ei aina osunutkaan täysin oikeaan.

Omien havaintojeni mukaan kieliä ei-opiskelleet osallistujat vironkielistä tekstiä tulkitessaan yrittävät löytää tekstistä sellaisia tuttuja sanoja, jotka he varmasti tunnistavat, ja yrittävät näiden tuttujen elementtien ympärille rakentaa koko käänöksensä. Omien havaintojeni mukaan he myös pitävät näistä tulkinnoistaan kiinni, vaikka tekstin loppupuolella ehkä epäilisivätkin niitä virheellisiksi.

6 TULOKSET

Tutkimuksessani selvitin sitä, kuinka suomea äidinkielenään puhuvat osallistujat ymmärtävät vironkielistä tekstiä. Esittelen saamiani tuloksia tässä luvussa sekä vertaan niitä tekemiini hypoteeseihin. Sitä, miten tutkimustulokset suhteutuvat aiempaan tutkimukseen ja teoriaan, käsitelen luvussa 7.

Tutkimuksessani kävi ilmi, että suomea äidinkielenään puhuneet tutkimukseeni osallistuneet ymmärsivät lähes poikkeuksetta vironkielisiä läpinäkyviä sanoja oikein. Useimmissa tapauksissa vironkieliset läpinäkyvät sanat auttoivat myös koko lauseen merkityksen ymmärtämisessä. Todellinen samankaltaisuus myös havaittiin samankaltaisuutena, mikä tuki Kaipalu & Martinin (tulossa) tutkimustuloksia. Huomionarvoista oli myös se, että virkkeistä ehkä ymmärrettiin vain tutuilta näyttäneet sanat. Muut sanat jätettiin joko kokonaan kääntämättä, tai koko virkkeen merkitystä yritettiin rakentaa muutaman tutulta näyttäneen elementin ympärille.

Testissä esiintyneistä vironkielisistä melko läpinäkyvistä sanoista osa oli ymmärretty oikein. Nämä myös auttoivat koko vironkielisen virkkeen ymmärtämisessä. Osa melko läpinäkyvistä sanoista puolestaan oli johtanut testin osanottajia harhaan. Näin oli esimerkiksi viron *maasika* 'mansikka' -nominin kohdalla. Viron *maasika* voitaisiin luokitella jopa petolliseksi ystäväksi eli riskisanaksi, sillä se on asultaan samanlainen suomen *maasika*-nominin kanssa. Mikäli testin osallistuja oli jo tekstin alussa tehnyt sen tulkinnan, että viron *maasikaa* vastaa suomen *maasika*, hän piti tulkinnastaan kiinni tekstiin loppuun saakka. Tekstin koherenttiudella oli siis suuri merkitys, kun osallistujat yrittivät ymmärtää vironkielistä tekstiä.

Ennen testin tekemistä hypoteesini oli, että melko läpinäkymättömät sanat olisivat vaikeita ymmärrettäviä suomenkielisille testin osanottajille. Näin ei kuitenkaan käynyt. Melko läpinäkymättömät vironkieliset sanat eivät olleet erityisen hankalia ymmärtää yhdellekään osallistujalle. Mielenkiintoista oli, että melko läpinäkymättömät sanat tunnistettiin jopa ilman lauseyhteyttä. Käytin luokittelussa apuna van Bezooijen & Gooskensin (2007: 256) tekemää jakoa läpinäkyviin ja läpinäkymättömiin sanoihin, minkä he olivat laatineet afrikaansin ja friisin kieliä vertailemalla. Oman tutkimustulokseni perusteella on ehkä perusteltua ehdottaa toisenlaisen luokittelun laatimista viron ja suomen kielten välisten läpinäkyvien ja läpinäkymättömien sanojen vertailua varten. Mikä vaikuttaa lähes läpinäkymättömältä afrikaansin ja friisin kielten väliltä, näyttääkin olevan melko läpinäkyvää suomen ja viron kielten välillä.

Tutkimukseni osallistujat käyttivät usein jotain osaamaansa vierasta kieltä apunaan, kun he yrittivät ymmärtää vironkielistä tekstiä. Useimmiten nämä vieraat kielet olivat englanti tai ruotsi, mutta kaksi osallistujaa käytti apunaan myös saksan kieltä ääneenajattelutestiä tehdessään. Kansainväliset sanat autoivat usein myös koko vironkielisen virkkeen merkityksen ymmärtämisessä, mutta muutamassa esimerkissä ne jäivät lähes ainoaksi sisällöksi käännostarjokkaassa. Huomionarvoista on, että lyhyt *juulis* 'heinäkuussa' -sana jäi välillä osallistujilta kokonaan huomaamatta, vaikka loppuosa virkkeestä olikin käännetty kokonaan oikein. Sen sijaan pidempi *maasikafestivalile* 'mansikkafestivaaleille' oli ymmärretty aineistossani 100-prosenttisesti oikein. Toisaalta viron *juulis* edellyttää joko englannin, ruotsin tai saksan kielten osaamista, kun taas *maasikafestivalile* voidaan tunnistaa pelkkään suomen kieleen nojautuen. Mielenkiintoista on, että englannin ja viron välinen homonyymi *peaks* (viroski 'pitäisi', engl. 'mäenhuiput') oli johtanut kahta osallistujaa harhaan, ja he käänsivät tämän sanan joko *huipuksi* tai *mäenhuipuksi*.

Tutkimukseni alussa tekemäni hypoteesin mukaan viron ja suomen välinen morfologian samankaltaisuus toimii apuna, kun suomenpuhujia yrittää ymmärtää vironkielistä tekstiä. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Yksikään osallistuja ei maininnut, että morfologian samankaltaisuus olisi toiminut apuna ymmärtämisessä. Suurin osa osallistujistani tuli kielitieteen kentän ulkopuolelta, mikä saattoi vaikuttaa siihen, ettei heillä ollut joko valmiuksia havaita morfologista samankaltaisuutta, tai jos he sen havaitsivatkin, ei heillä ollut valmiuksia sanallistaa ilmiötä.

Aineistoni kollokaateista kaksi, *päevä lõpuks* 'päivän loppuksi' sekä *liiga palju* 'liian paljon' on ymmärretty aineistossani lähes poikkeuksetta oikein. Näin ei kuitenkaan ole aineistoni *kogu aeg* 'koko ajan' -kollokaatin kanssa. *Kogu aeg* -kollokaatista etujäsenen on lähes läpinäkymätön ja jälkijäsenen täysin läpinäkymätön sana. Aineistostani voikin tehdä sen johtopäätelmän, että kollokaatin molempien jäsenen on oltava läpinäkyviä tai lähes läpinäkyviä sanoja, jotta kollokaatti auttaisi vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Läpinäkyvyys näyttäisi siis olevan kollokaatin havaitsemista määräävämpi tekijä, kun yritetään ymmärtää vironkielistä tekstiä.

Aineistostani käy ilmi myös se, että maailmantieto toimii apuna erityisesti silloin, kun yritetään ymmärtää koherenttia tekstikokonaisuutta. Yksittäiset lauseet tai virkkeet eivät ehkä vielä tarjoa niin paljoa taustatietoa, jotta tekstin ymmärtäjä voisi vielä tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä tai taustaolettamuksia. Mikäli koherentti tekstikokonaisuus taas on tarjonnut kääntäjälle paljon vihjeitä tekstin tarkoituksesta, pystyy hän paljon rohkeammin arvaa-

maan tai päättelemään tyhjäksi jääneitä kohtia tuotoksessaan. Tämä näkyy aineistossani erityisesti tekstin topiikin, *mansikan*, eri käännostarjokkaissa. Mikäl osallistuja on päätenyt siihen käsitykseen, että viron *maasika* tarkoittaa joko maasikaa tai maahanmuuttajaa, hakee hän tekstistä ratkaisuaan tukevia päätelmiä, ja kääntää tekstiä se oletamus mielessään, että topiikkina on joko maasika tai maahanmuuttaja. Näin on tietysti myös niissä tapauksissa, kun viron *maasika* 'mansikka' on käännetty oikein. Tällöin käännostarjokas on tietysti paljon lähempänä oikeaa kuin silloin, kun tekstin topiikki on ymmärretty väärin.

Maailmantieto voi kuitenkin toimia myös harhaanjohtavana tekijänä. Eräs tutkimukseni osallistuja päätyi väärään käännostarjokkaaseen *maasika* > 'maahanmuuttaja', koska tiesi tutkijan työskentelevän maahanmuuttajien parissa. Tästä olettamuksestaan hän piti kiinni lähes läpi koko ääneenajattelutestin.

Vironkielisen tekstin ymmärtämistä estäviin tekijöihin aineistossani kuuluvat erityisesti täysin läpinäkymättömät sanat. Tällaisten sanojen tunnistaminen vaatii kielihistoriallista tietoa, ja oletettavaa on, ettei kukaan käännä tällaisia sanoja oikein. Aineistoni osallistujista yksi on kuitenkin tunnistanut viron *väetatakse* 'lannoittaa' -verbin viron *väe* : *vägi* 'teho' -paradigman avulla. Kaikki muut aineiston täysin läpinäkymättömät sanat on kuitenkin tunnistettu kontekstin avulla, jos niitä on tunnistettu ollenkaan. Täysin läpinäkymättömät sanat voidaan siis lukea ymmärtämistä oletukselarvoisesti estäviin tekijöihin.

Viron riskisanat johtavat usein koko käännostarjokasta harhaan. Esimerkiksi viron *toore* 'raaka' -adjektiivin petollisuutta ei aineistossani osattu edes epäillä, sillä oletukselarvoinen käännös 'tuore' esiintyy usein yhdessä *mansikka*-sanana kanssa. Tekemässäni ääneenajattelutestissä *tuore*-käännös ei kuitenkaan oikein sovi tekstiyhteyteen, sillä harvoin sitä surraan, että mansikat ovat tuoreita. Konteksti johtaa usein kuitenkin myös oikeille jäljille. Muikku-Werner & Paajanen (2012: 233) ovat havainneet, että riskisanan näennäismerkitykseen lankeamista ehkäisisivät erityisesti näennäismerkityksen ja lausekontekstin yhteensopimattomuuden havaitseminen sekä maailmantiedon soveltaminen. Molemmat tekijät näkyivät myös omassa aineistossani. Toisaalta viron ja suomen välisistä riskisanoista ollaan myös tietoisia ja niitä osataan varoa, sillä ne ovat olleet paljon esillä julkisuudessa.

Kun puhutaan tekstitason ymmärtämisestä, on virkkeen pituudella merkitystä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Aineistoni kahta pisintä virkettä ei kukaan osallistujistani ymmärtänyt täysin oikein. Huomionarvoista on, että näistä toisen virkkeen oli lähes puolet testiin osallistuneista jättänyt kokonaan kääntämättä. He olivat siis luovuttaneet. Suuri läpinäkymättömän tai lähes läpinäkymättömän tekstimassa saattaaakin ylivoimaiseksi haasteeksi kääntäjälle, eikä hän halua edes yrittää. Aineistoni lyhyet virkkeet puolestaan oli ymmärretty

useimmiten oikein, mikä tukee sitä olettamusta, että virkkeen pituudella on merkitystä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä.

Ääneenajattelutestiin osallistuneet käyttivät usein kontekstia ja tekstin koherenttiutta apunaan vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Tekstin ymmärtäminen kokonaisuutena sen sijaan, että osallistuja olisi takertunut yksittäisiin sanoihin, oli yleisesti käytetty ymmärtämisen strategia. Konteksti toimi kuitenkin myös harhaanjohtavana tekijänä. Näin kävi silloin, kun osallistuja teki tekstin alussa sen tulkinnan, että viron *maasika* tarkoittaa suomen maasikaa tai maahanmuuttajaa. Tähän erheeseen olen jo useasti tässä luvussa puuttunut. Oletettu konteksti siis johti kääntäjää harhaan.

Huomionarvoista aineistossani oli se, että vain yksi osallistuja palasi takaisin sellaiseen sanaan, jota hän ei ensimmäisellä lukukerrallaan ymmärtänyt. Loput osallistujistani pitivät kiinni tekemistään ratkaisuksista, eivätkä palanneet niihin, vaikka ehkä myöhemmin huomasivatkin erehtyneensä.

Muikku-Werner & Paajanen (2012) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että viron ja suomen kielten välinen samankaltaisuus sekä konteksti olivat yleisimpiä ymmärtämisen strategioita, joita heidän tutkimuksensa suomenpuhujat käyttivät, kun he yrittivät ymmärtää vironkielistä koherenttia tekstikokonaisuutta. Omassa aineistossani yleisin osallistujieni mainitsema ymmärtämisen strategia oli vieraan kielen käyttäminen apuna. Toiseksi yleisimpänä keinona osallistujani mainitsivat arvaamisen tai päättelyn. Lisäksi tekstin silmäily tai kokonaisuutena lukeminen, läpinäkyvän aineksen apuna käyttäminen topiikin ymmärtämisessä, ääneen lukeminen sekä sanakirjan käyttö saivat kukin yhden maininnan, kun osallistujani listasivat käyttämiään strategioita.

Kielellinen tietoisuus näkyi osallistujieni ymmärtämisessä siten, että muutama osallistujani tunnisti virolaisen erisnimen *Sille* sen perusteella, että se oli kirjoitettu isolla alkukirjaimella. Lisäksi useat osallistujistani osasivat epäillä tekemänsä käännöksen oikeellisuutta. Heidän kielellinen tietoisuutensa toimi siis oikein, sillä he kykenivät arvioimaan sitä, millaista oli heidän lukemisen ymmärtämisensä (Holopainen 2003: 16–18).

Suomen kielen variaation vaikutus vironkielisen tekstin ymmärtämisessä näkyi esimerkiksi siinä, että yksi osallistujani tunnisti viron *suvetöö* 'kesätyö' -nominin suomen länsimurteisen *suvi*-sanon perusteella. Samoin vironkielinen *hirmus* oli tunnistettu suomen puhekielessä esiintyvät *hirmu*-intensifioijan perusteella. Muutama osallistuja toi esiin sen, kuinka jotkin viron sananmuodot kuulostavat suomeen verrattuna vanhahtavilta, ja vertasivat näitä

vanhaan suomen kieleen. Yksi osallistuja puolestaan puhui siitä, kuinka puhuttua kieltä on helpompi ymmärtää kuin kirjoitettua, kun ilmeet ja äänenpainot antavat vihjeitä sanottavan merkityksestä.

Aineiston kvantifiointia tehdessäni vertasin saamiani tutkimustuloksia Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) vastaavaan tutkimukseen. Muikku-Werner & Paajanen havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että koherentin tekstin ymmärtäminen näyttää olevan helpompaa kuin irrallisten virkkeiden ymmärtäminen. Huomionarvoinen ero Muikku-Wernerin & Paajasen tutkimukseen oli kuitenkin se, että omassa aineistossani oli paljon vähemmän vaillinaisesti tai katkonaisesti käännettyjä virkkeitä kuin Muikku-Wernerin & Paajasen tutkimuksessa. Lisäksi omassa aineistossani oli paljon enemmän kokonaan ymmärtämättä jääneitä virkkeitä kuin edellä mainitussa tutkimuksessa. Omassa aineistossani määrällisesti eniten oli niitä virkkeitä, joissa merkitys pysyi samana kuin alkuperäisessä vironkielisessä tekstissä, ja niitä virkkeitä, joita ei ymmärretty ollenkaan. Osaltaan tätä eroa selittää se, että Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) tutkimukseen osallistuneet olivat suomen kielen opiskelijoita, kun taas omat osallistujani tulivat suurimmaksi osaksi kokonaan kielitieteen ulkopuolelta. Omat osallistujani tuntuivatkin luovuttaneen hankalalta tuntuneen lauseen ymmärtämisen paljon helpommin kuin Muikku-Wernerin & Paajasen (2012) informantit, joilla ehkä oli enemmän työkaluja ja valmiuksia arvioida myös vironkielisten lauseiden morfologiaa ja syntaktista rakennetta.

Kaivapalu & Muikku-Werner (2010) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että koherentti tekstikokonaisuus auttaa vironkielisen tekstin merkityksen hahmottamisessa. Heidän aineistossaan jokainen osallistuja oli ymmärtänyt testinä käytetyn vironkielisen tekstin perusidean. Omassa aineistossani jopa viisi osallistujaa kahdestatoista ei ollut täysin ymmärtänyt vironkielisen alkuperäistekstin perusideaa. Mahdollisten motivaatio- ja vireystilatekijöiden lisäksi tähän tulokseen saattaa vaikuttaa se, ettei suurimmalla osalla osallistujistani ollut mitään kielitieteellistä osaamista. He eivät siis ehkä tietoisesti osanneet kiinnittää huomiota sellaisiin seikkoihin kuin viron ja suomen kielten väliseen lauserakenteen tai morfologian samankaltaisuuksiin. Tutkimustulokseni onkin se, että osallistujani vironkielistä tekstiä ymmärtäessään tunnistavat tekstistä tuttuja elementtejä, jotka useimmiten ovat viron ja suomen välisiä läpinäkyviä sanoja, rakentavat kokonaisia lauseita näiden tuttujen elementtien ympärille ja pitävät tulkinnoistaan kiinni.

Luvussa 4.1 tein hypoteeseja siitä, mitä ymmärtämistä edistäviä tekijöitä aineistona olleesta vironkielisestä tekstistä löytyy. Hypoteesini tuolloin olivat, että ymmärtämistä edistäviä tekijöitä voisivat olla esimerkiksi sanojen tuttuus, lauseiden lyhyys, lauserakenteen

tunnistaminen, morfologian samankaltaisuus, koteksti, konteksti sekä kollokaatit. Lisäksi arvelin, että äidinkielen ja muiden tuttujen kielten lisäksi ymmärtämistä voisivat edesauttaa sellaiset kansainväliset sanat, jotka esiintyvät monessa eri kielessä. Tutkimukseni perusteella näyttää ilmeiseltä, että hypoteesini sanojen tuttuuden merkityksestä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä piti paikkansa. Vironkielisten sanojen läpinäkyvyys auttoi jopa kokonaisten lauseiden merkitysten avaamisessa, vaikka ne saattoivatkin sisältää jopa täysin läpinäkymätöntä aineista. Hypoteesini siitä, että lyhyet lauseet olisivat helpompia ymmärtää kuin pitkät lauseet, piti myöskin paikkansa. Kahta ääneenajattelutestin pisintä lausetta ei kukaan osallistujista osannut kääntää täysin oikein, mutta testin lyhimät lauseet oli ymmärretty oikein huomattavan usein. Mielenkiintoinen tutkimushavainto on se, että vironkielisen lauserakenteen tunnistaminen ei auttanut yhtäkään osallistujista vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Yksikään osallistujista ei eksplisiittisesti maininnut tunnistavansa lauseista esimerkiksi subjektia, predikaattia tai objektia. Myöskään morfologian samankaltaisuus ei näyttänyt auttavan osallistujia vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Aineistoni osallistujista vain yksi teki viittauksen morfologiaan, ja silloinkin vain hioakseen suomenkielisen käännöstarjokkaansa oikeakielisyyttä.

Hypoteesini kontekstin ja kollokaattien merkityksestä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä pitivät paikkansa. Konteksti auttoi useaa testin osanottajaa pääsemään oikeaan käännökseen, ja lähes yhtä moni eksplisiittisesti mainitsikin joko pyrkivänsä lukemaan tekstin kokonaisuutena, tai arvioi yksittäisten sanojen sopimista kontekstiin. Kollokaatin tunnistamista määräävämpi tekijä näytti kuitenkin olleen kollokaatin molempien jäsenten läpinäkyvyys. Mikäli kollokaatin molemmat vironkieliset sanat olivat täysin läpinäkymättömiä, oli myös koko kollokaatti jäänyt huomattavan usein kokonaan ymmärtämättä.

Hypoteesini vieraiden kielten apuna käyttämisestä sekä kansainvälisten sanojen tunnistamisesta pitivät niin ikään paikkansa. Vieraiden kielten avulla tekstistä kyettiin tunnistamaan sellaisia avainsanoja, jotka auttoivat koko virkkeen merkityksen ymmärtämisessä. Useimmin tutkimukseni osallistajat turvautuivat englannin tai ruotsin kieleen, mutta kaksi osallistujaa käyttivät myös saksan kieltä apunaan, kun he yrittivät ymmärtää vironkielistä tekstiä.

7 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin sitä, tukevatko tässä tutkimuksessa saamani tulokset tutkielmani teoriaosuudessa esitettyjä näkemyksiä. Tavoitteenani on siis selvittää sitä, miten saamani tutkimustulokset suhteutuvat aiempaan tutkimukseen, ovatko saamani tulokset ristiriidassa aiempien tutkimusten kanssa, tai paljastiko tutkimukseni ehkä jotain uutta tutkimastani aihepiiristä. Lopuksi pohdin hieman saamieni tulosten merkitystä.

Ensimmäinen tutkimukseni keskeisistä käsitteistä oli reseptiivinen monikielisyys. Reseptiivisellä monikielisyydellä tarkoitetaan erityistä monikielisen kommunikaation tapaa: vuorovaikutustilanteessa kukin osallistuja käyttää omaa äidinkieltään ja ymmärtää toisen kieltä (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 69). Reseptiivinen monikielisyys perustuu kielten väliselle samankaltaisuudelle. Lähde- ja kohdekielen välinen todellinen samanlaisuus on teoreettisesti vertailun pohjalta selvästi määriteltävissä. Havaittu ja oletettu samankaltaisuus puolestaan heijastavat oppimisprosessia. Oletettu samankaltaisuus näkyy erityisesti kohdekielen tuottamisprosessissa: henkilö olettaa, että kohdekieli toimii suurin piirtein samalla tavoin kuin lähdekielikin, mikä saattaa aiheuttaa virheitä henkilön tuotoksissa. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 74–75; Kaivapalu 2009: 388–389.)

Tässä tutkimuksessa olin erityisesti kiinnostunut kielten välisestä havaitusta samankaltaisuudesta, sillä tavoitteena oli ymmärtää kohdekieltä, ei tuottaa sitä. Havaittu samankaltaisuus riippuu paljolti oppijoiden henkilökohtaisista ominaisuuksista, kuten analyysikyvyistä ja tarkkaavaisuudesta, mutta myös kielenoppimiskokemuksista. Samanlaisuuden havaitseminen on potentiaalisesti tietoinen prosessi. Oppijat pystyvät useimmiten kuvaamaan havaitsemisprosessiaan, vaikka eivät aina osakaan käyttää kieliopillista käsitteistöä. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 74–75; Kaivapalu 2009: 388–389.) Samoihin havaintoihin päädyin myös omien tutkimustulosteni perusteella. Osallistujillani oli erilaisia ja eritasoisia valmiuksia analysoida ja tunnistaa kieltä, mikä näkyi heidän hyvin eritasoisista käännöksistään. Kaikki osallistujani pystyivät kuitenkin ainakin jollain lailla sanallistamaan sitä, miten he päätyivät omiin käännöksiinsä, vaikkei termistö aina vastannutkaan kielitieteellistä termistöä. Sanallistaminen onnistui kuitenkin kaikilta osallistujiltani hyvin, sillä tutkijana pystyin ymmärtämään, mitä he omilla analyyseillään tarkoittivat, eikä mikään jäänyt epäselväksi. Tarkkaavaisuudella oli myös merkitystä siihen, kuinka hyvin osallistujani pystyivät ymmärtämään vironkielistä tekstiä. Osa osallistujistani oli selvästi paneutunut tehtävään, ja he käyttivät siihen paljon aikaa. Osa osallistujistani puolestaan pyrki suoriutumaan tehtävästä ripeämmin, jolloin analyysistä tai

käännöksistä ei tullut niin yksityiskohtaisia. Aiemmin opituilla kielillä oli merkitystä siihen, kuinka hyvin osallistujat pystyivät tekstistä tunnistamaan sellaisia sanoja, joita ei pelkän suomen kielen osaamisen perusteella pystynyt tunnistamaan.

Kaivapalu & Muikku-Werner (2010) toteavat, että reseptiivinen monikielisyys edellyttää ymmärtämisaukkojen sietämistä. Ensilukemalla tekstistä voi jäädä paljon ymmärtämättä, mutta toisella lukukerralla tekstikokonaisuus auttaa paikkaamaan aukkoja. Tieto tekstilajista ohjaa kokonaisuuden hahmottamista, ja konteksti pohjustaa merkitysten etsimistä. Lisäksi tekstin ymmärtämistä edistävät topiikin tuntemus ja sisältöön perustuva aiempi tieto tai maailmantieto. Yksittäisen sanan funktion erottamista lauseessa puolestaan edistävät morfologia ja sanajärjestys. Läheisten sukukielten rakenteellinen samankaltaisuus on tekstin ymmärtämisessä yhtä olennaista kuin sanaston samanlaisuus. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 86–87.) Omat tutkimustulokseni eivät täysin tue näitä Kaivapalun & Muikku-Wernerin esittämiä havaintoja reseptiivisestä monikielisyudesta. Osa osallistujistani palasi tekstissä taaksepäin korjaamaan ymmärtämättä jääneitä kohtia, mutta osa osallistujista ei näin tehnyt. Vain yksi osallistujistani viittasi siihen, että tekstilajin tunteminen saattaisi auttaa merkityksen hahmottamisessa. Kontekstia sen sijaan useat osallistujani käyttivät apunaan, kun he yrittivät ymmärtää alkuperäistekstin merkitystä. Omat tutkimustulokseni poikkeavat Kaivapalun & Muikku-Wernerin (2010) tuloksista myös siinä, ettei yksikään osallistujistani käyttänyt, tai ainakaan eksplisiittisesti maininnut käyttäneensä, morfologian samankaltaisuutta tai sanajärjestystä apunaan yksittäisten sanojen tunnistamisessa. Oman tutkimukseni valossa näyttääkin siltä, että sanaston läpinäkyvyys on huomattavasti olennaisempaa vironkielisen tekstin ymmärtämisessä kuin rakenteellinen samanlaisuus.

Tutkimukseni toinen keskeinen käsite olivat ymmärtämisen strategiat. Ymmärtämisstrategioita tarkastellessani keskeisimpinä lähteinäni toimivat Holopaisen (2003) sekä Vaurion (1998) väitöstutkimukset. Holopaisen (2003: 20) mukaan hyvä tekstin ymmärtämisen taso voidaan saavuttaa käyttämällä hyvinkin erilaisia strategioita ja taktiikoita. Ymmärtämisessä tarvitaan kielellisten perustaitojen lisäksi myös odotusten ja päätelmien tekemistä. Ymmärtäminen siis perustuu toisaalta ennakkokäsityksiin (top-down) tai tekstin ominaisuuksiin (bottom-up). Vaurion (1998: 23) mukaan vieraan kielen lukeminen eroaa äidinkielisen tekstin lukemisesta siinä, että vieraan kielen lukemisessa tukeudutaan usein lähes täysin joko tekstiperustaiseen tai tietoperustaiseen prosessointiin. Äidinkielisessä lukemisessa puolestaan sekä tekstin kielelliset vihjeet (bottom-up processing) että maailmantieto (top-down processing) ovat tasapainossa keskenään.

Oman tutkimukseni osallistujat tukeutuivat monenlaisiin ymmärtämisstrategioihin vironkielistä tekstiä tulkitessaan. Ennakkokäsitykset ja odotukset ohjasivat usean osallistujan tulkintaa tekstistä. Erityisesti ennakkokäsitykset näkyivät tekstin topiikin, *mansikan*, ymmärtämisessä. Yksi osallistuja päätyi vaihtamaan oman käännostarjokkaansa topiikin *maasiasta mansikkaan* sillä perusteella, ettei maasikoja Suomessa tai Virossa edes elä. Toinen osallistuja puolestaan päätyi *maahanmuuttaja*-tulkintaan tekstinulkoisen todellisuuden perusteella. Käytössä oli siis top-down -prosessointi, maailmantiedon perusteella tehdyt päätelmät.

Mikäli vironkielinen teksti vaikutti osallistujasta liian vaikealta, saattoi hän päätyä pelkän pintarakenteen tulkintaan tekstistä. Hän hylkäsi siis ajatuksen siitä, että teksti muodostaisi koherenttia kokonaisuutta, vaan käänsi tekstiä lause kerrallaan sillä perusteella, miltä vironkieliset sanat näyttivät. Kyseessä oli siis bottom-up -prosessointi, pelkän tekstin antamien vihjeiden perusteella prosessointi. Sekä bottom-up että top-down -prosessointi olivat siis oman aineistoni osallistujilla vaihtelevasti käytössä.

Holopaisen (2003: 47) mukaan heikkojen tekstin ymmärtäjien käyttämät strategiat poikkeavat selvästi hyvien lukijoiden strategioista. Hyvien lukijoiden strateginen toiminta on selvästi joustavampaa ja strategioiden valinta spontaanimpaa verrattuna heikkoihin tekstin ymmärtäjiin. Valittuja strategioita pidetäänkin erittäin olennaisina tekijöinä kun selitetään yksilöiden välisiä eroja tekstin ymmärtämisessä.

Omat tutkimustulokseni tukevat Holopaisen (2003: 47) havaintoja. Kun osallistujan käännostarjokas oli sisällöltään hyvä ja lähellä alkuperäistekstin merkitystä, oli osallistuja käyttänyt useita erilaisia strategioita joustavasti tekstiä tulkitessaan. Hän oli paitsi analysoinut tekstin pintarakenteen antamia vihjeitä tekstin merkityksestä, myös sovittanut näitä merkityksiä kontekstiin ja arvioinut niitä oman maailmantietonsa perusteella. Kun käännostarjokas oli tasoltaan heikko, oli käytössä lähes aina pelkästään bottom-up -prosessointi eli vain tekstin antamien vihjeiden perusteella tehty tulkinta vironkielisestä tekstistä. Tällaiset käännostarjokkaat eivät muodostaneet koherenttia kokonaisuutta, ja niiden merkitys oli kaukana alkuperäistekstin merkityksestä. Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että hyvään käännokseen pääseminen edellyttää sekä top-down että bottom-up -prosessien yhdistämistä. Omat tulokseni siis tukivat sekä Holopaisen (2003) että Vaurion (1998) tutkimustuloksia.

Kaivapalu (2009: 394) kirjoittaa metalingvistisestä tietoisuudesta, joka omaksumaan äidinkielen ja sen opiskelun avulla. Äidinkielellä opetellaan ne keskeiset kieliopin käsitteet ja termistö, jotka auttavat kielen kuvaamisessa ja hahmottamisessa. Holopaisen (2003: 16–18) mukaan metakognitio sisältää sekä tietoisuuden siitä, mitä taitoja, valmiuksia ja strategioita tar-

vitaan tehokkaaseen ajatteluun sekä kyvyn käyttää itsesäätelymekanismeja tehokkaasti. Huomiota voidaan kiinnittää myös ajatteluun liittyviin operaatioihin, kuten kykyyn arvioida, milaista on oma luetun ymmärtäminen.

Oman aineistoni kaikki osallistujat pystyivät arvioimaan omaa luetun ymmärtämistään. Jopa silloin, kun käännostarjokas oli tasoltaan heikko, oli osallistuja tästä aina tietoinen. Osallistuja saattoi valitella anteeksipyydellen sitä, ettei parempaan pystynyt, sillä teksti oli liian vaikea. Toisaalta myös siitä oltiin tietoisia, mikäli kääntäminen onnistui hyvin ja käännostarjokas oli sisällöltään lähes alkuperäistä vironkielistä tekstiä vastaava. Osallistuja saattoi esimerkiksi todeta, että kääntäminen sujui nopeasti, sillä teksti ei tarjonnut kovin paljoa mietittävää. Kaikkien osallistujieni kielellinen tietoisuus siis toimi oikein, sillä he pystyivät arvioimaan omia tuotoksiaan.

Holopainen (2003: 31) päätyi omassa väitöstudkimuksessaan kolmeen eritasoiseen strategiaan, jolla tekstin sisältämää tietoa prosessoitiin. Ensimmäinen näistä on tietoa toistava strategia, jolloin tekstin lukija pystyy löytämään tekstistä asiatietoa. Päättelevää strategiaa käyttämällä lukija pystyy päättelemään tekstin sisältämien asioiden välisiä suhteita tekemään niistä päätelmiä. Kolmatta, arvioivaa strategiaa käyttävä lukija pystyy muodostamaan tekstin perusteella mielipiteitä sekä perustelemaan niitä. Ymmärtääkseen tekstiä monipuolisesti, lukijan on käytettävä erilaisia strategioita joustavasti.

Omassa tutkimuksessani sekä toistava että päättelevä arvioiva strategia olivat edustettuina. Osallistujat pystyivät löytämään tekstistä asiatietoa, sekä tekemään päätelmiä tekstin sisältämistä asioista. Kolmannen, arvioivan strategian käytölle ei käyttämäni ymmärtämistehävä välttämättä tarjonnut edes mahdollisuuksia. Vironkielistä tekstiä oli tutkimuksessani tarkoitus vain ymmärtää, ei ottaa siihen kantaa, eikä muodostaa mielipiteitä sen perusteella. Näin ei kukaan osallistujistani myöskään spontaanisti tehnyt.

Merkittävimpiä tutkimustuloksiani on se, että sanaston läpinäkyvyys on olennaisimpia tekijöitä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä. Ehkä juuri tästä johtuen niin kutsutut petolliset ystävät eli riskisanat johtavat niin usein käännoistä harhaan. Suomenkielinen vironoppija voisikin suuresti hyötyä riskisanojen tuntemisesta sekä erilaisista riskisanaluetteloista. Toinen merkittävä tutkimustulokseni on se, että pelkkä bottom-up -prosessointi eli pelkän tekstin antamien vihjeiden perusteella tapahtuva ymmärtäminen johtaa lähes aina heikkoon käännostarjokkaaseen. Suomalaisia vironoppijoita tulisikin rohkaista kiinnittämään huomiota kontekstiin, sekä arvioimaan tekemiään tulkintoja oman maailmantietonsa perusteella. Kaikki ei aina ole sitä, miltä näyttää.

8 YHTEENVETO

Tässä luvussa arvioidaan ensin tutkimuksen onnistumista ja luotettavuutta. Tämän jälkeen otetaan kantaa mahdollisiin jatkotutkimusaiheisiin.

8.1 Tutkimuksen onnistumisen ja luotettavuuden arviointi

Tuomen & Sarajärven (2006: 135) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida monin eri kriteerein. Laadullista tutkimusta arvioidaan kuitenkin ensi sijassa kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus eli koherenssi painottuu. Seuraavassa arvioin oman tutkimukseni luotettavuutta Tuomen & Sarajärven (2006: 135–138) esittelemien kriteerien avulla.

Tutkimuksen aineisto vastasi sille annettuihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksessani selvitin sitä, mitkä tekijät edistävät tai toisaalta estävät vironkielisen tekstin ymmärtämistä suomen kielen näkökulmasta. Toisaalta halusin saada tietoa niistä strategioista, joita suomenpuhujat käyttävät, kun he yrittävät ymmärtää vironkielistä tekstiä. Näihin tutkimuskysymyksiin sain aineistostani vastauksia, joten tutkimus vastasi tutkimuskysymyksiin. Koska aineistonkeruumenetelmänä oli ääneenajattelu, sain tämän menetelmän avulla tietoa niistä osallistujien pääsisäisistä prosesseista, joihin ei pelkkiä käännöstuotoksia analysoimalla päästä käiksi. Tutkimusmetodi siis vastasi hyvin sille asetettuja odotuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 135.)

Aineiston keruu onnistui riittävän hyvin. Tutkimuksen tiedonantajat valittiin satumanvaraisesti. Ainoa kriteeri tiedonantajien valinnassa oli se, että heidän täytyy puhua äidinkielenään suomea. Aineiston heikkous on se, että osa ääneenajatteluista on kerätty nauhoittamalla ja myöhemmin litteroimalla osallistujien puhetta, osa ääneenajatteluista on puolestaan kerätty siten, että osallistuja on itse kirjoittanut ajatuksiaan ja käännöstään Word-dokumentille. Lisäksi en ole itse osallistunut neljän ääneenajattelun keräämiseen, joten en ole voinut vaikuttaa esimerkiksi siihen, millaisia ohjeita osallistujat ovat saaneet tehtävää varten. Aineiston heikkous on myös se, että se on melko pieni. Aineistoni rikkautena kuitenkin pidän sitä, että olen onnistunut saamaan tuotoksia hyvin erilaisilta osallistujilta. Joukossa on kielitieteen ammattilaisia sekä sellaisia henkilöitä, joilla ei ole mitään kokemusta edes vieraiden kielten opiskelusta.

Tutkimukseni antaakin monipuolisesti tietoa siitä, miten sellaiset henkilöt, joilla on hyvin eritasoisia kielellisiä valmiuksia, ymmärtävät kirjoitettua vironkielistä tekstiä. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 136, 138.)

Aineiston analyysi onnistui mielestäni hyvin, eikä analyysissä esiintynyt suurempia vaikeuksia. Erilaisille aineistoesimerkeille oli helppoa löytää oma kategoriansa. Haasteellista oli kuitenkin analyysiprosessin kuvaus. Tutustuin ennen analyysiin ryhtymistäni aiheesta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin, ja tämän perusteella loin tutkimukseni luokittelun. Oman aineistooni tutustuttuani jouduin kuitenkin muuttamaan jo luomaani kategorisointia. Luokittelu eli jonkun verran koko analyysiprosessin aikana, ja tämän kirjoittaminen auki tutkimukseen oli haasteellista. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 138.)

Tutkimukseni aikataulu oli melko tiivis. Valitsin aiheen loppukesästä 2014 ja tutustuin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin syksyn 2014 aikana. Samalla myös keräsin aineistoa. Aineisto on analysoitu tammi-helmikuun 2015 välisenä aikana, ja päätännön tutkimukseen kirjoitin helmikuun 2015 lopussa. Tiivis aikataulu oli tutkimuksen onnistumisen kannalta positiivista. Ajatukset olivat koko ajan tutkimuksessa, eikä ote päässyt missään välissä herpaantumaan. Alitajuntakin työskenteli ahkerasti, sillä parhaat ajatukset juolahtivat mieleen silloin, kun niitä vähiten odotti – yleensä varhain aamulla tai myöhään illalla. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 138.)

Tutkimuksen raportointi noudattelee laadulliselle tutkimukselle tyypillistä kaavaa. Tutkimuksen alussa on esitelty teoreettinen viitekehys, jonka jälkeen on kuvailtu aineiston keruuta ja analyysiprosessia. Aineiston analyysi on kuvattu yksityiskohtaisesti ja runsain esimerkein. Tulokset on esitetty selkeästi, ja niitä on kytketty myös teoreettiseen viitekehukseen. Tutkimuksen lopussa on arvioitu tutkimuksen onnistuneisuutta ja luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 138.) Tutkimuksen raportointi on siis onnistunut hyvin.

Osallistujat eivät ole tutustuneet tutkimuksen analyysiprosessiin tai tuloksiin, eivätkä näin ollen ole päässeet vaikuttamaan tutkimukseen. He eivät myöskään ole jälkikäteen kommentoineet tekemiään ääneenajatteluita. Näin ollen tutkimukseni on tutkinut vain sitä, miten osallistujani ovat juuri tutkimushetkellä ymmärtäneet vironkielistä kirjoitettua tekstiä. Kukaan osallistujista ei ole jälkikäteen parannellut tai muuten muokannut vastauksiaan. (Tuomi & Sarajärvi 2006: 138.)

Tuomi & Sarajärvi (2006: 140–142) puhuvat triangulaatiosta tutkimuksen luotettavuutta lisäävänä tekijänä. Triangulaatio on erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Omassa tutkimuksessani toteutuu lähinnä vain tutkimusaineistoon liittyvä triangulaatio. Tietoa on kerätty monelta erilaiselta tiedonantajalta, joilla

on joko paljon tai ei ollenkaan kielitieteellistä osaamista. Tätä osallistujien jakautumista kahdeksan ryhmään ei kuitenkaan ole systemaattisesti kovin paljoa hyödynnetty tässä työssä.

8.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Tässä suomen kielen oppiaineen maisterintutkielmassa on selvitelty ensisijaisesti sitä, mitkä tekijät edistävät ja toisaalta estävät vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Lisäksi on haettu vastausta siihen kysymykseen, millaisia strategioita suomenpuhujat käyttävät, kun he yrittävät ymmärtää vironkielistä tekstiä. Tutkimusta olisi kiinnostava jatkaa selvittämällä sen didaktisia soveltamismahdollisuuksia. Kiinnostava tutkimuskysymys olisi erityisesti se, kuinka voisimme opetuksessa hyödyntää tästä tutkimuksesta saatuja tuloksia. Selvittämällä sitä, mitä hyötyä tai haittaa kielten yhteisestä pohjasta on, voisimme kehittää tehokkaampia opetusmenetelmiä suomalaisten vironoppijoiden sekä virolaisten suomenoppijoiden tarpeisiin.

Opetuksen ongelmista nousevan tutkimuksen lisäksi virolais-suomalaiset kontaktit saattavat antaa aiheen mahdolliseen jatkotutkimukseen. Esimerkiksi virolaisten maahanmuuttajien suomen kielen tutkimus saattaa antaa uutta tietoa eritasoisten kielenoppijoiden kielitaidosta ja mahdollisista oppimisen esteistä.

Tässä tutkimuksessa keskityttiin vain kirjoitetun vironkielisen tekstin ymmärtämiseen. Kiinnostavaa olisi kuitenkin selvittää myös suullisen vironkielisen keskustelun ymmärtämistä. Tässä tutkimuksessa yksi osallistuja mainitsi, että suullista kieltä on helpompi ymmärtää, kun äänenpainot, eleet ja ilmeet antavat vihjeitä sanottavan laadusta. Kirjoitetusta kielestä tällaiset ekstralingvistiset seikat jäävät puuttumaan. Olisi mielenkiintoista selvittää, koe-taanko vironkielinen puhuttu teksti helpommaksi vai vaikeammaksi ymmärtää kuin kirjoitettu teksti, ja mistä tämä voisi johtua.

Teoreettisempia jatkotutkimuksen aiheita voisi olla sen selvittäminen, onko sanojen läpinäkyvyys mahdollisen kollokaatin havaitsemista määräävämpi tekijä, kun suomalaiset ja virolaiset yrittävät ymmärtää toistensa kieltä. Oma tutkimukseni antaa tästä vahvoja viitteitä. Toinen teoreettisempi jatkotutkimusaihe voisi olla uudenlaisen luokittelun laatiminen suomen ja viron kielten välisten läpinäkyvien ja läpinäkymättömien sanojen vertailua varten.

LÄHTEET

- Bernardini, Silvia 2001. Think-Aloud Protocols in Translation Research: Achievements, Limits, Future Prospects. – *Target: International Journal of Translation Studies* 13 (2) s. 241–263. Amsterdam: John Benjamins.
– <http://www3.uji.es/~aferna/EA0921/3c-TAPs.pdf> 20.9.2014.
- Boren, M. Ted. & Ramey, Judith 2000. Thinking Aloud: Reconciling Theory and Practice. – *IEEE Transactions on professional communication* 43 (3) s. 261–278. – <http://dx.doi.org/10.1109/47.867942> 4.12.2014.
- Budovičová, Viera 1987. Literary Languages in Contact: A Sociolinguistic Approach to the Relation between Slovak and Czech Today. – J. Chloupek, J. Nekvapil et al (eds.), *Reader in Czech Sociolinguistics* s. 156–175. Amsterdam: John Benjamins.
- Bø, Inge 1978. *Ungdom och naboland* [report 4]. Stavanger: Rogalandsforskning.
- Börestam Uhlmann, Ulla 1994. *Skandinaver samtalar. Språkliga och internationella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar*. Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet 38. Uppsala: Institutionen för Nordiska Språk.
- Eurooppalainen viitekehys. Kielten oppimisen, opettamisen, ja arvioinnin yhteinen viitekehys 2003*. Helsinki: WSOY.
- Haugen, Einar 1966. Semicommunication: The language gap in Scandinavia. *Sociological Inquiry* 36, s. 280–297.
- Hickerton, H., Turner, G.D. & Hickerton, N.P. 1952. Testing Procedures for Estimating Transfer of Information among Iroquois Dialects and Languages. *International Journal of American Linguistics* 18, s. 1–8.
- Holopainen, Esko 2003. *Kuullun ja luetun tekstin ymmärtämisstrategiat ja -vaikeudet peruskoulun kolmannella ja yhdeksännellä luokalla*. Väitöskirja. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 218. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5284-6> 12.11.2014.
- Häkkinen, Kaisa 2002. Kielten menneisyys ja sen tutkiminen. – Riho Grünthal (toim.), *Ennen, muinoin: miten menneisyyttämme tutkitaan*. Helsinki: SKS.
- Ilves, Mirja 2005. Ääneenajattelu. – Saila Ovaska, Anne Aula & Päivi Majaranta (toim.), *Käytettävyytutkimuksen menetelmät* s.209-222. Tampere: Tampereen yliopiston tietojenkäsittelytieteiden laitos.
- Innove 2015. *Eesti keele tasemeeksamid*. Tallinna: SA Innove. – <http://www.innove.ee/et/eesti-keele-tasemeeksamid> 27.3.2015.
- Jantunen, Jarmo Harri 2009. ”Minulla on aivan paljon rahaa”: fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. *Virittäjä* 3/2009 s. 356–381. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja/article/view/4202/3919> 11.11.2014.
- Jensen, John B. 1989. On the Mutual Intelligibility of Spanish and Portuguese. *Hispania* 72, s. 849–852.
- Kaivapalu, Annekatrin & Martin, Maisa (2014): Measuring perceptions of cross-linguistic similarity between closely related languages: Finnish and Estonian noun morphology as a testing ground. – Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo & Maria Kok (eds.), *Language Contacts at the Crossroads of Discipline*. Cambridge Scholars Publishing, s. 283–318.
- Kaivapalu, Annekatrin & Muikku-Werner, Pirkko 2010. Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkieliensä pohjalta? – Pirkko Muikku-Werner & Maria-Maren Sepper (toim.), *Lähvertailuja* 20, s. 68–97. Tallinna. – <http://dx.doi.org/10.5128/LV20.03> 20.9.2014.
- Kaivapalu, Annekatrin 2005. *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Väitöskirja. Jyväskylän Studies in Humanities 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- 2009. Vironkielisen suomenoppijan äidinkieli – ongelma, haaste vai voimavara? – *Virittäjä* 3/2009 s. 382–401. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja/article/view/4203> 13.11.2014.
- Laakso, Johanna 1991. Itämerensuomalaiset sukukielemme ja niiden puhujat. – Johanna Laakso (toim.), *Uralilaiset kansat: tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista* s. 49–122. Porvoo: WSOY.
- 1999. *Karhunkieli: pyyhkäisyjä suomalais-ugrialaisten kielten tutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 729. Helsinki: SKS.
- Laalo, Klaus 1992. *Huivitav lugu – kiinnostava juttu: suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa*. Suomi 164. Helsinki: SKS.
- Lehtinen, Tapani 2008. Sukukielet syynissä. Uralilaiset kielet ja niiden tutkimus. – Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirainen (toim.), *Kieltä kohti* s.233–258. Keuruu: Otava.
- Liberati, Anna Maria 2004. *Hispanian vuraat provinssit: Historialliset kulttuurit: Rooma*. Helsinki: WSOY.
- Martin, Maisa 2006. Suomi ja viro oppijan mielessä. Näkökulmia taivutusmuotojen prosessointiin. [Finnish and Estonian in the mind of the learner. Approaches to processing inflectional forms.] – *Lähivertailuja* 17. Jyväskylä Studies in Humanities 53. Jyväskylä: University of Jyväskylä, s. 43–60.
- Maurud, Øivind 1976. *Nabospråksförståelse i Skandinavien. En undersøkelse om gjensidig förståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige*. Stockholm: Nordiska rådet.
- Muikku-Werner, Pirkko 2013. Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. – *Lähivertailuja* 23, s. 210–237. – <http://dx.doi.org/10.5128/LV23.09> 20.9.2014.
- 2014. Koteksti ja viron ymmärtäminen lähisukukielen pohjalta. – *Lähivertailuja* 24, s. 100–124. – <http://dx.doi.org/10.5128/lv.v0i24.278> 11.11.2014.
- Muikku-Werner, Pirkko & Heinonen, Maria 2012. Lumesadu – ’tarina’ vai ’lumikasa’ vai ei kumpikaan? Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa. – *Lähivertailuja* 22, s. 157–187. – <http://dx.doi.org/10.5128/LV22.06> 20.9.2014.
- Muikku-Werner, P. & Paajanen, Ilona 2012. Tee on kitsas – onko ’tee kitkerää’ vai oletteko ’te saita’? Suomalaiset opiskelijat viron ymmärtämässä. – *Lähivertailuja* 22, s. 219–258. – <http://dx.doi.org/10.5128/LV22.08> 20.9.2014.
- Odlin, Terrence 1989. *Language transfer. Cross-linguistic Influence in Language Learning*. The Cambridge Applied Linguistics Series. Cambridge, USA: Cambridge University Press. – <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139524537> 28.1.2015.
- Paajanen, Ilona 2012. *Kitsas tee – ’laiha tee’ vai ’kapea tie?’: Suomen kielen opiskelijat ja viron ymmärtäminen testissä*. Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Filosofinen tiedekunta, Itä-Suomen yliopisto. – http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120515/urn_nbn_fi_uef-20120515.pdf 15.2.2015.
- Pierce, Joe E. 1952. Dialect Distance Testing in Algonquian. *International Journal of American Linguistics* 18, s. 203–210.
- Remes, Hannu 2009. *Muodot kontrastissa: suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa*. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 90. Oulu: Oulun yliopisto. – <http://hercules oulu.fi/isbn9789514291500/isbn9789514291500.pdf> 13.12.2014.
- Ringbom, Håkan 1992. On L1 Transfer in L2 Comprehension and L2 Production. *Language Learning* 42, s. 85–112.
- 2007. *Cross-Linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. – Second Language Acquisition 21. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters Ltd.

- Sajavaara, Kari 1999. Toisen kielen oppiminen. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 73–102. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Salminen, Tapani (toim.) 1993: *Uralilaiset kielet tänään*. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Sarajarvi, Anneli & Tuomi, Jouni 2006. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- van Bezooijen, Renee & Gooskens, Charlotte 2007. Interlingual Text Comprehension. Linguistic and Extralinguistic Determinants. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaerts (eds.). *Receptive Multilingualism. Linguistic Analyses, Language Policies, and Didactic Concepts*. Amsterdam: John Benjamins, s. 249–263.
- van Bezooijen, Renee & van den Berg, Rob 1999a. Word Intelligibility of Language Varieties in the Netherlands and Flanders under Minimal Conditions. – Renee van Bezooijen & René Kager (eds.) *Linguistics in the Netherlands 1999*, s. 1–12. Amsterdam: John Benjamins.
- 1999b. Hoe verstaanbaar is het Fries voor niet-Friestaligen? *Philologica Frisica anno 1999*, s. 9–26. Ljouwert: Fryske Akademy.
- Vaurio, Leena 1998. *Lexical Inferencing in Reading English on the Secondary Level*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 145. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-0352-4> 12.11.2014.
- Wolff, Hans 1959. Intelligibility and Inter-Ethnic Attitudes. *Anthropological Linguistics* 1, s. 34–41.
- Zeevaert, Ludger 2004. *Interskandinavische Kommunikation. Strategien zur Etablierung von Verständigung zwischen Skandinavien im Diskurs*. Philologia 64. Hamburg: Dr. Kovač.

LIITE 1. Ääneenajattelutesti.

Noor maasikamüüja

Tallinna Viru keskuses müüvad marju noored müüjad. Kevadel põhikooli lõpetanud Sille on see elu esimene töökoht. Sellise toredate suvetöö leidis ta Internetist: nimelt kuulutas firma oma veebilehel, et otsib suveks töökaid abilisi. Varem on Sille ainult paar päeva tänaval restoranide reklaamlehti jaganud ja ajalehti müünud ning taskuraha eest vanaema juures peenraid rohinud.

Sille arvates peab müüja olema sõbralik ega tohi kurvastada, kui ostjale näiteks hind ei meeldi või marjad on toored. Paljudel inimestel on raske aru saada, et tema ise maasikaid ei korja ega mõtle hindu välja. Sille korjab ainult hallitanud maasikad kastist välja ja paneb prügikasti.

Eesti maasikad on magusad, kuid ostjate arvates hirmus kallid. Sille soovib ostjatel juulis tagasi tulla, sest siis hinnad langevad. Päeva lõpuks on kõige rohkem müüdud Poola maasikaid, ehkki need on hapud. Hispaania marju Sille heameelega ostjatele ei paku, sest seal väetatakse maasikataimi liiga palju.

Sille saadeti ka Maasikafestivalile marju müüma. Ta ei olnud kunagi nii palju maasikaid korraga näinud. Ostjaid oli kogu aeg palju ning puhata ei saanud üldse. Lõunaks pakuti müüjatele maitsvat maasikavahtu. Sille sõi seda nii palju, et enam ei taha ta üldse maasikaid süüa.

Maasikafestivalil hakkas Sillet huvitama, kuidas saab kasvatada häid maasikaid. Äkki peaks keskkooli asemel hoopis põllumajanduskooli minema? Praegu on Sille otsustanud, et järgmisel suvel läheb ta maasikakasvatustallu tööle. Ta tahab maasikakasvatamisest rohkem teada saada.

LIITE 2. Ääneenajattelutestin suomennos.

Nuori mansikanmyyjä

Tallinnan Viru-keskuksessa nuoret myyjät myyvät marjoja. Keväällä peruskoulunsa lopettanut Sille on elämänsä ensimmäisessä työpaikassa. Tällaisen kivan kesätyön hän löysi Internetistä: nimittäin yhtiö ilmoitti verkkosivuillaan, että se etsii ahkeria auttajia kesäksi. Aikaisemmin Sille on jakanut vain muutaman päivän kadulla ravintoloiden esitteitä ja myynyt sanomalehtiä ja taskurahan edestä isoäidin luona kitkenyt penkkejä.

Sille ajattelee että myyjän pitäisi olla ystävällinen ja eikä surra, jos ostaja ei esimerkiksi pidä hinnasta tai marjat ovat raakoja. Monien ihmisten on vaikea ymmärtää, että hän ei itse poimi mansikoita tai päättä hintoja. Sille poimii vain homeisia mansikoita pois laatikosta ja laittaa ne roskakoriin.

Viron mansikat ovat makeita, mutta ostajat ajattelevat että hirveän kalliita. Sille suosittelee että ostajat palaavat heinäkuussa, koska silloin hinnat laskevat. Päivän päätteeksi ovat kaikkein eniten myyneet mansikat Puolasta, vaikka ne ovat happamia. Espanjan marjoja Sille ei ostajille mielellään tarjoa, koska siellä lannoitetaan mansikoita liikaa.

Sille lähetettiin myös mansikkafestivaaleille myymään marjoja. Hän ei ollut koskaan nähnyt niin paljon mansikoita kerrallaan. Ostajia oli koko ajan ja levätä ei voinut ollenkaan. Lounaaksi tarjotaan myyjille herkullista mansikkavaahtoa. Sille söi sitä niin paljon, että hän ei enää halua syödä mansikoita.

Mansikkafestivaalilla alkoi Silleä kiinnostaa, miten kasvattaa hyviä mansikoita. Ehkä pitäisi mennä lukion sijasta maatalouskouluun? Nyt Sille on päättänyt, että ensi kesänä hän menee töihin mansikankasvatustilalle töihin. Hän haluaa tietää enemmän mansikanviljelystä.

LIITE 3. Kaksi esimerkkiä aineistosta.

Esimerkki 1:

Nuori mansikanmyyjä

Tallinnan Viru-keskuksessa myyvät marjoja nuoret myyjät. Keväällä peruskoulun lopettaneelle (on varmaan lyöntivirhe, pitäisi olla lõpetanud) Sillelle tämä on ensimmäinen työpaikka. Tällaisen kivan kesätyön hän löysi Internetistä: yhtiön omalta verkkosivulla nimittäin etsittiin keksiksi ahkeria apulaisia. (Tässä kohti mietin tuota nimeltä kuulutas että onko se ehkä „tarkemmin sanoen“?) Aikaisemmin Sille on ollut vain pari päivää kadulla jakamassa ravintoloiden mainoslehtisiä ja myymässä aikakauslehtiä sekä saanut taskurahaan isoäidin luona (nyt meni arvaamiseksi!) rikkaruohojen kitkemisestä/pikkueläinten ruokkimisesta/??)

Sille ajattelee, että myyjän pitää olla ystävällinen eikä pidä suuttua, jos ostajan mielestä esimerkiksi hinta ei ole sopiva tai marjat tuoreita. Monien ihmisten on vaikea ymmärtää, ettei hän itse poimi mansikoita eikä määrittele hintaa. Sille siivoaa vain homehtuneet mansikat pois laatikosta ja panee ne roskalaatikkoon. (Viimeine lause vaati vähän miettimistä, tuo hallitutud etenkin, mutta sitten muistin, että se on riskisana.)

Eestein mansikat ovat maukkaita (vai makeita?) mutta ostajien mielestä hirveän kalliita. Sille toivottaa ostajat tervetulleiksi takaisin heinäkuussa, silloin/siihen mennessä? hinnat putoavat. Päivän päätteeksi on kaikkein eniten myyty puolalaista mansikkaa, vaikka ne ovatkin happamia. Espanjalaisia mansikoita Sille ei mielellään tarjota ostajille, sittä siellä lannoitetaan/myrkytetään? mansikantaimia liian paljon.

Sille lähetettiin myös Mansikkafestivaaleille myymään marjoja. Hän ei ollut koskaan nähnyt niin paljon mansikoita kerralla. Ostajia oli koko ajan niin paljon, että yhtään ei ehtinyt levähtää. Lounaaksi tarjottiin myyjille maukasta mansikkavaahtoa. Sille söi sit niin paljon, ettei hän enää halua syödä mansikoita ollenkaan.

Mansikkafestivaaleilla Silleä alkoi kiinnostaa, kuinka kasvatetaan hyviä mansikoita. Pitäisiköhän hänen mennäkin lukion sijaan maatalouskouluun? Nyt Sille on päättänyt, että seuraavana kesänä hän lähtee mansikkatilalle töihin. Hän haluaa tietää enemmän mansikkakasvatuksesta.

Kommentti: Tässä on aika vähän pohtimista, koska teksti ei ollut kovin vaikea. Joidenkin sanojen tai sanontojen tarkkaa merkitystä en tiedä, mutta luulen arvanneeni kontekstista aika hyvin. Aikaa kului noin 25 min.

Esimerkki 2:

Nuorista myyjistä Tallinnan Virukeskuksessa on kyse. Suvetöö on kesätyö, eli olisikohan ne kesätyöissä. Internetissä firma on kuuluisa nimen perusteella... ei se kyllä sitä tarkoita, mutta on tosi vaikeaa saada selkoa. Jotenkin on puheesta paljon helpompi saada selvää, kun tietää mistä on kyse.

Päivän lopuksi... ei, kyllä tämä on tosi vaikea kieli. Espanjan marjoista puhutaan kyllä, mutta en tiedä että mitä. Mansikkafestivaali-sanat tunnistan ja marjoista puhutaan, mutta muuten on tosi vaikeaa.